

vigilia

1987

5

RÓZSA HUBA: PRÓFÉTASÁG ÉS TRADÍCIÓ
RUGÁSI GYULA NÁDAS PÉTERRŐL
SZILI LEONTIN ÉS RUBIN SZILÁRD PRÓZÁJA
SZENVEDÉLYBETEGSÉGEK, ALKOHOLIZMUS
BESZÉLGETÉS DR. RATKÓCZI ÉVÁVAL
RENÉ CHAR, GYURKOVICS TIBOR
ÉS KALÁSZ MÁRTON VERSEI

„Áldott szép Pünkösöd”	321
RÓZSA HUBA: Prófétaság és tradíció	322
UNGER EMIL: Szűz Mária alakja magyar pénzekben	328
Olvasóink horizontja (K. I.–T. M.)	333
RUGÁSI GYULA: Apokrif történet (Nádas Péter: Egy családregegy vége)	338
SZILI LEONTIN: Tégy engem, mint pecsétet, szívedre (elbeszélés)	346
GYURKOVICS TIBOR: Hosszú út zsoldára (vers)	351
RENÉ CHAR: Szabadság a szélben; A kosárfonó társa; Az elutasítás dala; A szabadság (versek; Parancs János fordításai)	352
RUBIN SZILÁRD: A mesterdetektív fáradtsága (regényrészlet)	353
SASVARI LÁSZLÓ: Szerzetesnővérek intézményes szeretetszolgálat Magyarországon 1918-ig	357
KÁLY-KULLAI KÁROLY: A szenvedélybetegségek és az egyházak	362
KALÁSZ MÁRTON: Szem (vers)	385

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

Dr. Ratkóczi Évával (Szabó János)	367
-----------------------------------	-----

ÉLŐ VILÁGEGYHÁZ

XAVIER THEVENOT: Az alkoholbeteg és a keresztény hittudomány	375
--	-----

MAI MEDITÁCIÓK

BÓNA LÁSZLÓ: Harangoznak	381
--------------------------	-----

HIT ÉS ÉLET

A Föld sója – az Egyház edényében	386
-----------------------------------	-----

NAPLÓ

Köszöntjük a hetvenöt éves Dorombay Károlyt	388
Irodalom Külföldi könyvújdonság. A kép kétes hatalma (Paul Virilio: Krieg und Kino; Tillmann J. A.)	389
Krasznahorkai László: Kegyelmi viszonyok (Károlyi Csaba)	392
Nyugati magyar esszéírók antológiája 1986 (Pomogáts Béla)	393
Filozófia Raissa Maritain: Nagy barátságok – Jacques Maritain: A filozófia alapelemei (Fila Béla)	395
Film A XIX. Magyar Játékfilmszemle (Lócsei Gabriella)	397
Pedagógia Szentmártoni Mihály: A fiatalok világa (Tringer László)	399
Haza és nagyvilág Katolikus Szemle, Mérleg	400

A címlapon Kopp Judit alkotása

Főszerkesztő: LUKÁCS LÁSZLÓ

Laptulajdonos: ACTIO CATHOLICA Felelős kiadó: MAGYAR FERENC

Szede: Szent István Társulat, felelős vezető dr. Ákos Géza igazgató

Készült: Pannon Nyomda Veszprém, felelős vezető: Danóczy Balázs igazgató

Táskaszám: 87/70565 Index szám: 26 921 HU ISSN 0042-6024

Szerkesztőség és kiadóhivatali ügyintézés: Budapest V. Kossuth Lajos u. 1. Telefon: **173-933, 177-246**. Postacím: 1364 Bp. Pf. 111. Előfizetés, egyházi terjesztés és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Utcan át árusítja a Magyar Posta. A Vigilia csekkszámja száma: OTP 37-343-VII. – Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat, H-1300 Bpest, Pf. 149. Ára 25,- USA dollár, vagy ennek megfelelő más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (H-1850 Budapest) a Kultúra 024-7. sz. csekkszámjára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigiliára vonatkozik. Előfizetési díj 1 évre 320,- Ft, 1/2 évre 160,- Ft, 1/4 évre 80,- Ft egyes szám ára 26,- Ft Megjelenik: havonta. SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD ÉS CSÜTÖRTÖK 12-2-IG. KÉZIRATOT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

„Áldott szép Pünkösöd”

Athenagorász pátriárka írta 1961-ben az emberiség létszemléletét jellemezve: „A világ mai helyzete a szüléshez hasonló. S minden szülésnél ott a reménység”. Ezt a reményt jelképezi számunkra Pünkösöd ünnepe, melyet Balassi Bálint is „áldottnak”, „szépnek” nevezett. Holott régóta egyik legtalányosabb ünnepünk, hiszen sematikus és korlátozott látásunkkal, érzékelésünkkel legtöbbször nehezen fogjuk fel a harmadik isteni személy realitását. Pedig az Újszövetség egyik legérzékletesebb leírása (ApCsel 2,1–13) tanúskodik eljövételéről: „mintha csak heves szélvész közeledett volna”, majd: „különféle nyelveken kezdtek beszélni, úgy, amint a Lélek szólásra indította őket”.

Keresztény életünknek egyik legfontosabb kérdése: ismerjük-e ma is ezeket a nyelveket, tudjuk-e használni őket úgy, ahogy a Lélek indít? S ki tudjuk-e alakítani magunkban a hallgatásnak, a meditációnak azt a csendjét, mely lehetővé teszi, hogy felismerjük, „mit mond a Lélek az egyháznak?” Az ember hajlamos arra, hogy kiszakadjon a megkööttségek terhesnek és személyisége fejlődését akadályozónak hitt korlátai közül, s lármásan, olykor harsogva hirdesse a saját igazát. A kor az egyházban is a megnövekedett szabadság kora, vigyáznunk kell azonban, hogy szabadságunk ne lármás, hanem elmélyedő legyen, hogy ugyanazzal a készséggel fogad hassuk a Lélek indításait, mint az apostolok tették, akik az ő üzenete által izlelhették meg a szabadság korlátlan lehetőségét és mérhetetlen felelősségét. „Addig csak ügyetlenül erőlködtek, hogy másolják Mesterüket; pünkösöd napján a Lélek befejezte a képet.” (Cerfaux) De ahhoz, hogy a kép teljes és hiteles lehessen, figyelni kellett. Várakozni. Reménykedni. S tudni, hinni, amit Pál apostol olyan szemléletesen fejezett ki: „A lelki adományok ugyan külömfélék, de a Lélek ugyanaz. A szolgálatok is külömfélék, de az Úr ugyanaz”.

Az első Pünkösöd óta mérhetetlenül megváltozott a világ, és átalakult az embernek hozzá való viszonya. Azt a hajdani készséget azonban, amely megajándékozta az apostolokat a hiteles szó kimondásának, az üzenet továbbításának képességével, nem szabadna elveszítenünk. Az ismeretek robbanásszerűen bővülnek, tágulnak, de ezt a legfontosabb ismeretet azóta sem múlta felül egyetlen új sem! Nyelveket is tanulhatunk, tanulunk, de csak akkor érdemes, ha a Pünkösöd-kor kapott hajdani adomány felszabadító lehetőségeiről sem feledkezünk meg közben. „A Lélek ajándékait ki-ki azért kapja, hogy használjon velük” – írta Pál apostol, s nekünk, ebben a rendkívül bonyolult, feszült, bizalmatlan világban tudnunk kell „közvetítenünk” ezeket az ajándékokat. Ebben rejlik küldetésünk egyik legfontosabb, legidősebb eleme. Marcel Légaut látáto megfogalmazását idézve: „A keresztények legnagyobb ajándéka az emberek számára: értelmet adnak a világnak Jézusban”. De ezt az értelmet csak úgy vihetjük a mai világba, ha ismerjük még azt a nyelvet, ha elsajátítjuk azt a tartást, amit az apostolok oly jól ismertek, s ami osztatlan tiszteletet keltett irántuk. Aki csak a kor nyelvét beszéli, nehezen közvetítheti az öröknek szánt értékeket . . .

Erőt, tartást, a küldetés biztonságát jelképezi a pünkösdi jelenet. A fegyvertelenség erejét, az igazság örök, nyugalmas fényét és biztonságát, a szeretet nyelvének tudását. Ezt kell őriznünk és továbbadnunk.

Prófétaság és tradíció

Az exegétákat a bibliakritika kezdete óta foglalkoztatja a próféták és a hagyomány kapcsolata. Megkísérelnek fényt deríteni Izrael történeti, intézménybeli, kultikus-liturgikus és bölcsességi hagyománya és a prófétai tevékenység összefüggéseire. A biblikus kutatás hosszú utat tett meg, amíg eljutott a próféták és a hagyomány kapcsolatának kiegyensúlyozott értékelésére.

Prófétaság és hagyomány a biblikus kutatás tükrében

A kutatás a múlt században egyértelműen a prófétizmus és a hagyomány kibékíthetetlen ellentétét hangsúlyozta, s ezt legelősebben Wellhausen rendszere fogalmazta meg.

Wellhausen Izrael vallási fejlődésének folyamatába állítja a prófétizmust, és úgy véli, hogy ennek a folyamatnak a végső szakasza hanyatlás. Izrael történetének kezdetén az egész nemzeti életet áthatotta a vallás, annak tudata, hogy Jahve Izrael Istene, Izrael pedig Jahve népe. Ez a teokrácia minden kényszer nélküli volt és nem szabályozták intézmények. A vallásfejlődés folyamán azonban az ősi hit fokozatosan intézményesedett, a még szabadsággal társult hagyományok rituálévá merevedtek, és ez a rituálé lett a teokrácia belső rendje. Más szóval a papi gyakorlatban kialakult kultikus rend lett a fogság után újjászerveződött zsidó közösség alkotmánya. Ezáltal a teokrácia hierokráciává, papi uralommá merevedett. Izrael vallásának tetőpontját a próféták jelentették, akik nem valamilyen elvont tan vagy törvény közvetítői voltak. A prófétai, vagyis az igazi kinyilatkoztatás lényegéhez tartozik, hogy Jahve minden intézményes közvetítő kikerülésével közli magát az egyénnel, a prófétaságra meghívott emberrel, akiben ez a kapcsolat teremtmény energiákat szabadít fel.

Ez a szemléletmód egyoldalúan kiemelte a prófeta eredetiségét és egyéniségét, de ugyanakkor a hagyomány leértékeléséhez vezetett. A prófétaság és a hagyomány eszerint két egymással ellentétben álló valóság, és Izrael vallási életében az igazi értéket egyértelműen a próféták képviselik.

Lényegében hasonló nyomon járnak azok a kutatók is, akik a prófétai igehirdetés kritikus elemeit – a királyság, de főként a kultusz intézményének kritikáját – emelik ki. Szerintük a próféták hivatása az volt, hogy koruk hagyományos vallási és politikai viszonyainak Istentől küldött ellenzéke legyenek.

A forma- és hagyománytörténeti kutatás kiegyensúlyozottabban értékeli a próféták kapcsolatát Izrael különböző vallási hagyományaival. A prófétai tanítás anyagának és motívumainak elemzése megerősíti, hogy a prófétizmus és a hagyomány viszonyát nem lehet kizárólag az elutasítás alapján jellemezni, mert igehirdetésük ugyanolyan súlytal tanúskodik a hagyomány iránti elkötelezettségről is. Ennek következtében az elmúlt évtizedekben megosztottabb a kutatók álláspontja az egész problémakör értékelésében. Izrael nagy prófétáiban a mózesi kor és a honfoglalás nagy hitélményei támadnak fel megújult formában. Ismét megtapasztalják Jahve csodálatos nagy tetteit, és az embertől feltétlen odaadást követelő akaratát. Ezért a próféták számára mértékadó lett a kinyilatkoztató Istennel való találkozás is, amelyet személyes sorokban éltek meg. A kérdés tehát az, hogy igehirdetésükben mennyi a hagyományból

kölcsönzött elem, amelyben maguk is éltek, és amelyet örököltek, és mennyi a személyükhöz szóló kinyilatkoztatásból merített tapasztalat.

A próféták eredetiségének és függetlenségének hangsúlyozásával szemben több kutató a tradíciótól való szorosabb függésükből magyarázza tevékenységüket. Ennek legegyszerűbb formája az a feltételezés, hogy a próféták nem tettek mást, mint az ősi hagyományokat a mindenkori történeti helyzethez alkalmazták és radikalizálták (J. Bright). A prófécia hagyománybeli gyökereit G. von Rad hangsúlyozza leginkább, aki a három nagy kiválasztás-tradícióhoz – a kivonulás, a Dávid és a Sion hagyomány-áramlatokhoz – kapcsolja a prófétizmust. Egy másik irányzat Jahve Izraellel kötött szövetségének eszméjét helyezi előtérbe, és ebben keres támpontokat a próféta magyarázatához (A. Alt, M. Noth, H. J. Kraus stb.). Eszerint a királyság előtti időben létezett egy központi törvényhirdető, akinek a hivatala a törzsek életét szabályozó szent törvény, illetve hagyomány őrzése volt. Ezek szerepe egész Izraelre, vagyis az egész törzsszövetségre kiterjedt. A királyság bevezetése előtt úgy tekintették őket, mint közbenjárót Jahve és a nép között. Ennek az amfiktionikus (amfiktionia = Izrael tizenkét törzsből álló szövetség) törvényhirdetőnek hivatala lenne az eredete a prófétai hivatal intézményének, amelyhez a nagy próféták is tartoznak.

Főként angolszász biblikusok képviselik azt a véleményt, hogy az ókori Keleten gyakorolt, az asszír és hettita dokumentumokból ismert vazallusi szövetségek szolgáltak a szövetség-eszme mintájul (G. E. Mendenhall, F. C. Fensham, D. R. Hillers, D. J. McCarthy, K. Baltzer stb.): Jahvét úgy tekintették mint Izrael urát, Izraelt pedig mint Jahve vazallusát, amely hűtlenség esetén magára hívja az isteni büntetést. A prófétákat az ilyen értelmű szövetség szempontjából kell értelmezni: Jahvétól meg hatalmazottnak tudták magukat, hogy a szövetség ügyében Izraelhez szóljanak. A fogás előtt szövetségszegéssel vádolják Izraelt, amely megtörte a Jahve iránti lojalitást, és ezzel magára vonta büntetését, úgy, ahogy a vazallusi szövetségek szövegéből ismerjük.

Közvetítő álláspont

A felsorolt vélemények részletes értékelése egy rövid értekezésben nem lehetséges, de az világosan leszűrhető belőlük, hogy a próféta és a hagyomány nem áll kibékíthetetlen ellentétben. A helyes látásmódot az a közvetítő álláspont tükrözi, amely szerint a próféták támaszkodtak a hagyományra, de megőrizték eredetiségüket. Küldetésük nem a mózesi kinyilatkoztatásból örökölt hit érvényének megszüntetése, de nem is pusztán ismétlése vagy új viszonyokra való alkalmazása. Nem új hitet vagy új erkölcsöt hirdettek, hanem a személyes Isten minden mást kizáró nagyságának meg tapasztalásából merítve megújították a jahvizmust, és új távlatokat nyitva addig nem tapasztalt nagyságra vezették. Ők is forrásai voltak annak a kinyilatkoztatásnak, amelyet Isten Izraelnek adott. Ezt a felismerést igazolja az a tény is, hogy Izrael közössége a prófétai igehirdetést is hagyományává fogadta, és többi nagy hagyománya mellé állította, amelyek a Szentírásban együttesen képviselik az ószövetségi kinyilatkoztatást.

Ezzel eljutunk ahhoz a fontos megállapításhoz, hogy a próféták kapcsolatát a többi kinyilatkoztatást őrző és továbbadó hagyománnyal csak Izrael vallási közösségében betöltött szerepükben lehet felmérni. A Jahve-kinyilatkoztatást Izrael népe kapta hosszú, fordulatokban és megpróbáltatásokban gazdag története során folyamatosan, mindig további új tartalommal gazdagítva. A különböző történeti, intézménybeli, kultikus-liturgikus vagy bölcsességi hagyományok adott helyzetekből kibontakozva sajátos szempontjaikkal, formáikkal hordozzák Isten igéjét. Mellettük vitathatatlanul ki-

alakult egy önálló prófétai tradíció a fogság előtti 8. századtól egészen a fogság utáni 3. századig, amelyet összeköt a próféták meghívásukból fakadó küldetéstudata, igehirdetésük formái és motívumai. A más-más történeti körülmények közt tevékenykedő, jellemükben, társadalmi helyzetükben különböző próféták igehirdetését a hagyományozó körök összegyűjtötték, továbbértelmezték, kiegészítették és írásos formájukat rendezték. Ezekből alakult ki a Bibliában őrzött írásos prófétai hagyomány. Mindebben döntő szerepe van Izrael vallási közösségének, amely ezekben a kiemelkedő emberekben felismerte Jahve küldöttét, és azt, hogy a mózesi hit talaján álltak. Ugyancsak felismerték, hogy tanításuk még koruk vallási állapotainak kritikájában is, mindig Izrael üdvösségét és jövő fennmaradását tartotta szem előtt. Isten szavát közvetítették, amely mindenkor útmutatásul szolgált Izrael közösségének. Ezért őrizték meg a prófétai igehirdetést, mint megújulást jelentő hagyományt a jövő nemzedékek számára.

Ha tehát a próféták tevékenységét és a mózesi hagyományhoz viszonyított helyzetüket vizsgáljuk Izrael vallási közösségében, akkor két szempontot kell figyelembe vennünk: először az adott történeti helyzetben kortársaikhoz Jahve üzenetét közvetítő próféták igehirdető tevékenységét, másodsor azt a folyamatot, amelynek során a hirdetett prófétai szó írássá, azaz hagyománnyá lett. A hagyományozó folyamatban jut ugyanis kifejezésre az, hogy miként értelmezte Izrael a prófétizmust.

A próféták és a hagyományozott ősi Jahve-hit kapcsolatában a mózesi örökségre támaszkodtak, ugyanakkor azt páratlan teremtkészséggel gazdagítva, új távlatokat nyitottak a Jahve-hitnek. Egyszerre jelenik meg igehirdetésükben a folytonosság és a személyükhöz szóló isteni kinyilatkoztatás újdonsága.

A próféták istenképe

A próféták igehirdetése az Ószövetség monoteista hagyományát építi tovább az egyetlen, személyes és világfeletti Istenről, a történelem uráról, aki egyben Jahve, Izrael nemzeti Istene. A klasszikus próféta – ez lényegében egybeesik az ún. író-prófétákkal – olyan korban kezd tevékenykedni, amikor a nép széles rétegeiben a kánaánita vallás hatása elhomályosította Isten személyes valóságát és akaratának minden kötelezettségtől való teljes függetlenségét. A kánaánita hitvilág az istenekben a megszemélyesített természeti erőket tisztelte, és meggyőződése volt, hogy az ember a kultuszban lekötelezheti őket, biztosítva ezzel a maga számára a természet áldásait. Ezzel szemben áll a próféták tapasztalata. Meghívásukban, majd egész tevékenységük során, azzal az Istennel találkoznak, aki több mint a vak természet, ő a személyes „Te”, aki megszólítja az embert, és feltétlen engedelmességet követel tőle. Jelenlétét ellenállhatatlan erőként élik meg, amely alapvető fordulatot hozott sorsukban. Egyéni terveik és vágyaik helyére Isten fellebbezhetetlen akaratának végrehajtása – Isten szavának szolgálata – lép, s amit eddig elképzelhetetlennek tartottak, az most kötelezősükké válik. Istent felfoghatatlan másszerűségében ismerték meg, akit az ember nem képes lekötelezni, s mindig világosan megkülönböztetik Istent attól, ami nem isteni. Ebből a megtapasztalásból hirdetik a próféták kortársaiknak, hogy Jahve korlátlan és mindenek felett álló Úr, aki személyes akaratának teljesítésére, majd erről számadásra szólítja Izraelt. Felfoghatatlan másszerűségében felülmúlja azokat a szemléleti formákat, amelyekkel az ősi Jahve-hit összekapcsolta Jahve uralmát és tiszteletét. Vallották, hogy amint Isten megjelenése életükben minden emberi feltevést és ellenkezést felülmúlva átalakította sorsukat, ugyanúgy képes Izraelben hasonló fordulatot létrehozni.

Isten világfelettségének és lekötelezhetetlenségének élményével függ össze az a radikális látásmód, ahogyan a próféták az embert, illetve Izraelt, egyszerre üdvösségre meghívott voltában és – a bűn folytán – az üdvösség elvesztésének lehetőségében szemlélik. Az ősi Jahve-hit hangsúlyozza, hogy Isten kiválasztotta magának Izraelt a népek közül és különleges védelmet ígért neki, amely azonban nem akadályozza meg őt abban, hogy hűtlenség esetén büntesse népét. A próféta-ság tevékenységével egyidejűleg a kultikus-nemzeti beállítottságú Jahve-hit – képviselője rendszerint a királyi udvar a vezető körökkel és a hivatalos udvari próféta-ság – a választottságot egyoldalúan értelmezve, az üdvösség biztos beteljesedését hangsúlyozta. Jahve kiválasztotta Izraelt, és ezt a kapcsolatot a bűn sem képes megszakítani. Ha vétkezett is Izrael, és bekövetkezett az isteni fenyítés, az csupán időleges, mert megfelelő kultikus engeszteléssel visszaszerezhető Jahve jóindulata. Ezért a jövőt azzal a feltétlen bizalommal nézték, hogy Isten megsemmisíti népe ellenségeit, és üdvösséget ajándékozik. A próféták ismételten szembeszálltak minden olyan hamis nemzeti reménnyel, amely szerint Jahve a választottság miatt minden körülmények között, feltétlenül megvédi népét. Izrael és Sion választottsága csak akkor segít, ha az Jahve akaratának teljesítésével és a megtéréssel kapcsolódik össze (vö. Jer 7; 27–28). Ellenkező esetben a fenyegető ítéletet, az elkerülhetetlen pusztulást hirdetik. Ezért mondja Jeremiás, hogy az igazi próféta jele az a radikális ítélethirdetés, amely a kilátásba helyezett büntetéssel a népet bűneire, és az igazi menekülést jelentő elkötelezettségre emlékezteti (Jer 23. f.).

A próféták erkölcstana

Kezdetől fogva a Jahve-hit lényegéhez tartozott, hogy Isten tisztelete elválaszthatatlan Isten parancsainak teljesítésétől, amelyek az ember egész magatartását meghatározzák. A próféták azonban eddig nem ismert radikalitással szólítják fel hallgatóikat Jahve akaratának követésére, míg ennek elmulasztása esetén a biztosan bekövetkező büntetést hirdetik. Meghívásukban úgy élik meg a személyes Istent, mint aki hívja és feltétlen engedelmességre szólítja az embert. Ezért hangsúlyozzák szokatlan élességgel a számadás elkerülhetetlenségét is. A próféták gyakran az egész néphez, vagy egy csoportjához fordulnak, amikor a bűnökről vagy megtérésről, üdvösségről vagy ítéletről beszélnek, de nem tévesztik szem elől az egyén cselekedeteit és az abból fakadó felelősséget sem. Ezekiel pedig egyenesen kijelenti: az isteni felelősségre vonás kinek-kinek szabad és személyes tettei alapján történik. A Jahve-hit alapvetően hangsúlyozza az egyén jogait és kötelességeit, de Ezekielnél az egyéni döntés s felelősség különleges jelentőséget kap Izrael közösségében. Elutasítja a kortársakban élő kényelmes biztonságérzetet, hogy bárki csupán önmagában azért üdvözülhet, mert Izrael népének tagja, amelyet Jahve kiválasztott magának és ígéreteivel elhalmozott. Kinek-kinek egyéni döntésével kell vállalnia Izrael közösségéhez tartozását, ennek minden Jahve-szabta kötelezettségével. Ennek teljesítése dönti el az üdvösséget vagy az üdvösség elvesztését. A bűnös csak saját, és nem a közösség tagjainak vétkeiért bűnhődik (Ez 3,17–21; 14, 1–20; 33, 1–20).

A próféták Jahve akaratának erkölcsi követelményeit elsősorban az embertárs iránt tanúsított magatartásban hangsúlyozzák. Szerintük Istennel csak ott alakulhat ki helyes kapcsolat, ahol az hatással van az emberek egymás közötti viszonyaira. Szemük előtt olyan közösség lebeg, amely méltó Isten népéhez. A Jahve-hitből táplálkozó ősi szolidaritás, a törzsek tagjai között fennálló kölcsönös elkötelezettség és testvériség eszméit hirdették az adott kor megváltozott körülményeire alkalmazva. Ebből a szempontból nézték koruk társadalmát és részletekbe menően kimutatták a

közösség életében az isteni jog és igazságosság, az emberi kapcsolatokban pedig az erkölcsös cselekvés hiányát. Mindezekben nemcsak a felebarát iránti kötelezettség elmulasztását látták, hanem egyenesen Isten ellen elkövetett súlyos bűnként bélyegezték meg. Ennek jegyében emelték fel szavukat Izrael királyságának utolsó esztendeiben Ámosz és Ozeás, Júdában különösen Mikeás, tevékenységének első esztendeiben Izajás és később Jeremiás.

A próféták a jog és szociális igazságosság legfőbb védnökét Istenben látták, és őt tekintették az erkölcsös cselekvés forrásának. Ezért háborodtak fel kortársaik magatartásán, akik elvben tisztelték Izrael Istenét, de a hétköznapi életben semmibe vették rendelkezéseit. Kultuszkritikájuk hátterében is ezt a jelenséget kell keresnünk. A kortársak úgy vélték, hogy Jahve tiszteletének eleget tehetnek a nagy gazdagsággal és külső fénnel megült kultusszal, amelyet nem követett a cselekedetekben megnyilvánuló odaadás Isten iránt. A próféták elítélik a kultusz formális gyakorlatát, bőségesen felsorolva a felebarát ellen elkövetett bűnöket (Ám 4, 4–5; 5, 21–25; Oz 6, 6; 8, 11–13; Iz 1, 11–17; Mik 6, 6–8; Jer 7, 1–11; 21–23). Ők összekapcsolták a kultuszt és az Isten tiszteletéből fakadó erkölcsös cselekvést. A Jahve parancsai iránti elkötelezettség hiányát nem pótolja a kultusz területén tanúsított buzgalom, sőt ez egyenesen Isten akaratának megkerülése. A kultusz az engedelmisség és hála kifejezése, s nem annak pótlása. Jogosultságát és igazi tartalmát Jahve parancsokban kifejezett akaratának követése adja meg, enélkül csak lélektelen gyakorlattá válik. A próféták nem egy kultusz nélküli Jahve-tiszteletet akartak bevezetni, szándékuk nem a kultusz eltörlése volt, hanem azt az Istennel való igazi kapcsolat normái alá akarták helyezni.

A prófétai igehirdetés fogadtatása Izraelben

Úgy tűnik, hogy a fogság előtti időszakban a próféták Izraelben masszív ellenállásra találtak, és csak 586-ban, Júda királyságának végleges megszűnte és a babiloni fogság készítettek tevékenységük és tanításuk átértékelésére. A drámai események őket igazolták, kortársaik bűneit vádoló prédikációjuk és a megtérés elmulasztása esetén kilátásba helyezett isteni büntetés igaznak bizonyult, az igehirdetésükből levont tanulságok viszont megteremtik a jövőbeli helyreállítás reményét.

A biblikus hagyomány elemzése azonban arra mutat, hogy ez a kép kiegészítésre szorul. Az elutasítás mellett a próféták szava Izraelben és Júdában készséges hallgatóságot is talált, amely befogadta, összegyűjtötte, megőrizte (írásos vagy szájhagyomány formájában) és továbbadta a tanítást. Ez a hallgatóság a próféta tanítványi köre, amely a nemzedékek során hagyományozó körré bővült. A hagyományozó kör adott esetben kiegészítette, értelmezte vagy újabb történeti helyzetre alkalmazta a tanítást. Egy-egy próféta hagyományozó körének kiterjedtségét vagy hatósugarát nehéz megállapítani, de a tény a fontos: már a fogság előtti időszakban felismerték, hogy a próféták Jahve autentikus üzenetét közvetítik, szavuk összhangban áll a mózesi örökséggel és Izrael javára szolgál.

Fontos felfigyelní egy másik nagy ószövetségi szellemi áramlat – nevezzük hagyománynak –, a deuteronomista-deuteronomisztikus mozgalom döntő szerepére, amely Jahve és Izrael kapcsolatát mint szövetséget értelmezte. Ugyanez a több évszázadon át – Kr. e. a 7. századtól a fogság utáni időszakig terjedően – széles körré terjedő mozgalom a prófétákat elfogadta, és a Sinai szövetség összefüggésébe állítva értelmezte. Erről tanúskodik a Második Törvénykönyv (Deuteronomium), amelyben Mózes így beszél a néphez: „Neked prófétát támaszt az Úr, körödből, testvéreid közül, mint engem, órá hallgassatok. Pontosan ezt kívántad az Úrtól, a te Istenedtől a Hóreben, egybegyűléstek napján, amikor azt mondtad: »Nem hallgathatom tovább az

Úrnak, az én Istenemnek hangját, s nem nézem tovább ezt a hatalmas tüzet, nehogy meghaljak!» Erre így szólt hozzám az Úr: »Helyesen beszéltek. Profétát támasztok nekik testvéreik köréből, mint téged: neki adom ajkára szavaimat, s ő mindent tudtukra ad, amit parancsolok neki.« Ha valaki nem hallgat szavaira, amelyeket az én nevemben hirdet, akkor én magam leszek, aki számadást kérek attól az embertől. Annak a profétának pedig, aki egyetlen olyan szót is merészel hirdetni nevemben, aminek a hirdetésével nem bíztam meg, vagy aki más istenek nevében beszél, az ilyen profétának meg kell halnia. Lehet, hogy azt mondod magadban: Miről ismerjük azokat a szavakat, amelyeket nem az Úr mondott. Azok a szavak, amelyek – bár a proféta az Úr nevében hirdeti őket – nem válnak valósággá, s nem teljesülnek, olyan szavak, amelyeket nem az Úr mondott. A proféta mondta őket elbizakodottságában, nem kell tőlük tartanod” (MTörv 18, 15–22).

Az idézett deuteronomista tanítás szerint a proféta Mózes hivatalának folytatója, akinek Istentől rendelt küldetése, hogy Jahve Izraellel kötött szövetségének közvetítője legyen. A Deuteronomista így a proféta vonásaival rajzolja meg Mózes alakját is, s ezáltal a profétaságot Jahve akaratából létrehívott maradandó intézménynek tekintti, amelynek mindig van képviselője Izraelben, még ha a proféta hivatala nem is örökletes, hanem személyhez szóló isteni híváson alapul. Igazolásként hivatkozhatunk a 700 év izraelita történetét összefoglaló Deuteronomisztikus történeti műre. A Józsué – Bírak – Sámuel 1–2 és Királyok 1–2 könyve Sámuelről kezdve úgy mutatja be a profétákat, mint akik Júdát és Izraelt a törvény megtartására és bűnbánatra ítélték. A 2 Kir 17, 13–14 szerint „az Úr figyelmeztette Izraelt és Júdát a proféták meg a látóemberek által. Azt mondta: Térjetek meg gonosz útjaitokról és tartsátok meg parancsaimat és törvényeimét, pontosan úgy, ahogy atyáitoknak meghagytam, és szolgálj, a proféták által rendelem nekik. De nem hallgattak rá... nem hittek az Úrban, az ő Istenükben.” A proféták tehát a bűnbánat és a törvényhez való visszatérés hirdetői. Mint a törvény hirdetői – a MTörv 18, 15 köv. kijelentése szerint – Mózeshez hasonlóan a szövetség szolgálói. A deuteronomista-deuteronomisztikus hagyomány tehát a profétákat a mózesi vallási örökséggel közvetlen kapcsolatba állította és döntően hozzájárult ahhoz a folyamathoz, amelynek során a fogság után a profétai igehirdetés a törvény mellett helyet kapott a kánonban.

Végso következtetésként elmondhatjuk, hogy a profétizmus és a mózesi vallási örökség találkozása ma is tanulságokkal szolgál Isten népe számára. Az igazi Istentől eredő hagyomány jele az, hogy mindig képes Isten további indításait befogadni és megújulni; de igazi profétai karizmáról is csak akkor beszélhetünk, ha az szakítás helyett a gyökerekhez nyúlunk vissza, és Isten népének alkotó építője.

AZ ELŐFUTÁR: III. BÉLA (1172–1196) RÉZPÉNZE.
EREDETI ÁTMÉRŐ: 27 MM

II. MÁTYÁS NAGYBÁNYAI GARASA, 1617.
EREDETI ÁTMÉRŐ: 26 MM

Szűz Mária alakja magyar pénzeken

Szűz Mária megkülönböztetett tisztelete az őskeresztény kor óta él az egyházban. A középkor évszázadai alatt a keresztény egyház szétválaszthatatlanul összeforrt az állammal, és ha egyes uralkodók viszonya a pápasággal néha megromlott is, a kereszténység eszmérendszere – a reneszánsz korig mindenestre – áthatotta az egész világi életet.

Az állam – vagy ami ezzel nagyon sokáig egyet jelentett, az uralkodó – egyik legfontosabb felségjoga mindenkor a pénzverés volt. Régi korok ránk maradt pénzei, a mindennapi életnek ezek a kisméretű, de fontos tanúi, bepillantást engednek számunkra az elmúlt idők történetébe, számtalan adattal gazdagítják ismereteinket a korabeli társadalom anyagi és szellemi műveltségéről.

Az államhatalom keresztény jellege miatt tulajdonképpen különös, hogy a vallásosságban mindig nagy szerepet játszó Mária-tisztelet megnyilvánulásai csak viszonylag későn jelennek meg a pénzekben.

Szűz Mária, az Istenanya alakjával legkorábban Bizánc pénzein találkozhatunk. Ez is mutatja, hogy a Mária-kultusz a keleti egyházban még a nyugatihoz képest is különleges erővel hatott. De a keleti birodalom is lassan hanyatlásnak indult már, amikor VI. Bölcs Leó uralkodása alatt (886-912), a magyar honfoglalással egy időben először verik bizánci pénzek hátlapjára az Istenanya alakját. Ettől kezdve Bizánc pénzein Szűz Mária alakja gyakran előfordul. Legtöbbször imára széttárt karral ábrázolják (orans), a mellén levő nagy, kerek medailonban a kis Jézus arcával. Mászor álló alakban látható, amint a császárt megkoronázza vagy megáldja, esetleg amint összetett kézzel imádkozik. De olyan pénzek is léteznek, amelyeken Szűz Mária karján tartja a kis Jézust. A Mária-kép két oldalán mindig fel van tüntetve az Isten Anyja (Méter Theu) jelentésű $\overline{\text{MP}}$ $\overline{\text{ÖY}}$ rövidítés.

Csak később, a XI. századtól kezdve jelenik meg Mária alakja olyan nyugati városok denárain is, melyeknek ő volt a védőszentje (Hildesheim, Speyer, Maastricht, Verdun, Strasbourg). A XII. században magdeburgi bracteákon, vagyis hajszálvékonyra kikalapált és ezért aránylag széles, egy lapú denárokon találkozhatunk Szűz Máriával. Már valamivel korábban, a XI. század második felében tűnik fel a Szent Szűz ülő alakja ölében a Gyermekkel szicíliai rézpénzekben – közvetlen bizánci hatásra. Ugyancsak Szicíliában a XIII. század végén a Salut nevű ezüstpénzen az anyai üdvözlés jelene tűnik fel, és ugyanez látható a hasonlóképpen Salut-nek nevezett XV. századi francia aranypénzekben. A XV. század második felében az aquileiai patriarchátus utolsó kis ezüstpénzeinek hátlapján az egyidejű magyar pénzekhez teljesen hasonlóan ábrázolják Szűz Máriát. Mária alakja természetesen még későbbi időkben is fel-felbukkan pénzekben, így például a hardegi aranyforintokon (Sziléczia) a XVI. század elején vagy XVIII. századi bajor tallérokban mint PATRONA BAVARIAE – teljesen hasonló formában az egykorú magyar tallérokhoz. A legújabb időkben is találhatók Mária-ábrázolások: a Vatikán állam 1 és 10 lírásain XI. és XII. Pius alatt, VI. Pál egyik 5 lírásán vagy az utolsó magyar Szűz Máriás pénzekkel egykorú osztrák 5 schillingesen, a mariazelli Szűz Mária alakjában mint MAGNA MATER AUSTRIAE. A Szűz Mária-ábrázolás valamennyi előfordulását itt természetesen nem lehet felsorolni.

Egy bizonyos: a számtalan pénzkibocsátó között egy sincs, amelynek pénzein Szűz Mária alakja olyan gyakran jelenne meg, mint a magyar pénzekben; a szorosan vett magyar pénztípusok közül 708-on, azonkívül még 100 próbavereten, 93 erdélyi pén-

zen és 28 próbavereten, továbbá még 8, szorosan magyar vonatkozású pénzen: összesen 937 esetben fordul elő Szűz Mária ábrázolása.

A hagyomány szerint már Szent István királyunk Szűz Mária védelmébe ajánlotta országát, a különlegesen magyar Mária-tisztelet tehát az Árpád-házi királyok korára nyúlik vissza. Ennek konkrét emlékeivel azonban inkább csak III. Béla korától kezdve találkozunk. Ez a királyunk építtette fel (Szent István után másodszor) az esztergomi székesegyházat, amelynek kapujában már ábrázolták Magyarország felajánlását Szűz Máriának. A későbbi királyok közül kitűnt Mária-tiszteletével Nagy Lajos, ő alapította a híres ausztriai mariazelli templomot. Mindennek ismeretében talán meglepő, hogy – egyetlen előzménytől eltekintve – Szűz Máriának mint Magyarország Védasszonyának alakja csak a XV. század második felében került a magyar pénzekre – hogy aztán csaknem négyszáz éven át azok jellegzetes motívuma legyen.

Az említett előfutár még Árpád-kori pénz, egyike pénztörténetünk eléggé rejtélyes darabjainak. Tudni kell ugyanis, hogy a középkorban a nyugati egyházhoz tartozó Európában (kivéve Dél-Olaszországot, ahol bizánci hatás és Spanyolországot, ahol arab hatás érvényesült) nem vertek rézpénzt. Nem léteztek egyébként aranypénzek sem, a XIII. századig az egyetlen pénzfajta az országonként nagyon eltérő finomságú, súlyú és így értékű kis ezüstdenár volt (legfeljebb 1–2 g súlyú, de sokszor 1 g-nál jóval könnyebb, vékony ezüstpénzecske). Magyarországon azonban, feltűnő kivételként, elég nagy számban került elő – az egykorúságot bizonyítva egymás mellett – kétféle rézpénz is. Az egyik első pillantásra keleti, mohamedán országból való veretnek látszik, valójában azonban csak ilyet utánoz, a rajta levő arabnak tűnő feliratok értelmetlenek. Teljesen azonos technikával készült a másik, valamivel nagyobb rézpénz is. Ez viszont, bár technikában nem, témájában, rajzában, stílusában egyértelműen bizánci hatást mutat. E bizánci jellegű *rézpénznek* a *hátlapján* látható egy igen primitív módon ábrázolt *ülő alak, jobbában* (feltehetőleg) *jogarral*. Azonosítását csak a SANCTA MARIA körirat teszi lehetővé. Bal karja fölött két vonal közt négy, egymáshoz csatlakozó karika figyelhető meg, ezt általában a Kisdednek tartják, jobban mondva a Jézus-ábrázolás extrém eltorzulásának – de talán inkább csak ruhadísz. Ami a rézpénzt rejtélyessé teszi, de egyben datálásához hozzásegíthet, az a másik oldala, az előlap. Ezen két uralkodó trónol egymás mellett, ahogy az a bizánci pénzen gyakran előfordul. A körirat: REX STS – REX BELA. Az STS csak Stephanust jelenthet. Ennek alapján a pénzt valamikor IV. Bélának és V. Istvánnak tulajdonították, az ifjabb királyság idejéből. Ez az elmélet a leletegyüttesek vizsgálata alapján ma már végképp elvethető. A következő elképzelés REX STS-ben IV. Istvánt, REX BELA-ban pedig apját, a néhai II. Bélát sejtette. IV. István ellenkirály (1163) Mánuel bizánci császár pártfogoltjaként jutott rövid időre trónra; ez megmagyarázná a bizáncias pénz verését, valamint a legitimitásra utaló jelzésként az apa, II. Béla szerepelletését. Ma azonban már ezt az elméletet is elvetik. A ma elfogadott nézet szerint mindkét rézpénzt III. Béla (1172–1196) bocsátotta ki. REX BELA eszerint természetesen magát III. Bélát jelenti. De kicsoda REX STS? Talán Szent István? Hogy ülhetne azonban Béla a Szent jobbján? Vagy talán Béla elődje, meghalt bátyja, III. István? Ha ezt a kérdést nehéz is eldönteni, egy bizonyos: Szűz Mária alakja közvetlen bizánci hatásra került erre a legelső magyar rézpénzre. A Béla-elmélet helyessége esetén a király bizánci neveltetése ezt a hatást mindenesetre megmagyarázza.

Ez után az előfutár után háromszáz év telik el Szűz Máriát ábrázoló magyar pénz nélkül.

Hunyadi Mátyás király idejében (1458–1490) – elsősorban az ő királyi udvarában – kezdett meghonosodni Magyarországon a reneszánsz műveltség és szellemiség. Maga az uralkodó volt ennek az irányzatnak úttörője és zászlóvivője. Ő maga nyilván meg-

tartotta az egyház előírásait, de aligha nevezhető középkori értelemben vett vallásos, keresztény királynak. Mégis az ő uralkodása alatt lett Szűz Mária, Magyarország védjője állandó motívummá a magyar pénzekben.

Külső formájában Mátyás pénzverése nem hozott újat. A király reneszánsz műveltsége ellenére a pénzek többségének még a körirata is gótikus jellegű, ún. barátírású. Annál jelentősebb volt azonban a lényegi változás. Több, korábbi, sikertelen kísérlet után ugyanis Mátyás király 1468-ban végleg szakított az évenkénti pénzbeváltás rendszerével, és bevezette az állandó pénzt. A pénzbeváltásból származó kamara haszna (*lucrum camerae*) korábban a királyi – vagy, ha úgy tetszik, állami – bevételek jelentős részét tette ki. Ennek kiesését a király most a királyi fiskus adójának bevezetésével pótolta.

Az új, *állandó denár* típusa ettől kezdve évszázadokon át, a denárverés Mária Terézia idejében történt megszűnéséig nem változott: az előlapon az ország mindenkori címere, a *hátlapon* pedig *Szűz Mária ülő alakja karján a kis Jézussal*, a körirat szerint mint *PATRONA VNGARIAE* (később *HVNGARIAE*). Ugyanez lett a még kisebb értékű obulus (féldenár) ábrázolása is, csak köriratok nélkül (utoljára 1705-ben verték). Ugyancsak 1468-ban, Mátyás király egy évszázados szünet után újra veretni kezdi a garas nevű, 12 denárt érő nagyobb ezüstpénzt is. Ezen a pénzfajtan – nagyobb méretben – a denárhoz mindenben hasonló az ábrázolás: a hátlapon tehát a *Patrona Hungariae* alakja – egészen a pénzfaj 1631-ben történt megszűnéséig.

Mindezen felül Mátyás néhány évvel később, 1471-ben a korábban is állandó *aranyforintra* szintén a *Szent Szűz alakját* vette. Ezen azonban a király köriratát mutató előlapra, a korábbi címer helyére, csupán Mária alakja alatt tüntették fel a mindenkori uralkodó apró családi címerét. (Az aranyforint másik oldalát már Nagy Lajos király óta Szent László álló alakja díszítette.) A kis Jézust tartó Szűz Mária alakja ettől kezdve a később dukátnak nevezett aranyforinton is állandó motívum lett; II. Mátyás idején (1608–19) a hátlapra került át az előlapról, és ezen maradt meg legtovább, egészen 1848-ig. (Itt meg kell jegyezni, hogy ezt a Mátyás-féle aranyforintot finomsága és állandó értéke miatt a következő évszázadokban Európában több helyen, elsősorban Németalföldön utánózták. Többnyire csak az előlap álló alakját vették át, de vannak olyan holland utánzatok, amelyekre a Szűz Mária-ábrázolás is rákerült.)

Az állandó típus nem jelent teljes egyformaságot, változatlanságot, csak az ábrázolás alapmotívumának egységét, amelyen belül az idők folyamán *számtalan változás* következett be. Új király trónra lépésével megváltozott a pénzek körirata, gyakran a címer is, de egy-egy uralkodó kormányzatán belül is nemegyszer változott a címerpajzs alakja, a köriratok rövidítése, az évszám elhelyezése. Hasonló változások a Szűz Mária-ábrázolásban is bekövetkeztek már Hunyadi Mátyás korától kezdve. Eleinte Mária fejét fátyol borítja, de ez hamarosan elmarad, és a fejre nyílt korona kerül. A fejtenéha dicsfény veszi körül, máskor ez hiányzik. A kis Jézus többnyire Mária jobbán látható, olykor viszont a bal oldalon. Az aranyforintokon Mária alakja alatt már II. Ulászlótól (1490–1516) megjelenik a félhold, ez hamarosan általánossá válik (viszont garasokon csak későbbi időben és ritkábban, denáron pedig kivételesen fordul elő). Jelentős változás, hogy II. Mátyástól kezdve felcserélődik a kis Jézus helye: ettől fogva szabály szerint Mária a bal karján tartja, és a jobb oldali elhelyezkedés válik kivételessé. Ugyancsak II. Mátyástól láng-, majd sugárkoszorú tűnik fel a *Patrona Hungariae* alakja körül, főleg az aranyforinton, ahol ez később szabályszerűvé válik. A XVII. század első felében – a nagybányai pénzverde termékein – Mária szoknyája az addigi redőzés helyett sima, de himesen kivarrott. A változásokat még hosszan lehetne sorolni.

Amint már láttuk, az eredetileg vert pénzfajok évszázadok elmúltával egymás után eltűntek. 1631-ben megszűnt a garasok, 1705-ben az obulusok, 1760-ban a denárok verése (1767-ben a rézdenároké is). Ezzel szemben időközben más, nagyobb értékű pénzfajok kerültek bevezetésre. I. Ferdinánd alatt (1526–1564) a magyar rendek tiltakozása ellenére 1553-ban megkezdődik a tőlünk nyugatra már korábban elterjedt nagy ezüstpénz, a tallér verése. A tallérral együtt megjelennek törtrészei: a $1/2$ és $1/4$ tallér is; később pedig többszörös: 5, 4, 3, 2 és $1\frac{1}{2}$ tallérokat is vernek, bár csak igen korlátozott számban. I. Lipót (1675–1705) váltópénzként bevezeti az osztrák krajcárvalutát, ettől fogva ezüst 15, 6, 3, 2 krajcárosok, $1\frac{1}{2}$ krajcárt érő poltúrák és 1 krajcárosok, később, a XVIII. században 30, 20, 17, 10, 7 krajcárosok is növelik a forgalomban levő pénzfajok számát. Szűz Mária alakja mindezekre a pénzekre rákerült.

A tallérok hátlapján eleinte a címer, illetőleg az azt felváltó kétfejű sas fölött látható a *Patrona Hungariae*. Rudolf (1576–1608) trónra lépése után a tallérok típusát teljesen osztrák jellegűre alakították: az előlapon a király mellképe, a hátlapon a kétfejű sas. Mégis, a pénzek magyarországi eredetének jelzésére a Körmöcbányán vert tallérok előlapjának két szélén, a köriratot megszakítva, beiktatták bal oldalon a magyar címet, jobbról pedig a *Patrona Hungariae* apró alakját. A nagybányai tallérokon a magyar jelleget a hátlapon a kétfejű sas mellén lévő nagyobb magyar címer fejezte ki, Szűz Mária alakja a nagybányai tallérokon általában hiányzott. Viszont I. Lipót korában egy alkalommal éppen Nagybányán és éppen a talléron nyilvánult meg átütő erővel a nemzeti érzés: ezen az egyetlen tallértípuson a kétfejű sas helyét a Szent Szűz felhők között, félhold fölött álló alakja foglalja el, jobbján a kis Jézussal, sugárkoszorúval körülvéve, alatta a magyar címerrel. A körirat hosszabb, teljesebb a megszokottnál: *S. IMMACVLATA. VIR. (go) MAR.(ia) MAT.(er) DEL. PAT.(rona) HVNGA.(riae)*. (Szeplőtlen Szent Szűz Mária, Isten Anyja, Magyarország Védője.) Ennek az ábrázolásnak és feliratnak csak a tallérok közt nincs párja, ebben a korban, az 1670–90-es években más címletű nagybányai vereteken többször is előfordul: egy $1/4$ talléron, továbbá 15, 6 és 3 krajcárosokon.

Érthető, hogy II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának (1703–1711) kuruc pénzverésében a nemzeti jelleg erősen kidomborodott. Ennek megfelelően az előlapon a magyar címet, a hátlapon pedig a dukáton, a féltalléron és a rézpénzek közül a 20, 4 és 1 poltúráson is a hagyományos *Patrona Hungariae* motívumot láthatjuk.

Mária Terézia idejében (1740–1780) a legfontosabb újítás a tallér és a féltallér hátlapjának nemzeti jellegű megváltozása: a kétfejű sas helyére Mária – ez alkalommal álló – alakja kerül, a körirat pedig: *S. MARIA MATER DEI PATRONA HUNG.* Ugyanakkor a krajcárfélék hátlapján – ugyanúgy, mint már a század eleje óta a dukáton is – *PATRONA REGNI HVNGARIAE* a felirat, csak az utolsó denárokon marad meg a régi *PATRONA HUNG.* 1767-től újabb változás következik be a tallérok külsejében: az előlapon a királynő mellképe helyére az angyalos magyar címer kerül, de ez nem jelent újabb nemzeti engedményt, okai pénz- és kereskedelempolitikaiak. Ugyanekkor a hátlapon, az előző körirat megtartása mellett, a Madonna alakja ismét üllőre változik.

Mária Terézia utóda, II. József (1780–1790) – egységesítő törekvéseinek megfelelően – lényegében megszüntette a magyar típusú pénzverést, ettől kezdve Magyarországon is osztrák jellegű pénzeket használtak. Csupán jelképesen készült ezentúl, kis mennyiségben a 2 dukát, dukát, tallér és $1/2$ tallér az eddigivel azonos magyar típusban is. Ugyanez volt a helyzet II. Lipót uralkodása alatt és Ferenc uralkodásának első éveiben. Majd, a XIX. század első három évtizedében teljesen hiányoznak a magyar típusú veretek, és csak 1830-tól jelennek meg újra: a dukát változatlan formában, a tallér és a forint (a korábbi $1/2$ tallér) ismét az uralkodó képével, de a régi, madonnás hátlappal, új típusként pedig a 20 krajcáros a tallérhoz hasonló ábrázolással. A nép ezt az utóbbi pénzfajt nevezte „máriásnak”. Ezekhez járult V. Ferdinánd alatt a 20 kraj-

cároshoz mindenben hasonló 10 krajcáros is. Végül, az 1848-as polgári átalakulás után az egyébként változatlan típusú dukáton, továbbá a 20 és 10 krajcároson először jelentek meg az addigi latin helyett magyar nyelvű feliratok. A hátlap körirata: SZ. MÁRIA IST. ANNYA MAGY. OR. VÉDŐJE.

A török hódítás a XVI. század közepén Magyarországot három részre szakította. Ezután Erdély külön úton kényszerült járni; ez *önálló pénzverést* is jelentett. Az átmeneti időszakban, János Zsigmond (1540–1571) alatt az aranyforint, a denár és az obulus verése a korábbi típusok szerint folyt tovább, tehát Szűz Mária hátlap alakjával, annak ellenére, hogy az uralkodó a katolikus hitet elhagyta. A későbbiekben a denárverés Erdélyben kivételes, viszont az aranyforintokon a Patrona Hungariae alakja a Báthoriak alatt is megmarad. A tallérverés teljesen önállóan alakul ki Erdélyben ezekben az évtizedekben, és ezen a pénzfajon Mária-ábrázolás általában nem fordul elő. Ebből a szempontból különben a továbbiakban kettősség mutatkozik: a tulajdonképpen Erdélyben vert pénzek közül csak a ritka denárokon találjuk meg Szűz Máriát, a protestáns fejedelmek alatt is; viszont a királyi Magyarország felé kapcsolatot jelentő nagybányai pénzverdében, amely váltakozva hol a király, hol a fejedelmek kezén van, végig megmarad a magyar jellegű pénzverés, és ennek megfelelően az aranyforintok, a széles garasok és természetesen a denárok hátlapján a Mária-ábrázolás is. Sőt, a protestáns Bocskai István (1605–1606) egyik Nagybányán vert tallérjának hátlapját szintén a Madonna alakja foglalja el. Ugyancsak feltűnik Szűz Mária ábrázolása a szintén protestáns Brandenburgi Katalin egyik – feltehetően nem Nagybányán vert – aranyforintján. Bethlen Gábor (1613–1629) rövid ideig tartó felvidéki uralma és választott magyar királysága idején Körmöcbányán is veretett pénzt. Az itteni és az ugyanekkor Nagybányán készült tallérok a királyi Magyarország tallértípusát követik, és ennek megfelelően az előlap köriratában ezeken is feltűnik az azt megszakító kis Patrona Hungariae. Az erdélyi pénzek közül utoljára II. Rákóczi György 1657-ig vert nagybányai aranyforintján találkozhatunk Szűz Mária és a kis Jézus alakjával. Érdekes módon a katolikus Habsburg-császárok uralomra jutásától kezdve az erdélyi pénzekről Szűz Mária végképp eltűnik, jelölül annak, hogy a Mária motívumot nem annyira vallási, mint inkább nemzeti jelképnek érezték.

Amint láttuk, 1848-ban, a szabadságharc kezdetén még Szűz Mária alakjával vertek magyar köriratú dukátokat, 20 és 10 krajcárosokat. Ezekkel zárul a „máriás” magyar pénzek hosszú sorozata. A szabadságharc bukását követő önkényuralom idején a magyarországi pénzverdékben is osztrák pénzek készültek, amikor pedig a kiegyezés után a magyar pénzverés újra megindult, a teljesen laikussá vált magyar állam a Patrona Hungariae-ábrázolást még az utolsó dukáltípusokon is mellőzte.

De amint az 1468-tól 1848-ig terjedő madonnás magyar pénzeknek volt már előzményük a XII. században – utóöngégjük is jelentkezett 80 évvel később: az 1929-től 1939-ig vert ezüst 2 pengősök formájában. A tervező művész tudatosan nyúlt vissza a XVIII. század végi magyar tallérokhoz és féltallérokhoz, a *címeres-Szűzmáriás pénz* ezeknek miniatürizált megismétlése. Különösen a hátlap ragaszkodik pontosan a régi ábrázoláshoz, a művész mindössze annyit változtatott Szűz Mária alakján, hogy a fején levő koronát a magyar Szent Koronával cserélte fel. Próbaveretek tanúsága szerint eredetileg a körirat is latin lett volna, azonos a mintául szolgáló tallérokéval: S. MARIA MATER DEI PATRONA HUNG. Készült körirat nélküli változat is, de a végleges, forgalomba jutott pénzekre végül magyar felirat került: MAGYARORSZÁG VÉDASSZONYA. Ezekkel a szép ezüstpénzekkel tűnt el a magyar pénzverésből az azt évszázadokon át jellemző Szűz Mária-ábrázolás, amelyben meghatározható egységbe ötvöződött a vallásos, a hazafias és – mivel Máriát kivétel nélkül mindig mint anyát mutatta be – a családi érzés is.

Olvasóink horizontja

Beszűkült vagy széles, „vallásos” vagy „világi”, óvatos vagy kockázatot vállaló, humán vagy reál, elméleti vagy gyakorlati, eklektikus vagy határozott irányú-e legelkötelezettebb olvasóink *érdeklődése*? A válasz természetesen nem csupán a Vigilia olvasóit, hanem általuk a Vigiliát is minősíti. Arra a kérdésre is választ keresünk, hogy ők vajon a magyar katolicizmus szellemi élcsapatát képviselik-e, vagy csupán egy olyan réteget, amely az egyházához, a vallásához és a felekezetéhez való hűségét a Vigilia megvásárlásával is kifejezi?

Diplomások és értelmiségiek

A kérdőívet visszaküldők (akiket a Vigilia legelkötelezettebb olvasóinak sejtünk) kétharmada vallásos diplomás. Tekinthetők-e keresztény értelmiségieknek? Érdeklődésük kiterjedtsége és iránya sokat elárulhat erről. A kérdőíven szereplő 75 téma közül nem kevés témát választottak, átlagosan huszonötöt. Az *érdeklődés körének kiterjedése* nem különbözött lényegesen sem a férfiak és a nők, sem a papok és a világiak, sem pedig a humán és a reál pályán működő értelmiségiek körében. Nézzük meg az érem másik oldalát is! Mekkora a *kizárt témák* aránya? A kérdőívre válaszolók fele egyetlen ilyen témát sem jelölt meg, pedig ezek között elég sok „profánnak” ítélt szerepelt, mint például az agykutatás, a humor, a kibernetika, a közgazdaságtan, a nő, a politika, a szexológia, a szociológia vagy a testkultúra. A kizárással élők többsége átlagosan 5–6 ilyen témát nevezett meg. A legtöbbször választott témák a következők voltak (zárájelben a százalékok): keresztény értékrend (69), bibliatudomány (68), erkölcs (67), család (64), egyháztörténet (60), világnézeti párbeszéd (59), magyarság (58), hitvédelem (53), értékrend (53), ima (51), önismeret (50). Nem változik meg lényegesen a kép, ha ezekhez hozzávesszük a legalább egyharmad arányban említetteket is: kétségkívül a *vallási* témák iránti *érdeklődés* a legerősebb, ám ezek koránt sincsenek monopol helyzetben, hiszen szép számmal bukkannak fel *léttani* (halál, világkép, szenvedés, filozófia, magány), *lélektani* (önismeret, pszichológia), *embertani* (szerelem, barátság, ifjúság) és *társadalmi* (magyarság, család, értékrend, társadalmi problémák) témák is. Jellemzőek a vakfoltok is, hiszen nem szerepel *művészeti* téma az első húsz, *természettudományos* téma pedig az első harmincöt között. A Vigilia legelkötelezettebb olvasóinak háromnegyede komoly *érdeklődést* mutat a *vallás*, háromötöde a *lélektan*, fele a *társadalomtudomány*, harmada a *művészet*, hatoda pedig a *természettudomány* iránt. Sem túlbuzgó, sem kegyes, de még igazából vallásos jelzővel sem jellemezhető a Vigilia törzsolvasóinak *érdeklődési iránya*, hiszen például többségüket jobban érdekli a világnézeti párbeszéd, mint a hitvédelem, jobban az önismeret, mint a morálteológia.

A legszolidárisabb olvasók nagyobb részét (majdnem 60 százalékát) a valláson kívül érdekli még a társadalom, a lélektan és a művészet is. Mindössze egytized a kevés téma iránt *érdeklődő*, a határozott *érdeklődési profillal* nem rendelkező olvasók aránya. Hasonló nagyságrendű csoport azoké a *természettudományokra* fogékony olvasóké, akik ugyanakkor a *vallási*, a *társadalmi*, a *lélektani* és a *művészeti* témákra is kíváncsiak.

Úgy tűnik, ezeknek a vallásos diplomásoknak a kétharmada–háromnegyede keresztény értelmiségi, de nemcsak ők mutatkoznak *érdeklődésük* alapján keresztény-

nek és értelmiséginek, hanem az alacsonyabb végzettségűek harmada-fele is. Kínálkozik egy másik nagyon fontos tanulság is: a Vigilia olvasói törzsgárdája nagyobb-részt olyanokból áll, akiknek érdeklődése *nem a vagy-vagy, hanem az is-is* képlettel jellemezhető, akik a valláson kívül nyitottak az élet más dimenzióira is. Ezt persze nem csupán a szerkesztőknek jó figyelembe venniük, hanem legalább ennyire az ige-hirdetőknek, a lelkigyakorlatok megtervezőinek is.

Megmutatkozik-e ez a keresztyén értelmiségi magatartás a Vigilia olvasásában és értékelésében is? Az első adat kissé zavarba ejtő, hiszen a kérdőívre válaszolók egy-negyede kivétel nélkül *mindent elolvas* a Vigiliából, és ez az arány éppen a legszűkebb érdeklődésűek körében a legnagyobb. A *válogatva olvasás* viszont a nyitottabbak, a tágabb érdeklődésűek körében gyakoribb. A folyóirat legolvasottabb *műfaja* az *interjú* (a kérdezetteknek 60 százaléka mindig, 25 százaléka esetenként elolvassa). A népszerűségi sorrendben az *ima*, a *riport*, az *informatív* anyagok, a *dokumentum* követi. Ez egyaránt jelezheti a Vigilia-olvasók pragmatizmusát, valóságérzékét és információéhségét is. Hogy a *tájékozódás igénye* milyen erős motívum lehet, azt az is alátámasztja, hogy a Vigilia olvasói körében – összehasonlítva őket a magyar értelmiséggel – feltűnően alacsony mind a napilapot olvasók, mind a rendszeresen és sokat tévézők aránya. Komoly igény mutatkozik még a *kritika*, az *esszé*, az *elbeszélés*, a *novella* és a *vers* iránt is, sőt még a *régénynek* és a *drámának* is pozitív a mérlege (vagyis többen olvassák, mint nem olvassák).

Vajon mit mutat a *gyakorlat*, cselekvéssé válik-e az érdeklődés? Az egyik próbáról, a szabadidő eltöltésének módjáról majd külön tanulmányban esik szó, ez alkalommal szorítkozunk egy fontos részkérdésre: vajon mennyire jellemző erre a körre az *alkotó jellegű művészeti tevékenység*? Bármennyire is széles körű az érdeklődés, ha valaki csak elméletben széles horizontú, és a gyakorlatban szakbarbár, nemigen tarthat igényt az értelmiségi címre, marad műveltségtől megkísértett, de ennek sikerrel ellenálló diplomás szakember. Következzék a harmadik próba! A kérdezettek 38 százaléka énekel, 32 százaléka fotózik, 22 százaléka prózát vagy verset ír, 17 százaléka zenél, 13 százaléka fest, rajzol, mintáz, 9 százaléka verset vagy prózát ad elő, színjátékban vesz részt, legalábbis alkalmanként.

Horizontjuk, vagyis *műveltségük, tájékozottságuk és érdeklődésük* alapján a vizsgált Vigilia-olvasók többsége *értelmiséginek* tekinthető. Sokuk életében a kultúra nemcsak befogadást, hanem cselekvést, különböző kulturális és művészeti tevékenység végzését is jelenti. Többségükre a *nyitottság*, a tágas érdeklődési kör és a *kritikusság* együttesen jellemző. Kritikus észrevételeik ellenére nagy többséggel elfogadják a Vigilia jelenlegi irányát és stílusát, a lap korábbi „aranykorszakai” iránti *nosztalgia* még az idősebb nemzedékekben sem válik uralkodóvá. Az *elmélet* és a *gyakorlat* harmonikusnak ítéltető egysége többüket jellemzi, mint az elméletieskedés vagy a praktizmus. A *hit* és a *tudomány* harmóniája jellemzőbb vonásuk, mint a „tudományos” hitvédelem. A *lélektani* és *szociológiai* megközelítés is fontos számukra. *Lelkiségük és teológiai műveltségük* meglehetősen eltérő irányú és színvonalú. A *magyarság* és az európaiság színeit megőrző *egyetemesség* legalább annyira jellemzi őket, mint a felekezet határain belül maradó katolikusság.

A Vigilia-olvasók köréből megismert *középfokú végzettségű szellemi dolgozók* első-sorban a „jámbor” és a „kegyes” témák, valamint a lelki élettel foglalkozó olvasmányok előnyben részesítésében különböznek a diplomásoktól. A *fizikai dolgozókra* egy-részt a nagyfokú nyitottság, a magas szintű műveltség, másrészt a bizonytalanság és a hiányos tájékozottság jellemző. A többiektől leginkább eltérő érdeklődésű és ízlésű réteg a *tanulóké*. Elsősorban a művészetekhez való viszonyuk különbözteti meg őket a többiekétől. Ők érdeklődnek legkevésbé a vallásos témák iránt és ők a legkritikusabbak is.

Korosztályok és nemzedékek

Egymásból kinövő, az előzőek mintáit követő korosztályok, vagy egymás nyelvét és szokásait nehezen értő nemzedékek a tizen- és huszonévesek, a 30–60 évesek és a 60 évesnél idősebbek? A különböző nemű, életkorú, foglalkozású, vallásosságú és felekezetű olvasó-rétegek közül leginkább a *30 évesnél fiatalabbak* érdeklődési iránya tér el az átlagostól. Körükben egyrészt nem kevésbé erős a lélektan iránti érdeklődés, mint a vallás iránti, másrészt az átlagosnál jóval erősebb a társadalom és a művészet iránti fogékonyságuk is. A *60 évesnél idősebbek* körében nemcsak a lélektani és a társadalmi, hanem még a vallási témák iránti érdeklődés is jóval alacsonyabb az átlagosnál. Bár akad az idősebb nemzedékek között is szép számmal nyitott, tág horizontú olvasó, a legfiatalabbak érdeklődési köre mégis sokkal tágasabb, mint az idősebbeké.

Ami a legkedveltebb Vigília-olvasmányokat illeti, a legidősebbek nem annyira választásaikkal különböznek a náluk fiatalabbaktól, hanem inkább azzal, hogy köztük találhatók legnagyobb arányban a *mindent elolvasók*. A legfiatalabbak közül is kitűnnek a tanulók: ők azok, akik elsősorban irodalmi lapként olvassák a Vigiliát, akik az irodalmi művek, a szociográfiák és kritikák kivételével valamennyi műfajt az átlagosnál alacsonyabb arányban olvassák és kedvelik.

Az állandó rovatok között három is akad, amelyik a legfiatalabbak körében talál legnagyobb visszhangra: a Hit és élet, a Napló és a Mai meditációk.

A művészeti jellegű alkotó tevékenységet végzők aránya kétszer, háromszor, négyszer akkora a tizen- és huszonévesek körében, mint szüleik és nagyszüleik nemzedékében. A legnagyobb eltérés a színpadi előadóművészetben van.

Összegezve: a fiatalabb nemzedékek *nyitottabbak, kritikusabbak* (olykor türelmetlenebbek) és *aktívabbak* (olykor teremtbőbbek), mint az idősebbek, mind a diplomások, mind az alacsonyabb végzettségűek, de leginkább a tanulók körében.

Klerikusok és laikusok

A *papok és a világiak* nem a vallásos és a teológiai témák iránti érdeklődés erősségében különböznek! A papokat inkább a történelem, a világi értelmiségieket inkább a művészet vonzza. Az, hogy az ifjúság, az egészség és a humor iránti érdeklődés a papok körében hangsúlyosabb, arra mutat, hogy az átlagéletkoruk alapján meglehetősen idős papság életfelfogása fiatalosabb, mint azt életkoruk alapján feltételezhettünk. Az, hogy a *papok* jóval kevesebb témát tartanak nem a Vigiliába valónak, mint a *világi értelmiségiek*, elsősorban azzal magyarázható, hogy az előbbiek jóval kevesebb nem vallásos folyóiratot olvasnak, mint az utóbbiak, és csak másodsorban azzal, hogy nyitottabbak. Három téma akadt, az életminőség, az értékrend és az esztétika, amely a világi értelmiségiek, egy pedig – ez most nyilván többeket meg fog lepni –, a humor, amely a papok körében volt sokkalta fontosabb. Keresettebb téma volt a papok körében a bibliatudomány, a dogmatika, a történelem (beleértve a legújabb kori történelmet is!), a kozmológia, a földrajz, a neveléstudomány és az ifjúság (az utóbbi kettő nem kevésbé, mint a pedagógusok körében!). Az irodalomtudomány, a filozófia, a szociológia, a kultúra, a mitológia, az erkölcs, a közösség és még a keresztény értékrend is a világi értelmiség körében fontosabb. Feltűnő, hogy a tucatnyi vallásos téma közül mindössze kettő olyan akadt, amely iránt a papok körében mutatkozik nagyobb fokú érdeklődés.

Emlékezhetnek olvasóink arra is, hogy a Vigiliában olvasható témák közül legfontosabbnak tartottak élén a teológia, a hitélet, az irodalom és a világegyház mai helyzete állott. A vallási témájú írások iránt legkevésbé a tanulók érdeklődnek, legjobban

viszont a világi értelmiségiek egyes rétegei, s nem a papok. Meglepőnek tűnhet, hogy az *állandó rovatok* közül legnépszerűbb *Élő világegyház* a világi értelmiségiek között kétszerte olvasottabb, mint a papok körében. Vajon magyarázható ez csupán azzal, hogy erről a papok nagy része máshonnan vagy többféle forrásból is tájékozódhat, mint a világiak? Ami a *fontos szerzőket* illeti, a kérdésre válaszoló papok legnagyobb része (40 százaléka) csak *teológusokat* említ, 35 százalékuk *más szakembereket* is, 25 százalékuk *írókat* is. A világi értelmiségiek közül kevesebben említene kizárólag teológust, csaknem ugyanannyian más szakembert is, 43 százalékuk pedig (a teológusok vagy más szakemberek mellett) írókat is.

Miért ilyen fontos a „laikus” és a „klerikus” értelmiség érdeklődésének szembesítése? Többek között azért is, mert e „laikus” értelmiségiek közül minden harmadik-negyedik egyházközségi megbízatással rendelkezik, ami azt jelenti, hogy papok közvetlen munkatársai. És azért is, mert ők lehetnek papjaik legértőbb és legkritikusabb hallgatói, valamint „üzeneteik” legavatottabb továbbadói is. Hogy jobban szót értsenek egymással, annak egyik fontos feltétele éppen az, hogy tudjanak horizontjaik különbözőségeiről is. Még ennél is fontosabb azért, mert az érdeklődés a *hivatásos értékközvetítők*, az elkötelezett közéleti emberek esetében (és ilyen a papság is) korántsem magánügy. A kommunikációs stíluson kívül még az érdeklődési horizont is nagyon különbözővé teheti azokat a papokat, akik egy-egy plébánián sűrűn váltják egymást – ilyenkor nehezzé válik az „átállás” a hívek számára. Nehezítheti az egy régióban dolgozó papok kommunikációját is, ám ha létrejön, kétségkívül gazdagíthatja is az *érdeklődésembeli másság* (ami persze olykor értékrendbeli különbséget is takarhat).

Kultúráközvetítők, műszakiak, egészségügyiek, természetkutatók, közgazdászok

Sokszíniú, mondhatni, de a vártnál egyszerűbb együttes a különböző foglalkozású diplomásoké. Egy biztos: nem lehet egyértelműen sem rangsorolni, sem kétfelé osztani, például humán és reál szakemberekre.

Feltételezhető, de ez azért még bizonyítandó, hogy *kereszténységük* is szerepet játszik ebben, ám az is lehet például, hogy a vallásos humán diplomások nem eléggé humán értelmiségiek. A pedagógusokat az átlagosnál erősebb lélektani és művészeti érdeklődés jellemzi, a *természettudományos* diplomával rendelkezők viszont nemcsak a természettudományos, hanem a vallási és a társadalmi témák iránt is erőteljesebben érdeklődnek, mint a pedagógusok, a könyvtárosok, a népművelők vagy a közgazdászok.

Az *orvosokat* a tény-műfajok, a *kultúráközvetítőket* az irodalmi, művészeti és társadalomtudományi témák iránti kitüntetett, a *közgazdászokat*, *jogászokat* és a *természettudományi* területen dolgozó diplomásokat viszont az irodalom iránti mérsékeltbb érdeklődésük különbözteti meg a többiektől. A *diplomások* különböző csoportjai közül a természettudományi értelmiség bizonyult a legnyitottabb, a *műszakiak* pedig a legszűkebb horizontú rétegnek.

Pap-nemzedékek

A fiatal, vagyis a 40 évesnél fiatalabb, a 41–60 éves, és a 60 évesnél idősebb papok nemzedékei horizontjuk alapján jobban különböznek egymástól, mint a világi értelmiségiek hasonló nemzedékei. A 60 évesnél idősebb papok érdeklődése jóval szűkebb, az 1945 után születettek viszont jóval szélesebb, mint a hasonló korú világiaké.

Feltűnő, hogy az 1945 után született papok még a vallásos témák iránt is jobban érdeklődnek, mint idősebb paptársaik, valamint az is, hogy a fiatal papoknak nemcsak

a vallás, hanem a társadalom és a természet iránti érdeklődése is erősebb, mint a hasonló korú világi értelmiségieknek.

Érdeklődésük alapján a papok legfiatalabb nemzedéke korántsem valamiféle elvilágiasodottsággal jellemezhető, hiszen az 1945 után született papok a vallásos témák iránt is jobban érdeklődnek, mint idősebb paptársaik. A legfiatalabb és az őket követő papnemzedék érdeklődése közötti különbség leginkább azzal jellemezhető, hogy az előbbieik körében a barátság, a demokrácia, az esztétika, a halál, az ifjúság, a keresztény értékrend, a közösség, a kultúra, a magyarság, a művészettörténet és a szerelem jóval fontosabb, mint a 41–60 évesek körében, ahol csupán három témát, az egyháztörténetet, a hitvédelmet és a világnézeti párbeszédet minősítették fontosnak. Mindössze hat olyan téma akadt, amelyet a legidősebbek köre tart legfontosabbnak: a csillagászat, a jog és az egyházjog, az elméleti fizika, az etológia, valamint a földrajz.

Még érdekesebb az, hogy a legidősebb papok és a hasonló korú világi értelmiségiek érdeklődése (eltekintve a papok erőteljesebb természettudományos érdeklődésétől) nagyon hasonló, ez viszont korántsem állapítható meg a legfiatalabb klerikusokról és laikusokról, a fiatal papok érdeklődése több ponton is eltér a hasonló korú világi értelmiségiekétől. A fiatal papok *társadalmi* érdeklődése meghaladja még a társadalomtudománnyal foglalkozó értelmiségét is, de erősebb *vallási* és *természettudományos* érdeklődésük is.

Ami a Vigilia „étlapját” illeti, erről is meglehetősen különböző módon válogat a három papi nemzedék: az *irodalom* és a mai *magyar valóság* iránti érdeklődés az életkor előrehaladásával egyenes arányban csökken. A *történelem* és az *egyháztörténet* a 40 évesnél idősebb, a *család* és a *házasság* a 40 évesnél fiatalabb papok számára fontos témák.

A zenélő, a prózát vagy verset írogató papok aránya alig különbözik a három nemzedékben. A festő, rajzoló, szobrászkodó papok aránya a legidősebbek körében a legnagyobb (16 százalék), s a legfiatalabbak között a legkisebb (4 százalék). Az éneklők aránya a legfiatalabbak körében a legmagasabb és a legidősebbek körében a legkisebb. Nagyon magas a verset mondók és a színjátszók aránya a fiatal papok körében, kétszerite nagyobb, mint az ebben legaktívabb tanulók körében! Ők a betlehemes és passiójátékokat felkutató, betanító és megrendező káplánok, működési helyük „reverendás népművelői”. A másik két nemzedékben ilyenek alig találhatók, ami a jelenlegi „templomi kultúrára” nézve nem túlságosan biztató, a jövőt illetően viszont határozottan reményt keltő jel.

Az, hogy a 40 évesnél fiatalabb papok érdeklődése a 30 évesnél fiatalabb világiakéhoz hasonló, jelenti azt is, hogy a papok ebben a tekintetben megosztottabbak, mint a világiak, de azt is, hogy a jövőben a papok és világiak horizontja közeledni fog egymáshoz, ez pedig reménnyel töltheti el azokat, akik egy háznak szeretnék tapasztalni az egyházat. Sokan álmodoznak a magyar zsinatról. Ha ma kerülne rá sor, és ha csupán a résztvevő diplomás keresztényekre gondolunk is, feltétlenül szükséges lenne a magyarról magyarra tolmácsolás biztosítása.

Ha a Vigilia maradéktalanul ki akarná elégíteni olvasói igényeit, legalább három folyóirat feladatát kellene felvállalnia: egy keresztény irodalmi folyóirat, egy elsősorban humán tudományokkal foglalkozó keresztény szellemű, Valóság-típusú folyóirat, valamint egy lelki élettél, a teológia gyakorlati kérdéseivel és az egyház ügyeivel foglalkozó „vallásos” lap feladatát, de a felmérés szerint ezeken kívül még egy Új Tükör-jellegű keresztény kulturális hetilapot és egy keresztény ifjúsági lapot is sokan igényelnének. Ezt az „öttusát” elvállalni nemcsak lehetetlen, hanem értelmetlen is, hiszen ez a jelenlegi Vigilia megszűnését is jelentené. Nincs más megoldás: „előre me- nekülni”, nagyjából az eddigi irányban.

K. I.-T. M.

Apokrif történet

Nádas Péter: Egy családregény vége

*„Uram, a római jácintok virulnak a cserepekben,
Téli nap kúszik havas hegyeken:
A konok évad visszaretten.
Súlytalan életem halálos szélre vár,
Mint kezem fején pihe rebben.”*

(T. S. Eliot: *Simeon éneke*. Fordította Vas István)

1. A kezdet. Eliot Simeonja a Lukács Evangélium elbeszélése szerint egy jóslatot teljesít be. E jóslat szerint addig nem hal meg, amíg meg nem látja Jézus Krisztust, a megváltót. (Lk 2, 26) Nádas Péter kisregényében – ugyancsak egy újtestamentumi történet alapján – egy Kürénéi Simon névezetű ember abban a kegyben részesül, hogy a Megváltó keresztjét viheti. Eliot és Nádas egyaránt a két Simon „utóéletét” alkotja meg, vagyis apokrif történetet ír; eszerint az előbbi Simon idő előtt kéri elbocsátását, azonosítván a jóslat beteljesedését és a megváltás tényét, az utóbbi pedig Jézusban csak a halálra ítélt latort látja. „Bűnük”, s erre a mottóként választott Eliot-vers és az elemezendő mű egyaránt világosan utal, morális értelemben megfoghatatlan. Ami a két Simon tettét érthetővé teszi, az az ótestamentumi hagyomány, s annak – ebben a vonatkozásban – világos fogalmi nyelve. Eszerint az egyéniség legfőbb mértéke a *kabód*, amely az ember *súlyát* jelenti, azt az erőt, amely a hívőt a legnagyobb megrázkódtatások közepette is „megtartja”. A *kabód* nélküli embert viszont a legkisebb szél is messze sodorja: pontosan erre vonatkozik Eliot megfogalmazása a „súlytalan élettel” és a „halálos széllel” kapcsolatban. De amíg Eliotnál ez az állapot végérvényes, ahogy ő fogalmaz: „holnap nélküli”, addig Nádas művében éppen ez a szimbolikus holnap a meghatározó. Kürénéi Simon elmulasztott pillanata, a kétezer éve elhangzott vagy elgondolt *nem* újra testet ölt a mű jelen idejében, abban az *igen*ben, amelyet a regény gyerek főhőse mond ki. Ami az *igen* és a *nem* között van: a családregény, a sajátos üdvtörténet, amely a hagyományra épül, amelyet a nemzedékről nemzedékre megújított tudás és önértelmezés tart fenn, s próbál meg egyre teljesebbé tenni. Amikor azonban a rekonstrukció teljessé válik, vagyis a kétezer éves történet egyszeriben világos és áttekinthető lesz, akkor – paradox módon – eltűnik az emlékezetből, mintha csak valaki másnak az álma lenne. Az üdvtörténet rögzítése kétszeresen is az utolsó pillanatban történik. Egyfelől azért, mert a kezdet megújított pillanata az utolsó pillantás révén elenyészik, miután az üdvtörténet is „holnap nélkülivé” válik, másrészt pedig azért, mert az *igen* akkor hangzik el, amikor az üdvtörténeti konstrukció veszélybe kerül. A kétezer éven át lineárisan zajló történet végén a regény megint a kezdetről beszél: s itt, ezen a ponton a történet körszerűen bezárul, szó szerint „véget ér”. A regénybeli nagyapa pontosan utal erre, amikor az üdvtörténet beteljesüléséről beszél. „Akkor én még nem tudhattam, azért jövök a világra, hogy a törvényt beteljesítsem, a végzetet, s így vezessem vissza a nagy folyót oda, ahonnan kétezer évvel ezelőtt elindult kanyarogni a világba szerteszét.” (Nádas Péter: *Egy családregény vége*, Bp. 1977. 99.) A regényben vázolt üdvtörténet is elenyészik azáltal, hogy a szimbolikus folyam a kezdetekhez visszaért: vagy a kezdet végérvé-

nyes, s ezáltal az *igen*, avagy pedig a történet örökre eltéved, s az emlékezet kínzó jelenlététől sohasem szabadul.

Nádas művében a történet mindvégig az „eltévedés” és a „visszatalálás” határvidékén mozog, két meghatározó erő, a *megismerés* és az *identitás* között. Éppen ezért van döntő jelentősége a gyerek hős szerepeltetésének, akit a nagypapa egy beavatási rítus szertartásrendjének megfelelően ismertet meg az ősök idejével, a mindig megújítandó jellel. E beavatás során a megismerés és az azonosság tudatának kialakítása a legteljesebben összefonódik. De ez az összefonódás a *határ* metafora érvényességét csak tovább erősíti. A gyakran alkalmazott jelkép-oppozíciók: sötétség/világosság, szó/csend, igen/nem – a sátáni és az isteni „jelenlétet” egyként jelzik. A gyerek logikája pontosan tükrözi ezeknek az erőknek kusza és töredezett egymásbefonódását a regény jelen idejében: 1949-ben vagyunk, a Rajk-per idején. Aligha kétséges, hogy a közvetlen történelmi események „sátáni külsőségek” között zajlanak, de abban a differenciált minden-ségben, amely Simon Péter beavatásának helyszíne. A beavatás előtti állapot jól érződik azon a nyelven, amit tapasztalat-előttinek nevezhetünk. Balassa Péter megfogalmazása szerint az egyszavas, illetve tömondatok nagy száma párhuzamos a hüllők, a vegetáció nyelv-előtti, közvetlen érzéki világával. (B. P. *A bárány jegyében*, in: *A színeváltozás*. Bp. 1983. 355.) A beavatás legelső állomása, egyben a nyelv legelső stációja a *titok*. A tudás és a nem-tudás eredendően közös nyelve itt még nem válik szét, körülbelül azt az állapotot jeleníti meg, mint egy „üres tájkép”, ahol még bármi megtörténhet. A titok felderítése a nagypapa elbeszélése szerint történik, amely híven követi a nemzedékről nemzedékre való hagyományozást, a „hallomásból vett hitet”, a „fides ex auditu”-t.

2. A hallomás kora. A regény üdvtörténetének (s minden üdvtörténetnek általában) a *kiválasztottság* az alapja. Ezt a kiválasztottságot Nádasnál Simon Péter családjának kétezer éves története jelenti. Ismét az Ótestamentum szemléletéből véve a példát, az *Egy családrege vége* Kürénéi Simon „széfer töldót”-ja, azaz „leszármazási könyve”, avagy „nemzetségi könyve”. Ez a leszármazási táblázat a nagypapa elbeszélése során tárul fel, együtt a fantázia szüleményeivel, a számtalan legenda és mese szövevényével. A történetrend helyet foglal el a térben, s e hely határait az emlékezet pontosan meghatározza. Az „ősök ideje” világosan elválik a mesék és a legendák idejétől, az utóbbiak a történet körszerűen zárt terén kívül esnek. A nagypapa egyik meséjében a különböző szörnyek, démonok világa jelenti a „csodák idejét”, az emlékezeten kívül eső „messzi földet”. Ezzel szemben az ősök más időt képviselnek. „Az ősök Hárán földjén éltek, ahonnan Ábrahám elindult, Kanaán földjén éltek, ahonnan Jákob menekült, Egyiptom földjén éltek, ahol József uralkodott, az ősök az Eufrátesz völgyében, a Jordán völgyében, a Nilus mellett éltek, és az itt van, itt van egy karnyújtásnyira; nem hallod? a pálmák, a datolya pálmák a hőségben zizegnek! még a fogad alatt megcsikordul a homok; nem is beszélve, ha virágba borulnak Kordovában az olajligetek! vagy nem is beszélve a német tölgyesek illataról! ez itt van, ehhez nem szükségeltetik mély emlékezet.” (i. m. 84–85.) A kétezer év során mindig megújított emlékezet a beszéden, a szavakon alapul, hallomás útján örökítődik meg nemzedékről nemzedékre.

A „széfer töldót” a történet jövőjének biztosítékaként úgy határozza meg a leszármazottak sorsát, mint egyedül logikus és lehetséges formát, mint *elrendelést*. Eme „logikus forma” a történeti rendszeren belül a konkrét kiválasztottságban ölt testet. Nincs azonban olyan kiválasztottság, amely méltóképpen reprezentálná az egész átfogó történet-folyamot. Egy kiválasztott személyiség emlékezete teremti meg azt az alap-időt, amely az üdvtörténet folyása során lényegileg nem változik. Az ősök emlékezete benne él a jelen nemzedékekben, s megfordítva: a mostani nemzedékek az

ősökkel együtt lakoznak. Az üdvtörténet rendjében azonban törés mutatkozik. Az egész mű kifejezte üdvtörténet kontinuum és diszkontinuum egyszerre. Kontinuum a nagyapák és az unokák közös világában, diszkontinuum, megszakítottság az apák és a fiúk külön világában. A kiválasztottságról szóló történetet mindig a nagyapák adják tovább az unokáknak, és a történet, amelyet elmondanak, a kétezer év során változatlan. „A nagyapám azt mondta, zavarban lenne, ha nem kezdhetné úgy elbeszélését, ahogy az ő nagyapja kezdte! És az ő nagyapja is azt mondta, zavarban lenne, ha nem kezdhetné úgy elbeszélését, ahogy az ő nagyapja kezdte!” (i. m. 96.) Az üdvtörténet veszélyeztetettségét az apák nemzedéke jelzi, nemcsak a „most”-ban, vagyis a Rákosi-korszak idején, amikor is a gyerek apja egy határőr laktanya elhárító tisztje, s a Rajk-perben terhelő tanú, hanem máskor is a Jeruzsálemtől Budapestig ívelő történet folyamán. A veszély a jelenben nőttön-nő; a nagyapa halálával egyértelműen a második nemzedék diadalmaskodik, de – paradox módon – ekkor zárul be a történet köre, amely a hatalomra jutott új világot nem fogadja be.

Nádas nagyon pontosan kidolgozott szimbolikával érzékelteti mindezt. A kezdetekhez való visszatérést jelző „puha gyökér”, a nevelőintézetben történt baleset, az ájulás okozta emlékezetkiesés mozaikszerűen fel-felvillan a regényben. A fekete-fehér kövezet, az „üres csigaház” stb. jelzik, hogy az egész történet az utolsó pillanat szüleménye: az emlékezet kiteljesedése, mielőtt az végképp a sötétségbe hullana. A regény szimbolikus tere is a nemzedéki rétegződésnek megfelelően oszlik meg. E tér középpontjában a ház van, a nagyszülők birodalma, s egyúttal az emlékezeté, az üdvtörténet letéteményeséé. A házat a kert övezi, amely a tenyészet szimbolikájával párhuzamosan a gyerekek világa, mely világ azonban a házzal szoros érintkezésben van. A két belső körön kívül helyezkedik el az egyértelműen ellenséges külvilág, amelynek a házzal semmiféle kapcsolata sincs. A könyv német fordítása nyomán megjelent kritikák egyike teljes joggal nevezi e legkülső kört „az apák halálos világának”. (–: *Ein Nein zur Unentrinnbarkeit der Geschichte*. Neue Zürcher Zeitung, 1979/127. 21.) Amikor Simon Péter e körökön kívül kerül, vagyis a nevelőintézetbe viszik, a beavatás végső stációjáig, a történet pedig a megváltás küszöbéig jut.

A „hallomás kora”, a hagyományozás és a mese világa a várakozáson alapul. Kürénéi Simon leszármazottai a messiási *igenre* várnak, s az üdvtörténet tulajdonképpeni esszenciája éppen ez a várakozás. A várakozás idejét azonban felváltja a tudás ideje, vagyis az a körülmény, hogy a nagyapa tudja – a kétezer évig tartó történés a végéhez érkezett. A Krisztus keresztségét cipelő Simon „vaksága”, Simon Péter tudatos árulása, e *kettős nem* és az *igen* közötti út – mint mondtuk – egy önmagába visszatérő kör formáját ölti. Az emlékező a kör peremén mozog, csakúgy, mint mindenki Kürénéi Simon nemzetségéből.

A regény történetében az *igen* és a *nem* közötti *és* jelenti a jogfolytonosságot, s jelenti egyúttal az örök ismétlődést is, a mindig ugyanazon kör peremén való mozgást. A Mózesi Könyvek nyelvére jellemző az a logika, amely az unos-untalan alkalmazott „és”-ekkel a különböző történeteket összemossa. Az özönvíz előtti emberiség és a pátriárkák kora végtelen menetben vonul a szemünk előtt ... az „és”-ek végtelen halmaza neutralizálja az időt is. A nagyapa elbeszélései pontosan követik ezt a logikát, miként – részben – a gyerek visszaemlékezései is. Ez a konjunkciós világállapot a véghez, tehát a *kezdet*hez is rendelt, ami annyit jelent, hogy az „és”-ek végtelen egymásutáni rendjét valami rövidesen megszakítja. „x” történik és „y” történik és „z” történik, egészen az „idők végeztéig”, vagyis amíg valaki (vagy valami) ki nem lép a történetből és meg nem váltja azt. (A „megváltás” kifejezéssel kapcsolatban a patrisztika kora latin nyelvének terminológiai zürzavarából a „conservator” megnevezésre szeretnénk utalni, ami annyit jelent, mint „fenntartó”, „megőrző”. A „conservatio” itteni jelentése a bevezetőben tárgyalt *kabóddal*, az Isten-közelséggel, a személyiség

súlyával analóg. Simon Péter evangéliumokban gyökerező történetének megváltását is a „megtartás” fejezi ki a legpontosabban.)

A történetből való „kilépés” Nádas regényében Simon Péter nevéhez kötődik. A nagyapa elmesélte történetből kiderül, hogy a kétezer évvel előbbi pillanat *képe* a nemzetség ősenek nevében rögzítődik: a Simon név viselője – s itt Nádas pontosan utal a szó etimológiájára – a kezdet megértésére vonatkozó tudás birtokosa lehet. Amikor a nagyapa a név eredetéről beszél, elmeséli Lea, Jákob feleségének históriáját. Lea másodszülött gyermeke nevének jelentését a következőképpen vezeti le: „és mondta, hogy *hallotta* az Úr, hogy megvetett vagyok, és ezt is (ti. a fiút) adta nekem, és elnevezte őt Simeonnak.” (Gen 29, 3); (i. m. 101.) A Simeon név a „sáma” = „hallani” igéből származik, s annyit jelent, mint „meghallgatott(ság)”. A nagyapa elbeszélésében már ez a Simon is „süket”, mert „feltörvén a név pecsétjét”, nem hallotta meg az Úr szavát. (i. m. 102.) Az evangéliumok valamennyi Simonja valamilyen formában beleilleszthető a név szimbolikájába. Kürénéi Simon, a nemzetség őse, a galileai halász, Péter apostol, aki elárulja, illetve nem „ismeri fel” Jézust, valamint a Lukács Evangélium Simonja is. A regény gyerekhőse az apostol nevét viseli, azét a Simon Péterét, aki félelmében megtagadja kiletét. Az ókeresztény hagyomány, valamint a legkülönbözőbb gnosztikus iratok is „nagy bűnnek” tartják a „süketség”, illetve a „vakság” ezen állapotait, olyannyira, hogy például a II. századi alexandriai gnosztikus filozófus, Valentinus, az újszülött Krisztust meglátogató Simont a Démiurgos-hoz, az anyagi világ, tehát a sötétség birodalmának letéteményeséhez hasonlítja! „(Azt) a Simont, aki karjában tartotta Krisztust, s hálát adott az Istennek, így szólván »Most pedig, Uram, bocsásd el a te szolgád, szavad szerint, békében«, (azt) a Démiurgos képmásának nevezik. . .” (Irenaeus: *Adversus haereses*, I. 8, 4.)

A név viselője, a „meghallgatott” „meghalló” is egyben, hiszen a regény végén, a rákosista nevelőintézetben Simon Péternek is felteszik a kérdést, csakúgy mint az evangéliumi történetben: „*Simon Péter te vagy?*” (i. m. 213.), s erre a kérdésre, éppen úgy, mint kétezer évvel azelőtt, két válasz lehetséges. Az egyik a krisztusi válasz, a teljes identitást kifejező „én vagyok”, a másik pedig a péteri tagadás, a „nem vagyok”. Balassa Péter – már idézett tanulmányában – kitér arra, hogy az „én vagyok” (héberül: „ani hu”) kijelentés pontosan olyan tilalom megszegése az ó-testamentumi hagyomány szerint, mint amit a névtabu megsértése jelent. (B. P. i. m. 362–4.) A nagyapa elbeszélésében Péter apostol úgy szerepel, mint „aki tanítvány annak, akinek a nevét sem szabad kimondani.” (i. m. 104.) A teljes identitást kifejező „én vagyok” a történet idejével, illetve még tágabban az idővel szemben álló pillanat: amikor az iménti kijelentés elhangzik, akkor történik meg a kilépés az üdvtörténet, az idő köréből. Ennek a pillanatnak grammatikai kifejezőmódja a genitivus; amikor valaki teljes egészében „bírja” a történetet, a „conservo” értelmében „megtartja”.

Jeruzsálemben a két Simon nem ismeri egymást, de egy dologban mégis közösek. Mindketten megfelelnek a név-szimbolikának: a meghallásnak és a meghallgattatásnak. A nagyapa meséjében ez olvasható: „Nem látták egymást soha, bár az Úr gondoskodott róla, hogy egy bizonyos nap, a Nisan tizenötödike, mindkettőjük számára egyként emlékeztetés legyen. Hasonlítottak is; természetük, ábrázatuk; mintha egyazon anya szülte volna őket; mindkettő szikár és alacsony, égő fekete szemű és keményen hallgató.” (i. m. 103–4.) A hallgatás azt is jelenti, hogy a genitivus grammatikai formája által kifejezett állapot, a „történet megtartása” előfeltételezi a megszólítotttság állapotát, a vocativust. Amiként az *igen* és a *nem* közötti és, a héber nyelv konjunkciós szerkezete érvényesült a nagyapa meséjében, úgy az „én vagyok”, csakúgy, mint annak tagadása *válaszként* értelmezhetők csak – a megszólításra, illetve a kérdésre adott válaszként. A vocativus azonban nem a szó, a logos formáját ölti fel, hanem a látványét. A János Evangéliumból vett mottó relevanciája abban a pillanatban

ragadható meg, amikor Kürénéi Simon nem ismeri fel a halálraítélt tekintetében a Megváltó pillantását. „Egy pillanatra, míg valahová taszítják, lökik, látja a középső meztelen szemét; nem a szemet, csak a pillantás fényét rögzíti; és amikor sötét, forró szobájában imádkozik, s várja a hírt . . . , azt kéri imájában az Úrtól, hogy világosítsa meg elméjét a történetek felől, akkor a nagy sötétségben, amelyben fuldokol, néha fel-sejlik ennek a pillantásnak a fénye, de nem érti a fényt . . .” (i. m. 115–6.) Kürénéi Simon a hirre vár, s azt kéri, hogy Rabbi Abjatár és a Szanhedrin világosítsa fel a történeteket illetően. (Rabbi Abjatár, az apokrif történet egyik mellékszereplője Mészöly Miklós *Saulus*-ából kerül Nádas művébe.) A „hallomás korában”, ahogy a nagyapa elbeszélte üdvtörténet folyamatát neveztük – Szent Pál-i hasonlattal – a „hallomásból vett hit”, a „fides ex auditu” az uralkodó. De, miként Mészöly Miklós *Saulusa* esetében, Pál fides ex auditu-ja a közvetítettséget, az indirekciót jelenti, s nem a hit közvetlen forrását, amely a damaszkuszi úton történetekben keresendő. Saulus kézzelfogható és Kürénéi Simon képletes vaksága, persze, teljességgel ellenkező előjelű, de mind a kettő szorosan kapcsolódik az Ószövetség egyes kérdéseinek hellénisztikus kori, allegorikus értelmezéséhez. Eszerint az isteni megszólíttóság állapota nem a hallásban rögzíthető elsősorban, hanem a látásban. Philón értelmezése lehet talán a legnyilvánvalóbb példa. Philón a hívő két típusát különbözteti meg, az egyiket Ismáél képviseli, a tisztán *halló* típus, a másikat Izrael, vagyis Jákob, a *látó* típusa. (Az Izrael név ily értelmű, az őtestamentumi szövegtől eltérő etimológiája: „(Az) aki látta az Urat.” Isráa Él.) (*De Fuga et Inventione*, 208.) Philón felfogása szerint viszont az isteni beszéd, a megszólítás is látványként érzékelhető. „Az Írás azt tanítja, . . . , hogy Isten szavai a fény módjára láthatók; . . . Mert a nyelv nevekre és igékre oszlik és a mondat minden tagja hallható . . . de Isten hangja, amely a lélek szemével pillantható meg, látható . . . Az isteni beszéd a tiszta, vegyítetlen logosé, amelyet a látvány élessége révén pillant meg a tiszta lélek.” (*De Migratione Abrahami*, 47.) Ismáél és Jákob személyének és nevének szimbolikus értelmezése szorosan kapcsolódik mondandóinkhoz. A nagyapa elbeszélése tisztán a logos jegyében folyik; állandóan visszatérő felszólítása: „»Ne nézz!« –Csak halld, amit mondandó leszek. Ne nézz, arcom ne zavarja látásodat.” (i. m. 95.) A regény gyerekhősének tekintete a hajdanvolt pillantás és látvány felé hatol, a nagyapa nemzedékről nemzedékre átörököített elbeszélése során. Az elbeszélés alapján a kezdet és a feltehető vég időtlen látványként tárul fel. Ebben az időtlenségben a kezdeti pillanat az utolsó látvány formájában konzerválódik: ezen utolsó látványt pedig a *név* örzi meg.” A kezdet és a vég egybeesése valamennyi név feloldását, „megfejtését” is jelenti egyben. Végül is ezáltal válik a Simeon név viselője valóban *meghallgatottá*.

A történet az időbeli beteljesülés kérdésére is utal; s ebben a vonatkozásban az *Egy családrege vége*, mint apokrif irat, visszatér az új-szövetségi eszkatológia jelen idejébe. A nagyapa elbeszélése ugyanis abból az à propos-ból hangzik el, hogy „az idő közel van”. Jóllehet a kétezer év során mindig az idő közelségének okán újítódik meg és hagyományozódik a történet, a regény konkrét jelen ideje semmivel sincs közelebb az „idő végéhez”, mint a kétezer év során kijelölhető bármely pillanat! A konkrét jelenhez a veszély köti a történetet; az idő a veszély formájában próbál behatolni az üdvtörténet örök *mostjába*. A kisregény „helye”, a már említett koncentrikusan egymást övező körök, a veszélyt megjelenítő külvilág révén határolódik. A történet elrejtettsége, a körök közös középpontjában, hasonló a név elrejtettségéhez. A történet megváltódása azért lehetséges, hogy mindaz, amit a ház és a kert magába foglal, áthatol a veszélyt jelképező külvilágon, egy olyan „világba”, amely Nádas művének már nem része. Amikor erre sor kerül, Simon Péter beavatásának misztériuma a „hallomás korából” a „látás korába” jut.

3. A látás kora. A regény dramaturgiájában a két korszak közötti különbség a gyerekhős gondolkodása révén ragadható meg. Az ő értelmezései alapvetően a látványra épülnek. Már a regény kezdetén szembeötlő az a sajátos héliotropia, amely Simon Péter érzékelését meghatározza. A fény felé fordulás akkor rögzítődik, amikor a gyerek a házat fedezi fel. „Sötét lett és meleg... A falon hosszú tükröt hagytak, aranykeretben. Az ablakon sötét függönyök. Nem lehetett kilátni. ... Elindultam a tükörben és láttam magam, amint megyek. Néztem magam, mert azt hittem, hogy nem is én vagyok, hanem valaki hasonló helyettem. Mégis én voltam... A csillárokból már nem égtek a gyertyák, de nem volt sötét. *Valahonnan jött a fény.*” (i. m. 31.) A János Evangéliumból vett mottó, a sötétségbe behatoló fény, a gyerek világában jut teljes mértékben uralomra. A nagyapa szemlélete, sőt még sajátos istenbizonyítéka is a logosra épül. „Egyszer, hosszú lelki szárazság után egy szent megkérdezte az Istent; hol voltál eddig, Uram? az Isten így válaszolt: Benned! Igen ám, de ha benn keresed, akkor mindig kinn van, ha kinn keresed, akkor benn... Én szabadgondolkodó vagyok. Megtagadom, elátkozom, bemocskolom a trágársággal. Én nem hiszek. Mégis mindig itt van, mert gondolkodom. Minden, minden eltűnik, csak ez a szó marad. És a szó létezik, tehát létezik ő is, akit a szó jelöl.” (i. m. 50.)

A Szó és a Világosság kettőssége az üdvtörténet folyamatának végpontján egyetlen egységgé válik, amiként a János Evangélium elején olvasható: „Az Ige volt az igazi világosság...” (Jn 1, 9) Ez az egység annyit jelent, hogy az „el-jöendőnek” meg kell jelennie, anélkül azonban, hogy az időbeli jövő egy bizonyos pontját előre kijelölné. A Világosság eljövele révén a név tartalma, mindaz, amit a nagyapa fejtegetései ki-derítenek, napfényre jut. A regény szimbolikája is tartalmazza a látvány és a szó párhuzamos együttlétét. A nevek – Simon, Péter, Samuél, Kéfás, Ráhél – a szóbeli hagyomány, az ó-testamentumi szimbolika, az új-testamentumi jelképvilág és a jelenkor együttlétét jelzik.

Amikor a nagyapa az ősök történetét meséli, a fürdőszobában és a konyhában a nagypénteki hal „feláldozása” folyik. A hal, az „ikhtys, a kereszténység egyik szimbóluma, a nagyapa előadásában a ponty rendszertani nevére és anatómiájára minősül vissza. *Ecce homo!* kiáltja a nagyapa, majd felboncolja a halat. Eközben kezdődik az a rádióközvetítés, amikor az apa hamis tanúvallomást tesz egy bizonyos titkos határmenti találkozó ügyében, s az alibi pontossága érdekében saját apja halálára hivatkozik. A nagyapa ezt követően meghal. A külvilág behatolt az üdvtörténet térébe: a kétezer éves történet kontinuumában azonban ettől még nem szakad meg. Ennek a folyamatnak nem „szakadhat vége”, csak „véget érhet”. A nagyapa magyarázata szerint az üdvtörténet bármely szereplője eltűnhet a színről, de bármikor vissza is térhet: „Egyszer talán felfedezzük őket, visszatérnek. Ha valaki bekopog hozzád, sohasem tudhatod!” (i. m. 126.)

Kürénéi Simon bárány-áldozata, a nagypénteki hal feláldozása jogfolytonos a regény gyerekhősének, Simon Péternek a sorsában, aki *áldozóból áldozattá* válik. Az alap-szimbólumok mindig visszatérnek. A fekete-fehér kövezet, az utolsó emlékfoslány, amely Simon Pétert a házhoz és a nagyapa elbeszéléséhez köti, a történet szakrális tere. Fekete-fehér kövezet fedi a fürdőszobát, ahová a mosdóból a hal a földre esik, fekete-fehér kockák vannak a nevelőintézetben, ahol a gyerek a földre zuhan, valamint ugyanilyen színű kövek a kórházban, ahol – két rövid és homályos utalás szerint – magához tér. „Mintha a konyhánkban lenne... A fürdőszobában is fekete és fehér kockás a kő. Még ott a hal. De az ablakon a függönyöket szél dagasztja, a nap szépen besüt, a szél lebegteti a vérfoltokat. Tíz fehér. Emeletes ágyak, fehér falak. Itt senki nincs. Akkor hárman laktunk, ha nem hiányozna; mindig egy a betegszobában... De akkor mégsem itt vagyok, mert ez a nő nem volt még ott, s nem tudom, miért került ide; ha ő fölém hajlik, akkor én fekszem. Fekszem valahol.” (i. m. 128.) A beava-

tás, illetve a tanítás úgy rögzítődik a gyerek emlékezetében, hogy egyúttal maga is belekerül a „tanításba”: a fény, a világosság honába a bárány, a hal szerepe révén lép be.

Amikor a nagypapa elbeszélése a vége felé közeledik, a történet eseménysora is felgyorsul. Jeruzsálem, Róma, Hispánia, Bécs, Prága és Buda házai és országútjai ugyanolyan közel kerülnek a kezdethez, mint a keresztet cipelő Simon a Golgota hegyre vezető úton. De bármilyen hosszú is volt az utazás, a nagypapa személyében mégis csak a pusztulás köréig érkezett el. (i. m. 173.) Az egyik ős Buda visszafoglalásakor azt mondja: „Haljunk meg, hogy megmeneküljünk!” (i. m. 173.), s ezt a felkiáltást a nagypapa jelmondatául választja. Másutt pedig egy páli parafrázist hangoztat: „Mert akkor haltam meg, amikor születtem.” (i. m. 177.) – mégis a pusztulás köre teljesedik be személyében. De nem jut közelebb a megváltáshoz a nagypapa elmesélte utolsó kör sem, a „békesség köre”. A nyugalom, a *békesség* és a *fény* birodalma nem azonos.

Kézelfogható és érthető, hogy a külvilág – a veszély és a sötétség világa – különválik, de mi választja el egymástól a nyugalom és a fény birodalmát? Az előbbi tulajdonképpen mindazt tartalmazza, amit a külvilág határolta körön belül tudni lehet, s ez a tudás a nagypapa személyében konkrét formát is ölt. Az utóbbi viszont – ilyen értelemben – nem tartalmaz tudást. A nyugalom hona az *emlékezetre* épül, a fényé viszont éppen ellenkezőleg: a *feledésre*. A felejtés előfeltétele a fény megpillantásának, s mindebből következik, hogy a vég, az üdvtörténet beteljesülésének pillanata egy paradoxon. Tudniillik egyszerre van szó a történet *megtartásáról*, illetve az attól való *eloldozásról*, az emlékezet rögzítéséről, illetve a feledésről. A nagypapa és a gyerek kettős visszaemlékezésének folyamatában történik meg a visszatekintés mindarra, aminek az emlékező nemcsak alanya, hanem tárgya is, lévén, hogy maga is „benne van” a történetben. Amikor az „idő közel van”, az üdvtörténet egy új, idegen kontextus birtokába jut, amely az emlékezet és a feledés határvidékén helyezkedik el. Az utolsó pillanatban megvalósuló rögzítés ebből a nézőpontból jön létre; s ennek a folyamatnak *alanya* az emlékezés, nem pedig eszköze. Ez az emlékezés képes hiánytalanul rögzíteni mindazt, amit a történetből az idő elvon, s amivel kapcsolatban a nagypapa azt mondja: „Csak a mi elbeszélésünk lehet hanyag, ha nem vagyunk kellő mértékben óvatosak.” (i. m. 174.) A döntés, amely a gyerek sorsát hivatott meghatározni, s egyben eldönteni az ősök sorsát is, egyetlen térben és egyetlen látásmódban sűríti mindazokat a komponenseket, amelyek rész szerint működtek eddig. Ha a regény szereplőinek visszaemlékezéseit egy hol gyorsan, hol lassan pergő filmszalaghoz hasonlítjuk, akkor a végső látványt annak a tekintete jelenti, aki e filmet nézi. Ami a filmen jelen van – a szubjektív képek sokasága, azt az utolsó emlékeztét egyetlen látványban ötvözi. A regény gyerek főhősének adatik meg ez a látvány – egy pillanat erejéig.

4. A vég. Amiként a történet az emlékezet és a felejtés határvidékén rögzítődik, s ahogy mindvégig fennáll a veszély, hogy végképp a feledésbe hullik, úgy a megváltás lehetősége a fény és a sötétség közti határterületen dől el, s itt is megvan az esély a sötétség végérvényes győzelmére. A kiválasztottság és a veszély kettőssége mindvégig egyensúlyi pozíciót képvisel a mű szimbolikájában. Érdekes, hogy a sötétség/fény oppozíció elemzésekor az érdemi kritika nagy része a gnózis fogalomköréből keres analógiákat. Vagyis a külvilág, a veszély hona egyértelműen a fénytől való legteljesebb eltávolodást jelenti, ellentétben Simon Péter fény felé fordulásával, amelyet valamiféle latens emlékezetként irányít a kétezer év előtti pillanat. Ennek a kettősségnek a fókuszában helyezkedik el a nevelőintézet, ahol a „rendszer áruóinak” gyermekeit őrzik; ez lenne a Démiurgos, vagy a Koszmokrator székhelye. Itt, a legnagyobb sötétségben fogan meg az a fény, amely kétezer évig nem talált utat, de

ugyanakkor itt válik végérvényessé, hogy a történetből való kilépés után a külvilág a Csend és a Sötétség birodalma lesz. A *Csend*, illetve a *Lárma*, a *Sötétség*, illetve a *Termékellenség* „sátáni attribútumok” – a különböző új-testamentumi, gnosztikus, apokrif szövegek szerint egyaránt. A némaság, a csend uralkodik a nevelőintézetben, ahol szombaton és vasárnap nem szabad beszélni. Ha a csend mégis megtörik, akkor a hagyományos szimbolika szerint *lárma*vá változik át, amely a Sátán, a Diabólos (mindkét szó jelentése = „[be]vádoló”) nyelve, szemben a jóság nyelvével, a logos-szal. Ide vonatkoztatható Dezső pajtás vádbeszéde az őt ért „merénylet” után. A nevelőintézetben az identitásától megfosztott harmadik nemzedék a sötétségbe, és az üdv-történet „örök most”-jával szemben egy másfajta időtlenségbe jut. Ez az időtlenség a feledés monotonijában alapul, ellentétben az idő emlékezet-adta ritmusával.

A nevelőintézetet jellemző állapot pontos analógiája annak, amit a János Evangélium szerint Krisztus mond. A teljes hitetlenség állapota az, amikor az ember a „küldött” szavát nem hallja, arcát nem látja. (Jn 5, 37–8.) A nem-látás és a nem-hallás az identitás elvesztését jelenti. A „hallomás kora” és a „látás kora” után Nádas kisregényében nem következik semmi, ami a jövőre utalna. A jövő, amely az üdv-történetben a múlttal volt azonos, elvész.

A nagyapa elbeszélésében az üdv-történet zárt köréből kivezető út metaforája a „kapu”, amelyet elvileg az értelem, a megvilágosodás nyit meg. De a nagyapa elbeszéléséből kiderül, hogy „... az egymásból nyíló kapuk zárt falak, s a kör nem bomlik ki sehol, hanem mindig visszatér.” (i. m. 154.) Az egymásba nyíló kapuk, a hagyomány ön-megértésének szimbóluma, azt jelenti, hogy a történetnek – hasonlóan a személyiség *kabódjához* – „súlya van”, s ezáltal megtartható. E „súlyos”, kiválasztott világ utolsó képviselője lép ki a történetből, mindjárt a nevelőintézetbe való megérkezése után „A hátam mögött az ajtó kinyílt. Pedig nem hallottam lépteiket. A lábán kék tornacipő. Egy nagyon magas fiú... A kilincset fogta. Aztán az ajtót becsukta. Suttogott. »Simon Péter, te vagy?»” (i. m. 213.) A Krisztus által Péternek feltett kérdés parafrázisa, amelyet az igenlő válasz követ, mindannak a megvalósulását jelenti, amelyet – a nagyapa elbeszélése szerint – Kürénéi Simon hiába áhít. „Elindultam felé... Már előtte. Már éreztem a szagát. Szürke pöttyök a kék tornacipőn, sár. De látni akartam a szemét. És akkor magához ölelt. Meztelen karja a hátamat kulcsolta át.” (i. m. 213.) Az előbb szimbolikusan megnyíló ajtó immáron az utolsó is, amely után csak egy újabb, másik történet következhet. A nyelv kezdeti stációja, a beavatás előtti *titok* újra úgy érvényes, mint ahogy a kezdet kezdetén volt.

Nádas Péter műve – a kritika jelentős része szerint – „családregeként” kettős kötelességnek tesz eleget: egyrészt a Rákosi-korszak miliójének felelevenítője, másrészt pedig egy zsidó család kétezzer éves legendájának a rögzítője is. Nádas regénye egy evangéliumi történet apró mellékfoslányából indul ki, megalkotván egy, az eredeti kontextusba visszatérő apokrif történetet, amely a benne foglalt történet üres helyét tölti ki, azt az űrt, amely a történet megváltódása és egyben eltűnése nyomán keletkezett. Ez a létezés mód az *emlékirat* pozíciója, az emlékiraté, amely a történet, illetve általában a múlt interpretációjára épül; a mindenkori magyarázatra, mintegy ellentmondandó a nagyapa intelmének, miszerint: „A történetek egyszeri részletei az életnek, nincs bennük tanulság. Csak inzwischen, mindig két történet, két lélegzetvétel között: dazwischen!” (i. m. 51.)

Tégy engem, mint pecsétet, szívedre

Az öregasszony egész délután leste a rácsos fekete kaput; amelyen túl új házak épültek, és fiatal, reménykedő emberek raknak fészket. Ő is onnan túlról, a fényről jött a nyirkos falak közé, szállt le elevenen a dohos kriptába. Akkoriban már hónapok óta nem fizettek lakbért, fedél nélkül maradtak, hétszámra nem láttak meleg ételt. De nem tudta volna alamizsnáért kinyújtani a kezét: a nagy Thomas Cantor, Johann Sebastian Bach özvegye nem koldulhat. Nedves októberi éjszakák következtek; a mostohalánya, Katharina Dorothea végül is helyet könyörgött számára ebben a nyomorult piszkos házban.

Tudta, hogy a szegényház többi lakója nem rokonszenvez vele. Pedig türelmes és alázatos volt, csak a szavát nem lehetett hallani. A többi öregasszony trécselni szeretett, apró pletykák, tarzalkodások tették elviselhetőbbé unalmas napjaikat; Anna Magdalena Bachot gögösnek tartották, mert nem ült oda hozzájuk, hanem mindig magányba merevedve rágódott elmúlt élete emlékein. Kicsit eszelősnek is tartották, mert esténként, a sötétben sokszor dúdolt magában, és ilyenkor reggelenként vörösre dagadt szemmel ébredt.

Július vége felé járt. A nyári meleg megrekedt a szűk udvaron, de Anna Magdalena vastag kendőjében is fázott. A többiek már régen elfogyasztották az esti kulimászt, és a hálóteremben zsongták körül a szegényház legújabb lakóját, aki kártyából tudott jövődőt mondani. Anna Magdalena félt a jövődömondástól. Hátha fekete kártyát húz a számára? Hisz e kialvó életfáklyák mögött csakis minden jövő nélküli lét állhat már, de örök emberi gyöngeségükben még mindig pénzről álmodnak, jó híreket várnak.

Ám Anna Magdalena kizárólag a múlt felé fordítja fénytelen néző szemét, s nem tudja elhinni, hogy ezen a napon mindnyájan megfellebbeztek róla. Váltig remélte, hogy a három öreglány közül valamelyik érte jön ma, július huszonnyolcadikán, és kivezeti a temetőbe, hogy tizedik halálévfordulóján megkereshesse jeltelen sírhalmát. Szakíthasson egy-két kakukkfűvet és zsályát, magával hozhassa ide, a nagy ürességbe, és éjszaka a nagy csöndben szívére szoríthassa a Sebastian porából fakadt igénytelen életet, mint ahogyan a kendője sarkába kötve őrzi utolsó megmaradt írásának tépett foszlányait is. A négyszögletes udvarra ráereszkedett már az esti homály, de Anna Magdalena nem mozdult a kapu mögül, meglapult a sötétben, mert tudta, hogy vacsora után a házon kívül tartózkodni szabályellenes cselekedet, amelyért szigorú megrovás jár. Hallotta, amikor a kulcs megkattant a zárban; most már talán egész éjjelre künnreked; a levegő lehül éjszakára, tüdőgyulladást is kaphat, mégsem zörgette meg az ajtót, hogy engedjék be, hanem szinte titkos örömmel simult a sötétbe, mint a csínytevő gyermek. Jó volt most magához ölelnie a csöndet, amelytől pedig oly gyakran félt. Ma sehogyan sem tudott volna odavegyülni a többi öregasszony közé.

Gög? ... Anna Magdalena száján keserű a mosoly: Isten látja a lelkét, hogy fiatal korában sem büszkélkedett, most lenne hát gögös, amikor éppen olyan szánalmas emberronccsá vált már ő is, mint ezek valamennyien? És mégis, hasonlónak tűnő nyomorúságuk ellenére is szánja, ám kicsit megveti is őket, mert világosan érzi, hogy mégiscsak gazdagabb náluk.

Ezek egytől egyig keserűek, irigyek, tökéletesen kiábrándultak. Mindegyik megjárta saját kálváriájának stációit, amíg a Haim Strasseig érkezett el. Ő is végigjárta a neki rendelt golgotát: tizenhárom gyermeket szült, és édes gyermekeként nevelt fel

négy mostohát. Sok kis koporsóra szórt hantot. Amelyik megmaradt, emberré cseperedett, például Friedemann-nak és Emmanuelnek fényes jövődelme van, saját édes vérének, Johann Christophnak szép háza Bückeburghban, ma már Heinrich és Christian is szépen keres – de neki, aki a szíve vérét adta volna értük, a szegényház megálázó kenyerét kell ennie... És a szerencsétlen három öreglány is éhesen kóborog a világban. Szegények, akik a szüleiken kívül soha senkitől semmit sem kaptak, már nem is siratják elvesztett álmaikat, csak az fáj, hogy éhesek és kóbor kutyákként lesnek odavetett falatokra...

Az öregasszonynak a gyászleples udvaron nagyon megfájdult a szíve, amint a kifosztott három öreglányra gondolt, akik sohasem voltak boldogok. És Friedemannra, aki nem volt az édes fia, és mégis számtalan emlékezést zsendít meg benne már a neve is. Ő, mennyi bűnét leplezte Sebastian előtt!... Az urát akarta megkímélni a nagy csalódástól?... Nemcsak ezért; nagyon szerette Friedemannt, ezért vált hallgatag bűntársává. De mit is szeretett annyira benne?... Hisz amikor első ízben látta meg a kötheni udvaron, akkor is éles kövekkel hajigálta a megriadt csirkéket, és később is kacagott, ha valakit célba véve megsebezhetett. Még az édesanyja életében, az ágya mellett üldögélve, a meséivel ringatta őt minden este álomba. Néha szinte megijedt forró kis szájának tapadó csókjától, vékonyka karjainak szenvedélyes erejétől, de eszébe sem jutott még akkor, hogy ebben az aprócska fiúban az ébredő rossz ösztönök kezdik el gonosz boszorkánytáncukat. Örült a gyerek vonzódásának, és élete egyik legnagyobb fájdalma volt, amikor érezte, hogy a szeretete ellenséges gyűlöletté ecetesedik. Ekkor már züllött nők öleléseit vásárolta az apjától lopott pénzen, ám ő még mindig takargatta a bűneit, mert még mindig szerette, még mindig vágyott rá, hogy odabújjon a mellére, miként gyermekkorában... Ő, vágyik rá még most is!... Csak még egyszer, egyetlenegyszer toppanna elébe, elfelejtené minden hálátlanságát és kegyetlenségét!... Egyik után sem vágyik ennyire, az édesek, a saját testéből szakadtak után sem...

Egyformán felejtették el őt, valamennyien. Őt is, és a Johannis temető besüppedt jeltelen sírját is. Nincs egy szál virágjuk a halott, és egyetlen simogatásuk az élő számára... Télen schogyan sem fűtik ezt a sívár hodályt; Köthenben a forró kemence mellett melegezhetett, ha fázott. Megfáradt csontjait élesen nyomja meg a kemény lóca; valaha rugalmas ágyban nyújtózhatott éjszakánként... Az éhezést nem lehet megszokni, és azt sem, hogy még alamizsnának sem vet oda neki senki egyetlenegy jó szót... Már a három lány sem. Elég a saját kínjuk is, mást úgysem osztgatnának meg vele. Vajon kinek a penitenciájául jöttek a világra?...

Hogyan válhattak az egykori szerelmes vágyak torz megcsúfolásává?... Ő, mennyi reménységgel szülte meg őket, adta kicsike szájukba a vértadó, forró anyatejet, leste értelmük bontakozását, kicsiny ujjainak játékos táncát a billentyűkön... A családi összetartozásnak mekkora erejét érezte összecsendülni a hangjukban, amint engedelmes fegyelmezettséggel figyelték atyjuk kezének intését, ritmust bólogató fejének bölcs irányítását... Mennyit adott ő is nekik! Mindig, örökké csak adott, és sose tett közöttük különbséget. Friedemannt és Emmanuelt talán a saját véreinél is jobban szerette; Barbara sem lehetett önzetlenebb nála...

Barbara, mindig Barbara... Furcsa, már fél lábbal a sírban is örökké ő jár az eszében, aki közel negyven esztendeje már, hogy elment. Mintha lenne még kettőjük között egy rendezetlen elszámolás, amelyről eddig mélyen hallgatott, önmagának sem vallotta be, de a nagy kétségek súlyával nyomta meg a lelkét.

És most, a sötét Haim Strassén könnyű lebegéssel közeledik hozzá Barbara, éppoly ifjú-törékenyen, mint amilyen negyven esztendő előtt volt. Akkor, húszesztendő fejével már öregnek látta, mert túl volt már a harmincon, de most, amikor már ráncossá aszalódott, szinte elvakítja Barbara diadalmas ifúsága. Zöldesbarnás, nagyra

tágult szemében azok a rejtett szomorúságok bujkálnak, amelyeket oly sokszor érzett meg, ahányszor csak a nyakába csimpaszkodott a kis Friedemann, és egyedül csak az ő szavára szelidült meg.

Az öregasszony lélegzete a torkába szorult, félelem szállta meg. Most már szeretett volna beszaladni a házba, a trécselő öregasszonyok közé, mert megrettent az imbolgva közeledő fehér árnytól, de a lába gyökeret vert. Megmerevedve figyelte, hogy Barbara ki sem nyitja a kaput, hanem testetlenül suhan rajta keresztül, és megáll közvetlenül előtte. Nincs szemrehányás, harag, de barátság sem átlátszó tekintetében. Komoly, egy kissé ünnepélyes, mint amikor csipkés nyakú fekete ruhájában a kötheni istentiszteleteken énekelt. Nem szól, csak vizsgálódva néz Anna Magdalenára, akiben régen eltemetett, tán eddig testet sem öltött gondolatokat ébreszt ez a néma tekintet. Mintha nedves nyúlóság rázna ki a testét; hideggé hült az este. Egyetlen mécses sem világít az udvaron, és a hold is csak most kél fel. Barbara a rá is várakozó sír enyészetét hozta el a ruhájában.

– Hidd el, igazán szerettem őket! – kezd rá, mintha vádbeszédre felelne. – Nemcsak azért, mert ő volt az apjuk... Jó, jó, nem tagadom, ezért is; persze, jó volt éreznem, hogy az ő gyerekei csüngnek rajtam... De esküszöm, csak részben, igerő, csak részben... Ne nézz rám ily vádlóan, mint aki belélát oda is, ahová én magamnak sem világítottam soha... Hát igen, ezért is, miért is tagadnám, ha úgyis tudod... És persze hogy ezért volt ez a kettő a legkedvesebb... Friedemann, az ő kedvence, reménységeinek a tolvaja, gyilkosa, aki a jóságaért csak hálátlan közönnyel fizetett... Megcsúfolta, elárulta. Elhomályosult szemével titokban mégis az ő megtagadott legkedvesebbnek új, forradalmi tanokat dicsőítő zenéjét másolta... Ennyire szerette. Ezért szerettem hát én is, hogy ebben is egybeolvadjak vele...

Az első asszony összekulcsolta vékonyka ujjait, még mindig hallgatott. Anna Magdalena reszkető tenyerét iszonyodva tapasztotta a szemére.

– Azért jöttél, hogy leleplezzél?... Hát igen, távolról sem voltam oly türelmesen alázatos, mint amilyennek mutattam magamat. Nemcsak öregem, a nélkülözések és elhagyatottság napjaiban szenvedtem. Már akkor meggyötörtél a párolgó kávétól illatos, muzsikától zsongó családi légkör melegében. És az elmeneteled után is, folyton birkóznom kellett az emlékekkel. Fehérebbre akartam mosni, bodrosabbra vasalni a csipkéit náladnál... Több gyermeket szülni, nélkülözhetetlenebb munkatársává válni... Az egész napi kemény munka után holtfáradtan is órákig gyakoroltam, hogy képzetesebb muzsikussá váljak, mint te. A kottáit hajnalig másoltam, hogy érezze: önzetlenebb felesége vagyok... Hát jó, ha eljöttél, hogy az arcomba vágjad, nem tagadom le. Ezért, igen, ezért... Hogy minden erőmmel kikaparjam szívéből az emlékedet... Hogy ne lásson meg, ha esténként hazalátogatsz, nesztelen lépéseidet ne hallja meg, ne érezze meg nyaka köré fonódó karodat, ne emlékezzék mühlhauseni éveitekre... Ő, könnyű volt neked, aki az első, szent érzéseit arattad le, és elmentél fiatalon, még a nagy reménységek és csodavárások korában!... Nekem kellett megöregednem mellette, látnom, mint foszlanak szét az ábrándjai, homályosul szürkébe-feketébe szemének hályogától, süllyed egyre több kínba hétköznapijainak tömérdek szenvedése... Elégtételt akarsz kérni tőlem, Barbara?... Te, aki oly szelíd, finom és jóságos voltál?... Hát vidd, vidd magaddal mostani gyötrelmeimet, régi felriadásaimat... Mert már akkor is szenvedtem, amikor éjszakánként még hallgathattam lélegzetének egyenletes és boldog ritmusát... Mindenki a derűs családi életünket bámulta, és igazuk is volt: nem akadt Lipcsében nála jóságosabb, hűségesebb, tisztább férj, és én mégis szenvedtem... Irigyeltelek, Barbara, amiért időben mentél el...

Barbara tovább nézett rá figyelmesen, most már résztvevően. Még mindig hallgatott, de az öregasszony kérdések nélkül is ontotta magából szorongatott lelkének féltve elzárt vallomásait.

– Sajnálom, hogy megzavartam utolsó éveidet... Esküszöm, hogy az életemben még a kisujjamat sem érintette meg, soha egy összenézés, rám kúszó vágy... De tudom: mégis megzavart a belőlem áradó rajongás, a hűszéves fiatalságom... Nem tehetek róla, Barbara, hogy szerettem: az első igazi férfi volt, akit ismertem... A többi csak pojáca, vagy közönséges hím. Isten felé néző hívő tekintete, a lelkéből áradó tiszta derű, a gyöngédsége, ahogyan az övéit a karjaiba zárta... Annyira vágytam rá, hogy engem is szeressen! Az apám férjhez akart adni, de én eszelős makacssággal húzódtam meg akár az árnyékodban... Jaj, ne mondd, fáj kimondva hallanom, de igazad van: jobban irigyeltelek, mint szerettelek. És amikor hirtelen haláloddal megüresedett a helyed, több volt bennem a diadalmas öröm, mint a fájdalom... Gondosan ápoltalak, nem mondhatod, hogy e téren mulasztást követtem volna el, de itt belül, titkon sarjadt bennem a reménység, hogy talán elmegy... Megsírattalak, mert még magamnak is röstelltem volna bevallani, hogy végre ledőltek a korlátok, most már semmi sem állja az útját vágyaim teljesülésének... Most már szívós akarral várhattam ki a percet, amikor rájön: az elárvult otthonnak asszonyra van szüksége, és egyedül én vehetem át az öröködet, a magamhoz édesített gyerekek is engem követelnek. Azt hittem, hogy győztem, mindent elértem, nem sejtettem, hogy te voltál a nyertes, akit fiatalon siratott meg, aki jobbik életének fényeit vitted magaddal a sírba... Ó, milyen féltékeny voltam rád, még a halálad után is! Átrendeztem a lakást, hogy ne legyen a kezeid nyomára, örökön a hozzád fűződött barátságomra hivatkoztam, holott boldog lettem volna, ha valamiféle tökéletlenséged nyomára bukkannok, és rámutathatok a különbségre. De nem volt különbség, legfennebb a javadra, aki az első, a felejthetetlen voltál... Ó, Barbara, nehéz hártn volt ez, és alulmaradtam; egy morzsa szeretet sem maradt az egészből. Nem kapok az élettől már semmit, és már én sem adhatok. Nincs kinek. Gyermekeim vannak, de nem emlékszem az arcukra. Unokáim, de a bőrük bársonya helyett csak ürességet markol a kezem. Miért akartad mindezt tőlem hallani? Hisz te sohasem voltál bosszúálló és kicsinyes!

Mintha a részvét sugara hasított volna a sötétségbe. Anna Magdalena fölébe hajolt a láthatatlan kéznek, meggörnyedt válla zokogástól rázkódott. Az esti szél a Haim Strasse gesztenyefáinak koronáit borzolgatta, hús simítással szállt az öregasszony homlokára, és érintésétől még keserűbb könnyek patakozottak a szeméből. A sós áradat szinte fojtogatta, és felszakította belőle a legfájdalmasabb vallomást is.

– Kimondhatatlanul félek a haláltól. Csak vonszolom a gyötrelmes napokat, undorodom ennek a háznak áporodott, szellőzetlen szagától; csonttá aszott testem mégis borzong, ha az elmúlásra gondolok. Nem tudok hinni a feltámadásban... „Erős várunk nekünk az Isten!...” A kőszikla összeomlott, amióta építője elment. Az erőmet mind belőle merítettem, az ő rendíthetetlen hitéből. Orgonájának szárnyalásában fellegek zúgtak, csemlalójának szívet nyugtató billentyűiben egy jobb élet derűje csilingelt, szférák távoli üzenetét hegedülte, és én elhittem, hogy nekem is van hitem; pedig csak kölcsön kaptam tőle. Mindent, mindent az ő lelkéből merítettem, az ő fényének voltam engedelmes árnyéka. Nélküle vak, süket és érzéketlen vagyok, csupán a testem nyomorúságait érzem, a megalázásaim égetnek, és nem tudok többé senkit sem szeretni, még a gyermekeimet sem, testemből szakadt véreimet, akik elhagytak, és tagadom jószágát a halhatatlannak is, aki így kanyarította felre az életemet... Együtt mindig dicsértük az Urat, de egyedül – nélküle – csak zúgolódn tudok, s örököké azt kérdezem: miért? Hát mondd, Barbara, nézz a lelkembe; ennyi rosszat érdekeltem azért, mert megirigyeltem akkor a boldogságodat?...

Barbara átlátszó arca mélységesen elszomorodott. Összekulcsolta az ujjait, és tekintetét az ég felé emelte. Anna Magdalena bámulva tapasztalhatta, hogy felfelé nézése mint bontja ki halhatatlannak érzett lelkét az ő testéből is, szólaltatja meg muzsikus lelkének elfelejtett, legszebb dallamát: Sebastian mesterművének g-moll

áriáját, az Agnus Dei-t, megváltottság érzésétől áthatott szívének legelragadóbb zenei sugallatát. És most már tudta, hogy Barbara nem számon kérni jött tőle Sebastiant; ellenkezőleg, biztató üzenetet hozott a behorpadt, megdőlt sírhant alól. Egyetlen szál kakukkfüvet, igénytelen zsályát, amelyből azonban ígért sarjad, a porrá vált testből fakadó élet új születésének ígérete. Hitlenné és sekélyessé hervadt lelkét boldog izgalom szállotta meg. Elfelejtette, hogy a Haim Strasse-i börtön szűk udvara határolja körül, lecsukott szemei előtt a lipcsei Tamás-templom ablakainak fényáradata vibrált, körülzúgta a fenséges hálahimnusz: „Hálát adunk Néked, köszönetet mondunk Néked, és hirdetjük csodáidat...”

Leroskadt a csupasz földre, és nem érezte már öreg testének fájdalmait, lelkének zsémbes elégedetlenségeit. Megszáradt lelke mohón szívta magába a régen elfelejtett hangok felemelő ígértét. Láta Sebastian határozott ujjainak mozgását a megvonázott kottapapíron, és talán most érezte első ízben a lelkiismeret-furdalás legcsekélyebb árnyalata nélkül erős karjának biztonságot adó ölelését, újból meggyorsult ütemben dobbanó szívének megnyugtatóan visszafelelő ritmusát.

Az utca felől lengedező szellő édes illatát árasztotta feléje. Leszorított szemhéja alól előcsorranó könnyei már nem fájtak, a félelme is szertefoszlott, akárcsak Barbara karcsú árnya. Lehet, hogy ott sem volt, csak a lelkiismerete hívta jelenésre az emléket, mert tartozott még ezzel a vallomással neki, meg önmagának. De nem bosszút hozott, hanem üzenetet: Sebastian hívását és el nem múltó kézszorítását. Tudomására akarta hozni, hogy megfáradt életét nem nyomja már sokáig a benti kemény lóca, nemsokára elindulhat utánuk oda, ahol nincs féltékenységek, irigységek, hiábavaló iparkodások, árulás és hálátlanság. Szívére szorította a kezét, mint aki alig bírja magában tartani a nagy titkot, amelyről most megbizonyosodott. Mélyeket lélegzett, tele szájjal szívta tüdejére az esti illatot, a bizonyosságot, az oly régóta vágyott nagy feloldódást. Olyan szédületet érzett, mint tizennyolc éves korában a kötheni Bach udvaron, amikor első ízben muzsikált Sebastiannal, és simult lelkével az ő felfelé iparkodó halhatatlan lelkéhez.

Boldog szédületét megzavarta az ajtó nyitása, a szemébe világító lámpás és az udvar csöndjét felferő rezes hang:

– Hol a csudába csatangol künn, Bachné asszonyaság? Már mindenfelé kerestük, tán csak nem lett holdkórossá?

Valóban, úgy támoltyogott befelé, mintha azzá vált volna. Az esti szellő illata után szinte fullasztotta a sivár hálóterem szellőzetlen büze. Leroskadt piszkos szalmazsákjára, és arcára húzta rongyos takaróját.

A mellette fekvő Hoserné összesűgött a szomszédjával, az új lakóval, aki felőrával korábban Anna Magdalena Bach halálát jósolta a kártyájából.

– No, ezt nem volt túl nehéz megjósolni! Csak rá kell nézni, és láthatja akárki, hogy már csak hálalni jár belé a lélek!

Am Anna Magdalena nem hallotta a szavát. De ha hallja, akkor sem félt volna már a fekete kártyától. Nyomorúságos esztendő után ismét úgy aludt el kemény párnáján, mint a gyermek, akinek őrzik az álmát. Süllyedő öntudattal hallgatta az újból melléje szálló szív álmodó ritmusát: otthon volt ismét, puha ágyban pihentette elfáradt tagjait, az Isten dicsőségére épült katedrális védelmet adó falainak oltalmában. Fogatlan szája hosszú évek után ismét megnyugodva morzsolta a most már véglegesen megértett evangéliumi tanítást: „A hajót elborítják vala a hullámok, és az ő tanítványai hozzámenvén, mondták: Uram, ments meg minket, mert elveszünk. És mondá nekik: Mit féltetek, óh kicsinyhitűek? Ekkor felkelvén, megdorgálá a szeleket és a tengert, és lön nagy csendesség...”

Hosszú út zsoltára

*Uram, köszönöm neked a hosszú utat,
a rövid utat nem irigylem,
tudom, szerencse ha kísért, mire véljem, s nem jó
húst kapni ingyen.*

*Apró falatok a számban tanítottak éhezni,
tüske taníttatta vélem a takarót,
s el tudom választani a gonoszt
és a jóakarót.*

*Hadd el, Uram, ne törődj ezzel,
hogy kíméljen az eső meg a fagy,
az úton félrelökődnek a rajkók, lábam között elgurítják
a követ, szabad,*

*mindent szabad. Valami alak
állított be hozzám tegnap,
befogta a szememet és kilopta a számból a szavakat.
Felkap*

*a szél, olyan könnyű és sovány vagyok, Uram,
kóc az ingem, de megvagyok így,
mert csontjaimat melengetik kíméletes kezek
s az éjszaka beborít.*

*Igen, igen, én tudom, hogy ez a te választásod jele,
a nyelvem alatt tartom igéidet,
kezem összeszorul már, mint az állatok karma,
szívem jéghideg,*

*de nézd, neked tartogatom hosszú ereimet,
melyek, mint a kötél, nyakamban lógnak,
Uram, fogadd el függelékeim,
s adj erőt a messzehaladónak.*

RENÉ CHAR

Szabadság a szélben

A falu melletti dombhajlatokon dúsan virágzó mimóza mezők terülnek el. A virágszedés idején előfordul, hogy a környéküktől távol egy rendkívüli módon illatozó lánnyal találkozunk, akinek karja egész napon át a törékeny szárákkal bajlódott. Mint egy lámpa, amit fényudvar helyett illatár koszorúz, úgy halad el, hátat fordítva a lenyugvó napnak.

Szentségtörés volna megszólítani.

Füvet taposó, spárgatalpú cipő, adj neki elsőséget az úton. Talán szerencséd lesz, és megpillanthatod ajkain az Éj harmatos káprázatát?

A kosárfonó társa

Szerettelek. Szerettem vihartól barázdált forrásarcodat és a csókom körbeölelő birodalmad számát. Némelyek kerek képzeletre bízzák magukat. Menni nekem elég. A kétségbeeséstől oly kicsi kosárral tértem vissza, szerelmem, hogy fűzjavesszöből is fonhatták volna.

Az elutasítás dala

Az ellenállás kezdete

A költő hosszú évekre visszasüppedt az atya semmijébe. Ne szólítsátok, ti mind, akik szeretitek. Ha úgy vélitek, hogy a fecske szárnyának már nincs tükre a földön, feledjétek ezt a boldogságot. Aki kenyérré dagasztotta a szenvedést, nem látható vöröslő letargiájában.

Ó! adja az igazság és a szépség, hogy sokan legyetek jelen a főlzabadulás ünnepi sor-tüzeinél!

A szabadság

Azon a fehér vonalon át érkezett, amely ugyanúgy jelezheti a hajnal hasadását, mint az alkony gyertyafényét.

Elhagyta a gépies, kavicsos partokat; elhagyta a földült ormokat.

Megszűnt a gyáva arc tagadása, a hazugság szentsége, a hóhér szeszes itala.

Igéje nem elvakult kos volt, hanem vászon, amire leheletem rajzolódott.

Olyan járással érkezett, a sérülésre hattyúként, azon a fehér vonalon át, amit csak a tá-vollét tett kissé bizonytalanná.

Parancs János fordításai

A mesterdetektív fáradtsága*

Bornemissza hirtelen elfáradt. Rájött, hogy semmit nem ért.

Jobban tenné, ha most pihenni hagyná magát? Jobban.

Föl is adta.

Levetette a gypjükontöst, előkereste gumisaruját, és bement a fürdőszobába, hogy mielőtt ágyba bújna, lezuhanyozzon.

Szemüvegéről azonban megfeledkezett.

Sőt, mielőtt pizsamakabátját kigombolta, öntudatlanul leült a kád szélére, és eltűnődve nézte a csillogó csempéket.

Úgy érezte, soha többé nem lesz egyetlen értelmes ötlete sem.

Ismerte ezt az állapotot, amely élete során újra meg újra visszatért, hogy hosszabb-rövidebb ideig fogva tartsa, s nem csupán fiatal nyomozóként, de férfikorában, még a világhír küszöbén is kiszolgáltassa szerényebb tehetségű kollégái elnéző vagy fölényes mosolyának. Mert ilyenkor annyit sem konyított a mesterségéhez, mint ők.

Olyan csúnyán persze sosem ütek belőle gúnyt, mint Galabics Pongi és cimborái a losonci internátusban. Igaz, akkor csak egy tizenegy éves félárva kisfiú volt, s már közeledett a nap, amikor teljesen elárvult. Egy téli vasárnap nagyapja meglátogatta az intézetben, hogy fölkészítse az édesanyja elvesztésére, aki két éve egy tátrai tüdőszanatóriumban feküdt. Bornemissza a látogatás után csak napközben tudott uralkodni magán: álmában olyan hangosan sirt, hogy harmadnap este a prefektus valami nyugtató vagy altató tablettát adott neki. Hajnalban aztán, amikor a nagy hálóterem még sötét volt, arra ébredt, hogy Rostás Elekke bebújt mellé az ágyba, és gyöngéden rázza a vállát: „Gerzson – suttogetta –, a Pongiék éjjel befestették az orrod. Ébresztőkor az egész terem rajtad röhög majd...” Bornemisszának egy csöpp lelkierije sem volt veredni; csendben kisurrant a mosdóba, és ügyel-bajjal lemosta a cinóberpiros anilinfestéket. Nehezen jött le, itt-ott csak a bőrével együtt, de néhány csap mellett szerencsére ott függött egy-egy darab madzagra kötött habkő is, amellyel a fiúk a tintafoltokat szokták ledörzsölni az ujjukról. Az ügy ezzel véget is érhetett volna. Délelőtt, a tornaóra egyik lyukas percében azonban a klottgatyára vetkőzött Pongi, aki sötétbarna, dús üstökével és naptányérszerű hasával úgy hatott, mint egy kicsinyített maffiafőnök, odament Bornemisszához, és olyan hitelesnek tetsző részvétellel érdeklődött tőle a mamája egészségéről, hogy áldozata már-már azt hitte: Elekke, az osztály legbutább tanulója megint bakot lőtt, amikor Pongit tette meg vétkesnek. De Galabics sem volt igazán okos, mert csak félig fordult el megcsúfolt osztálytársától, s máris rákacsintott az egyik cinkosára, hogy na, ugye megmondta: Gerzson még át is lesz verve! És Bornemissza ekkor gondolt rá először életében, hogy a gonoszság mennyi agyafúrtsággal párosulhat, ha pedig így van, egy felnőtt bűnözőt szinte lehetetlenség lefűlelni. Am hol voltak még a felnőttek! Egyelőre Galabicssal állt szemben, aki a tizenkettedik évét sem töltötte be, de jelleme már nem sokkal volt egyenesebb egy violinkulcsnál. Ezt igazolta, hogy Pongiék a következő éjszakán megismételték a tréfát, s ő újra csak Rostás Elekkének köszönhette, hogy még ébresztő előtt sikerült tiszta orral visszalopódznia a hálóterembe. Igaz, ezen a hajnalon már timsót is kellett használnia, mert az újabb viszontagságtól megviselt orrán számos vérző sebecske ke-

* Részlet az író *Kutya az országúton* című készülő regényéből

letkezett. És milyen hideg tud lenni egy darabka timsó egy téli reggel egy internátus jéghideg mosdójában annak, aki tudja, hogy az anyja egy távoli tudószanatóriumban haldoklik! Hidegebb és fájabb a habkőnél is, amellyel a piros anilinfestéket ledörzsölte. Ráadásul Pongiek ezúttal tust használtak, úgyhogy mikor a hajnali derengésben a mosdótól fölötti tükörbe belenézett, úgy festett, mintha nem is lett volna orra, mintha a tükörből egy halálfej nézett volna rá vissza, egy halálfej, amelytől akárki megrémülhet.

Lehet, hogy most is . . . ?

És ugyanabban a szellemi bénultságban, amellyel a tehetetlenül elviselt kín, az édesanyja elvesztésének tudata azokban a napokban örökre megjelölte, Bornemissza gyanakodva belenézett a fürdőszoba szikrázóan fényes tükörbe, s mint kisfiúként az internátus homályos hajnali mosdójában, tüzetesen szemügyre vette az arcát.

Öreg és tanácstalan volt, de semmi ijesztőt nem látott rajta.

Még csak olyan roppant görögdinnye ábrázattá sem vált, mint Galabicsé, akinek gutaütésre megért fizimiskáját egy osztrák–magyar tévéshow adásakor látta viszont a képernyőn, a belgrádi Hilton hotelben. E műsorban az alkoholtól vérekes szemű Pongi egy sülyedő hajóroncs derűjével közölte, hogy fiatalon főleg a halálról írt novellákat meg esszéket, de ma már annyira optimista, hogy nemrég egy yicclap szerkesztőjévé nevezték ki. Bornemissza félszívvel örült ugyan, hogy régi kínzója legalább nem a Főti Gyermekváros, csak egy élces hetilap élére került, a hír mégis úgy érintette, akár a timsó: neki a humorista Pongi zsenyéiből is elege volt.

Rostás Elekkén Bornemissza legrosszabb napjaiban is megpróbált segíteni, de hasztalanul. Se a deklinációk, se az egyenletek titkait nem tudta vele megosztani. Egyedül seprési tudományát sikerült neki átadnia, azt a tudást, amit még a családi kertet gondozó nagyapjától lesett el, mielőtt házukat elvitte volna a betegség, és bérlakásba nem kellett költözniük. Elekke az iskolaudvar sepregetésével szerzett is néhány jó pontot, Bornemisszától viszont lassanként elhidegült, mert leghőbb vágyát a tankönyvben is látható nevet viselő osztálytársa se teljesítette, mégpedig szerinte irigységből: sose szólította Lexinek, holott Elekke épp azt óhajtotta, hogy nevében az oly ritka x betű szerepeljen. Bornemissza azonban gyanította, hogy ez az x vágy olyasmi lehet, amit nagyszülei a megvetően kiejtett sznob szóval jelölnének, tehát nem volt hajlandó pártfogolni. Aztán eljött a tanévet lezáró hittanvizsga, melyen az elnöklő főesperes megkérdezte Elekkét, hogy szerinte mekkora a mennyország kulcsa, majd várta, hogy a tréfás kérdéstől feloldódva a butaságáról hírhedt fiú kirügyező elmével kacagni kezd. De Elekke rövid töprengés után fölemelte a karját, és bal tenyerét fokozatosan közelítve a jobbhoz, lassan megállapodott a harminc-harmincöt centiméternél. Végzete ezzel betelt. Ősszel másik gimnáziumba íratják be, majd ismét másikkba. Onnan borbélyinasnak adták, hogy egy fülcimpa megcsonkítása után az asztalos mesterséggel valljon kudarcot, saját ujjbegyét gyalulva le. Ez volt az utolsó hír, amely Bornemisszához eljutott róla, mielőtt évtizedekre emlékké halványodott. Sose találta meg saját mennyországának kulcsát? Bornemissza mindaddig ezt hitte, amíg öszülő fejjel, a párizsi Latin Negyed egyik terecskéjén, a Contrescarpe-i Cafe L'Irlandais teraszán ülve meg nem látta hajdani osztálytársát, aki sötétszürke ünneplő öltönyében úgy hatott a csupa szín járókelők közt, mint egy régi filmhíradókép: egy szovjet diplomata a húszas évekből. Nagylelkű akart lenni, hát fölállt és így szólt: „Szervusz, Lexi! Megismersz? Hála Istennek. Hát gyere, ülj le hozzám egy percre. Vagy sietsz?” „Igen . . . az Élysée palotába” – mondta kissé tartózkodóan Rostás. „Hová?” – kapta föl a fejét meglepve Bornemissza, majd azonnal el is pirult, mert rájött, hogy milyen nap van, s hogy a sietség oka eszerint talán maga az elnök, Valéry Giscard d'Estaing, aki ezen a napon évről évre a legegyszerűbb köztisztasági dolgozók körében szokta elkölteni ebédjét az Élysée palotában. „Hát akkor Isten veled,

nem szeretném, hogy elkéss...” „Szervusz” – bólintott Rostás, és nyugodt léptekkel távolodott a lejtős és szűk rue Lacépède keskeny járdáján, míg nem eltűnt. Futó és mégis fölzaklató találkozás volt, mert Bornemissza nem tudta eldönteni, hogy hajdani őrangyala valóban olyan Szent Ferenc-i egyszerűséggel adta-e meg magát a sorsnak, mint első, meghatott pillanatában hitte, vagy annyira sznob lett, hogy sok havi utcaseprést is felvállalt ezért az egyetlen napért, helyesebben az így elnyert elnöki meghívásért. Esetleg az illetékes szakszervezetben akadt egy pártfogója, aki az irodista Elekkét erre a napra fizikai munkássá tudta átminősíttetni? Netán ő maga a szakszervezeti titkár?

Minderre se az Irlandais kávézó teraszán, se később nem tudott válaszolni, s a kérdések talán azért éledtek benne újjá épp most, mert volt osztálytársán ugyanúgy nem látott át, mint jelenlegi szomszédján, akit hol a Vatikán futárának, hol gyilkosságra készülő álpapnak vélt.

Am kevéssel a párizsi után Bornemissza egy másfajta találkozást is átélt, amely mindmáig segített neki abban, hogy a rá-rátörő szellemi bénultságot bizakodással viselje el.

Belgrádból jövet kivételesen Magyarországon keresztül utazott Bécsbe, hogy a kerülő árán életében legalább egyszer lássa a Balatont, amelyet csak fényképről ismert. Most is csak télen és éjszaka látta, amellettközben, pár száz méternyire a tóparttól az Interpol hatalmas Mercedese elakadt vele a hófúvásban. Szerencsére a kocsiba már a határon beszállt egy magyar rendőrtiszt, akinek jóvoltából a kényszerű várakozás óráját abban a közeli kastélyban tölthette el, amelynek kapuja mellett a főfelügyelő számára kissé meglepő szó állt a névtáblán: *Alkotóház*.

Mialatt kísérője az éjszakai portás társaságában a segélykérő telefonhívással próbalkozott a recepción, Bornemissza kíváncsian elindult a kemencemeleg kastély beláthatatlan messzeségbe elnyúló folyosóján, ahol a tölgygubacs levél barnára pácolt, kovácsoltvas pántos régi szobaajtókat csakhamar felváltották a fehérre pingált, de szép rézkilincset viselő újabbak. Hajnali negyed kettő volt és Bornemissza erősen bízott benne, hogy már mindenki alszik. E reményben ereszkedett le a nyikorgó falépcsőn a kastély park felőli, földszintinek mondható folyosójára, majd nyitott be a bálteremnek is beillő óriás társalgóba, melynek mélyéről hirtelen meghallotta a halk sirályrikoltáshoz hasonló hangot:

„Neked se megy?”

Noha a kérdező korabeli, ötven körüli férfinak látszott, s termetre sem volt alacsonyabb vagy feltűnően véznább az átlagosnál, azaz önála sem, Bornemisszának mégis úgy rémlett, mintha e látszat mögött egy bronzba öntésre szánt fejfelé sújtott, s roppant terhétől épp tanácstalanná vált kisfiú ült volna tökéletes elvesztségben a bő klubfotel mélyén.

A főfelügyelő hanyagul rántott egyet fekete pulóverjén, majd kordnadrágja zsebébe dugta a kezét, és könnyedén vállat vont.

„Nekem se. No és?”

Azzal elszántan leült a férfival szemközti klubfotelbe.

„Na igen. Ma. De én, kérek, abszolút csalónak érzem itt magam. Ma és holnap, és ha maradnék, akkor kétezerig. De este becsomagoltam és a reggeli vonattal elutazom. Holtbiztos, hogy soha többé nem tudok leírni egyetlen tűrhető sort se!”

Kifakadása annyira szívből jött, hogy Bornemissza kis híján megkérdezte: „És eddig tudtál?” De időben megszajnálta és vigasztalóan legyintett rá:

„Velem is előfordult. Aztán... hogyan is mondjam? Otthon mindig volt macskánk. És néha, amikor hátra se néztem, egyszer csak megéreztem: egy-két pillanat és a válamra ugrik. Persze, ez még gyerekkoromból való emlék. De valahogy ma is így van.

Ülök és várok, és nem tudom, hol a macska, aztán hupp, máris a vállamon ül és eldorombolja, amire vártam . . .

A férfi hirtelen felélénkült, s izgatottan előredőlvé, orra elé emelt mutatóujjával tiltakozott:

„Hohó! Ez, kérlek, már egy kései fázis! A dolog úgy kezdődik, hogy itt – és ujjával a koponyájára bökött –, szóval itt, majdnem a fejbúbodon, megérzel egy tenyérnyi meleg foltot. Mintha valahonnan odatűzne a napfény, és fokról fokra érezhetőbben sütné. Bizony!”

„Igazad van” – bólintott a főfelügyelő elcsodálkozva, de óvakodott mélyebben belemenni az elemzésbe. Ehelyett a férfi ölében fekvő könyv ódivatú címlapját nézte, majd végképp lefegyverezve, rámutatott: „Ha jól látom . . . ugye, Verne? És eredeti . . .”

„Igen, ez épp francia példány. De nem számít – a férfi nagyvonalúan legyintett –: ha nem tudsz, ezt ugyanúgy megérted, mintha tudnál. Csak figyelj!”

És füle mellé emelt mutatóujjával, igézve és megigézetten olvasni kezdte:

„Le 26 juillet 1864, par une forte brise du nord-est, un magnifique yacht évoluaait á tout vapeur sur les flots du Canal du Nord.”

E pillanatban a főfelügyelő meglátta kísérlőjét, a civil ruhás rendőr századost, aki végre rábukkant és a küszöbről bólintott neki, hogy indulhatnak. Zavartan fölállt, tétovázott, aztán hirtelen ötlettel megkérdezte:

„Te hányasban laksz?”

„A tizennyolcasban.”

„Majd megkereslek!”

Már az ajtóhoz ért, mikor a férfi utánaszólt:

„Tudod, mit tudtam? Teniszezni!”

S ahogy visszanezett rá, arcán olyan büszkeség fénylett, amit Bornemissza a diletáns mővész tragikus önvigaszának vélt.

De távozóban, a recepció melletti hirdetőtáblán mégis megnézte a beutaltak listáját, ahol a 18-as szám mellett ott állt a férfi neve, amely a világon semmit sem mondott neki.

Idén nyáron, a *Times* nekrológ rovata élén annál többet.

Mert évekkel a találkozásuk után egy öreg, s már csak igen ritkán szereplő nagy francia színésznő miatt meghallgatta a párizsi rádió egyik adását, egy három hangra írt költői oratóriumot, amelynek végén fülét váratlanul megütötte a semmitmondónak hitt név, a mű szerzőjének neve, majd a világszerte ismert fordítóé, aki akadémikus, tehát „halhatatlan”, a Nemzetközi Pen Club elnöke, s ki tudja, mi minden volt még. Bornemissza kikapcsolta rádiókészülékét, s még szégyenkezve, de tudta, hogy a balatoni kastélyban eltöltött órát sorsa nagylelkő ajándékának tekintheti.

Ettől kezdve a szellemi szegénység állapotában gyakran eszébe jutott a férfitől halott Verne-mondat, és többnyire úgy hatott rá, mint egy zenei feloldójel, amely után a sor előjegyzése érvénytelenné vált:

„1864. július 26-án erős szél segítségével egy előkelő jacht haladt teljes gözzel az Északi-csatorna hullámain.”

Szerzetesnővérek intézményes szeretetszolgálat Magyarországon 1918-ig

Gergely Jenő a magyar katolikus egyház közelmúltjáról írt könyvének függelékében statisztikai összefoglalást közöl a volt hazai szerzetesintézményekről 1948–50-ben. Itt megtaláljuk a betegápoló és szociális rendek és intézmények adatait is. Milyen munkát végeztek az elmúlt száz évben? Eszerint körülbelül négyezer nővér dolgozott a szerzetek hetven kórházában és 120 szociális intézményében. (Az adatok egyébként hiányosak; nem tartalmazzák például az Irgalmas Nővérek létszáma vonatkozó adatokat.)¹

A régi egyháztörténeti művek a női rendek betegápoló tevékenységével alig foglalkoztak, monografikus feldolgozás nem készült. Az újabb egyháztörténeti munkák is csak vázlatosan érintik e kérdést, és az 1918 utáni korszakot előnyben részesítik az 1918 előttivel szemben, pedig a hőskoruk a XIX. század második felére esik.

Pozsony és Buda

A XVIII. század közepétől a XIX. század közepéig a *Szent Erzsébet-apácák* rendje az egyetlen női rend hazánkban, mely intézeti keretben betegápolással és öregek gondozásával foglalkozott. Saját tulajdonú és kezelésű kórházaikban – Pozsonyban és Budán – női betegeket ápoltak. Megfelelő kórházhálózat kiépítésével kiegészíthették volna a férfi betegeket ápoló irgalmas rend tevékenységét. (Ez utóbbiak 14 kórházzal rendelkeztek!) A fejlődésük azonban megrekedt.

Az Erzsébet-apácák rendje a ferences harmadrend szabályzatát követi. Névadója Árpádházi Szent Erzsébet, aki maga is tagja volt a ferences harmadrendnek.² Az Erzsébet-apácák rendje 1626-ban Aachenben alakult, s hamarosan elterjedt a német nyelvterületen. Magyarországon először Pozsonyban telepedtek meg 1738-ban. Budára II. József telepített a bécsi kolostorukból 18 apácát 1785-ben. Zárdáik és kórházai egymástól függetlenek voltak. Mindegyik élén a hat évre választott, széles jogkörrel rendelkező főnöknő állott. A nővérek két osztályt alkottak: 1. a karnővérek, akik közösen mondták a zsolozsmát és szavazati joguk volt a szerzetesi (káptalani) gyűlésen; általában ők végezték a betegápolást is; 2. a segítőnővérek, akik általában a konyhán dolgoztak. A pozsonyi és a budai zárdában 1877-ben 61 nővér működött.³ Kórházai fenntartását az alapítványok mellett különféle adományok is segítették, ezeket a befolyt összegeket világi gondnok kezelte.

A pozsonyi zárdai anyagi nehézséggel küzdött, s az 1870-es évek végén még tűzkár is sújtotta az épületet. Az anyagi helyzet Pozsonyban csak valamivel a századforduló után rendeződött, 1907 után gazdasági épületeket emeltek és a csatornázást is megoldották. Ekkor a kórház 48 ágygal rendelkezett, csak belgyógyászati osztálya volt. Évente 300–350 beteget ápoltak.⁴ Úgy tűnik, hogy a kórházakkal jól ellátott Pozsonyban nem vált szükségessé nagyobb arányú fejlesztés. A zárdai élete eléggé csendben folyt, még budai testvérintézményüktől is elzárkózva élték.

A budai zárdai és kórház élete sokkal mozgalmasabban alakult. Itt is számos anyagi nehézség adódott, bár kaptak rendszeresen segílyt is az államtól. A XIX. század második felére az épületek állaga igen leromlott, esedékessé vált a restaurálásuk. Sokat

rombolt az 1876-os árvíz is. A század végén kezdtek hozzá a kórház átépítéséhez. Központi fűtést és gőzmosodát is szereltek fel, s a kórházat 62 ágyasra bővítették.

Jelentős szerepet játszott Buda vallási életében az apácák temploma is, melyet példás rendben tartottak. A Szent Ferenc sebei (stigmái) tiszteletére felszentelt templom Buda barokk kori egyházi építészetének kiemelkedő műemléke.⁵ (Eredetileg a ferences atyáké volt, akiket II. József áttelepített az ágostonosok kolostorába, miután azt a rendet feloszlatta!)

A budai zárdában 1909-ben 15 karnővér és 6 segítőnővér élt, az összlétszám a jelöltekkel és a növendékekkel együtt 34 fő volt. A betegápolást nappal két nővér végezte, éjjel pedig két nővér váltotta egymást.

A kórháznak a századfordulón két világi orvosa volt. A kórházi alapszabályzat 1907-ben magánjellegű intézetnek nevezi. Két kórteremben 48 ágy volt (belgyógyászati és sebészeti osztály működött 26, illetve 22 ágygal), ezen felül 2 különszoba 4 ágygal és 3 szoba a lábadozóknak 10 ágygal.⁶

A rend idős nők gondozásával is foglalkozott. Erre külön épület szolgált 40 szobával. A vélemények megoszlottak az idősek ápolására vonatkozóan, de az egyházi vizsgálatok úgy találták, hogy ez megfelel a rend céljainak. Bár a rend szabályzata nem mondotta ki, hogy az apácák nem hagyhatják el a zárda és a kórház területét, mégis ez történt a gyakorlatban. Mikor felmerült annak gondolata, hogy a rend fölvenne olyan leányokat, akik a gyógyszerészi és sebészi képzettség (tanfolyami végzettség) megszerzését vállalják, az esztergomi érsek engedélyezte, hogy ők az „aggápolda” épületében lakjanak.

A szigorú klauzúra gyakorlata megnehezítette terjeszkedésüket. Nem valósult meg a békásmegyeri fiókház terve, és nem foglalhatták el a helyüket a pásztói kórházban sem, pedig itt már szinte minden készen állt a fogadásukra.

A kórháznak jelentős szerepe volt Buda egészségügyében.⁷ Az áldozatos munkát végző nővérek emlékét ma is hirdeti a fennálló műemlékegyüttes a budai Batthyány tér északi oldalán.

Szent Vince szellemében

Annak idején szinte minden betegápoló apácát irgalmas nővérnek hívtak, pedig ez az elnevezés elsősorban azokat illeti meg, akik a XVII. században élt francia szent, Páli Szent Vince szabályzata alapján folytatták tevékenységüket. Az idők folyamán nemcsak Franciaországban, hanem Németországban és Ausztriában is több női közösség átvette ezt a szabályzatot. Nevezetes központtá lettek az irgalmas nővérek bécsi és grazi házai. (A grazi később szervezeti kapcsolatba került a párizsi anyaházzal, a bécsi egy önálló kongregáció központja maradt.) Mindkét helyről érkeztek hazánkba nővérek. Betelepedésükben jelentősen közrejátszott a hazai kórházak égető betegápolónő-hiánya.⁸

Bécsi nővéreket és ott előzetesen tanulmányokat folytató magyar leányokat először Hám János püspök telepített le 1842-ben Szatmárnémetiben. Bár az itteni zárdájuk elsősorban leánynevelő-intézettel volt kapcsolatos, később kórházat és öregek otthonát is tartottak fenn. A szatmárnémeti zárda is anyaházzá vált, s a nővérek a bécsiektől független függetlenséget alkottak *Páli Szent Vincéről* nevezett *szatmári irgalmas nővérek* elnevezéssel.

1862-ben Simor János, akkor még győri püspök, Győrszigeten telepítette le a szatmári irgalmas nővéreket. Zárdájukban egy 6 ágyas kis kórház is helyet kapott. Fenntartását a püspök alapítványa szolgáltatta. Két betegszobában, férfiakat és nőket egyaránt ápoltak.

A rend tagjai működtek a gyulafehérvári zárdájuk keretében létesült 10 ágyas kórházban és a 12 ágyas kalocsai érseki kórházban is. 1884-től részben ők látták el a be-

tegápolói munkát a Magyar Vöröskereszt budapesti Erzsébet-kórházában. Ők lettek az esztergomi városi kórházban is a betegápolók 1895-től; a rendi növendékek később itt nyertek kiképzést a kórházi munkára.

Azok a nővérek, akik kezdetben a grazi zárdából kerültek Magyarországra, szürkés-kék ruhát és jellegzetes, keményített fehér vászonból készült, pillangószárny alakú főkötőt, kornétát viseltek. Eredeti francia nevük magyarra fordítva így hangzik: a *Keresztény Szeretet Leányai*. Nálunk, később rendalapítójuk neve nyomán *vincéseknek* is nevezték őket. A rend eredeti célja a betegek, a szegények, az öregek és a gyermekek gondozása. Így elsősorban betegápoló és szociális tevékenységű rend volt, de a gyermekgondozás magával hozta a tanítórendi jelleget is. (Igaz, csak alsóbb fokú és szakképzést biztosító középiskolákat tartottak fenn!) Első zárdájuk 1852-ben létesült a Vas megyei Pinkafőn (ma Pinkafeld) szegényházzal, kisebb kórházzal és leánynevelővel. (Egy adatközlőnk szerint már korábban működtek a községi betegházban, sajnos, a megjelölt forrás hozzáférhetetlen!)

Nagy pártfogójuk volt Ranolder János veszprémi püspök, aki 1854-ben a veszprémi kórházhoz hívta meg őket. Ezután sok vidéki városunkban nyertek alkalmazást. Sok helyen az idők folyamán igen széles körű munkaterületre tettek szert, és előfordult, hogy ugyanabban a városban több intézményben is működtek. Például Gyöngyösön a kórház mellett óvoda, iskola és árvaház vezetését is vállalták, hasonlóképpen Nagyváradon is. Mindenütt részt vállaltak a vallásos élet formálásában, hozzátartoztak a város arculatához.

Jelentős volt 1858-ban egri letelepedésük. Az előzetes gyöngyösi kórházi tapasztalatok alapján Bartakovits Béla egri érsek a gondjaikra bízta az egri alapítványi női kórházat. Ez az irgalmas nővérek kezelésében fejlődésnek indult, s jelentős szerepre tett szert Eger és Heves megye egészségügyi ellátásában.⁹ A kórház tulajdonjoga 1935-ben az irgalmas nővérekre szállt, és mint Szent Vince kórház működött.

Volt a rend tulajdonában néhány kisebb kórház, mint a nyitrai 12 ágyas női kórház, vagy a Haynald Lajos kalocsai érsek által 1874-ben alapított 4 ágyas kórház Szécsényben. A rend tagjai azonban főleg a polgári kórházakban működtek, így az 1880–1900 közötti évtizedekben megnyíló nagy fővárosi közkórházakban is. A kórházi munka vállalása megélhetésül is szolgált a rendnek, mivel a nővérek munkájukért fizetést és természetbeni szolgáltatásokat (ruhaneműt, étellemezést, lakást) kaptak. Sok helyen a betegek ápolása mellett a konyha, a mosoda, a fehérneműraktár felügyeletét is ellátták.

A rend magyarországi tagjainak a száma az ezret is meghaladta, s a századforduló után sor került az önálló magyarországi rendtartomány megteremtésére. (Ez összefüggött az ugyancsak Szent Vince által alapított férfirend, a lazaristák betelepedésével. A lazaristák ugyan nem foglalkoznak betegápolással, de a szabályzat értelmében ők az irányítói az irgalmas nővéreknek is.) Az új rendtartomány megalapítása magával hozta egy új, budapesti központi zárda felépítését, ahol a betegápoló nővérek is külön szolgálati házat kaptak. A későbbi időben itt folyt a kiképzésük. Korábban inkább gyakorlati jellegű képzésben részesültek, a fiatalabb nővéreket egy idősebb, tapasztaltabb mellé osztották be. (Ez általában mindegyik rendnél így történt, bizonyos számban azonban részt vehettek a Vöröskereszt tanfolyamain.)

A nővérek munkavégzését megkönnyítette az életvitelüket irányító részletes szabályzat, mind a kórházi, mind a szegényházi, mind az iskolai munkára vonatkozóan. Egy évre tettek fogadalmat, s ezt azután évente újították. Így akinek a körülményei úgy alakultak, az fogadalma lejártakor visszatérhetett a világba. Ezzel sok visszaszügynek elejét lehetett venni.

De a belépni szándékozó jelölteket is igen szigorúan megválogatták, így sok jelentkező nem nyert felvételt. Ezek közül azonban többen, kisebb közösségeket alkotva,

mint „kisnővér” („jungfrau”) segítették a rend munkáját. Részükre külön társulatot kívántak szervezni osztrák mintára. Az első világháború után egykori kisnővérekből alakult meg Szombathelyen az *Annunciáta-nővérek* – Gyümölcsoltó Boldogasszony szolgái – társulata, de a ferences harmadrend szabályzatát vették át.

Sopron – Pozsony – Budapest

A századforduló előtti években az irgalmas nővérek mellé felzárkóztak az *Isteni Megváltó Leányai*. A strassburgi egyházmegyéből eredő rendet 1863-ban Simor János telepítette le Sopronban, s 1867-ben már a bécsi anyaháztól független társulatot alkottak. Jóllehet, a rend eredeti célja a betegápolás volt, a győri egyházmegyében iskolákra volt nagyobb szükség, így az első évtizedekben tanítottak. Sopronban már 1880-tól ápoltak betegeket magánházaknál, a kórházak gyógyító munkájában 1896-tól vettek részt. Hamarosan igen közismertek lettek. Korányi Sándor belgyógyász professzor például őket kérte fel a vezetése alatt álló klinika betegápolói munkájára.

A pozsonyi gyermekkórházban is megváltós nővérek működtek 1894-től, de ők a bécsi zárdából kerültek ide. A soproniakkal nem kívántak egyesülni. Ebben szemük előtt lebegett a rend eredeti célja: a betegápolás és az elhagyottak, rászorulóknak gondozása. Nem akarták a tanítást tenni elsődlegessé. Szápáry Ilona grófnő alapítványt tett Pozsonyban egy újabb zárdá felépítésére, s az ebbe költöző nővérek, a gyermekkórházaiak, a soproni árvaházban működők 1915-ben új társulattá alakultak primási rendelkezésre. A rend később a *Legszentebb Üdvözítő Leányai pozsonyi kongregációja* néven szerepelt.

E két előbb ismertetett társulat a neve alapján könnyen összetéveszthető az *Isteni Üdvözítő Nővérei* nevű társulattal. A német alapítású rend olasz földön jött létre a XIX. század végi németországi viszonyok miatt. Letelepedési idejük hazánkban: 1899. Salvator-nővérek néven is emlegetik őket. Első házuk Budapesten, Angyalföldön létesült. Kezdetben gyermekfoglalkoztatás, majd a tanítás lett itt a munkaterük, de a szeretetszolgálatban is részt vettek. Minden téren nagyon sokat tettek a XIII. kerület népéért. Országos elterjedésükkel párhuzamosan bekapcsolódtak a betegápolásba és a gondozói munkába.

Szent Ferenc nyomdokain

A ferences szabályzatot követő Szent Erzsébet-apácák mellé további ferences jellegű rendek sorakoztak fel. Bars megye vezetősége 1863-ban Svájcban hívott betegápoló nővéreket a létesítendő megyei kórházba. A *Szent Keresztről nevezett irgalmas nővérek*, akik a ferences szabályzatot követték, az 1870-es évek végén Pozsonyban is letelepedtek. Eléggé nehezen indult meg a működésük. Arisztokrata köröktől biztatást ugyan kaptak, de az anyagi segítség elmaradt. Tíz év telt el, amíg helyzetük rendeződött, s magánházaknál vállaltak betegápolást. A századforduló táján bekerültek a pozsonyi állami kórházba, ahol 1913-ban már 50 nővér és 10 jelölt működött. A rend nagyobb arányú elterjedése 1913 után következett be, amikor megalakult a magyarországi rendtartomány.

A ferences nővéreknek egy bajor eredetű ága, melynek az anyaháza Maltersdorfban volt, 1864-ben telepedett le az erdélyi Nagyszebenben. A *Szentcsalád védelme alatt álló szegény ferences nővérek* társulata azután főleg erdélyi és felvidéki városok kórházában működött.¹⁰

Jelentősebb szerepre tett szert egy budapesti alapítású társulat. Alapítója, Brunner Anna Ausztriában született, de egy svájci ferences zárdába lépett be. Már 1889-ben megindította annak előkészítését, hogy néhány társnőjével áttelepedhessen Budapestre egy új társulat létrehozása céljából. Ferences szegénységben és egyszerűségben kívántak élni, s munkaterületül a magánházaknál végzendő betegápolást válasz-

tották. Letelepedésükről és az új társulat szükségességéről igen megoszlottak a vélemények. Nem állottak mögöttük gazdag, befolyásos pártfogók, alulról kezdeményezett alapítás volt. Tízévi kemény küzdelem után nyert csak a társulat elismerést. Az alapítónő távozásra kényszerült, Morvaországba ment, ahol sikerült még egy társulatot alapítania. A társulat *Assisi Szent Ferenc leányai, betegápoló nővérek* néven működött Budapesten a házi betegápolásban. Vidéken fokozatosan bebocsátást nyertek a kórházakba. Rövidesen felépítették központi házukat a budai Tárogtató úton, majd a két világháború közötti időben megnyílt Szent Ferenc-kórházuk is a Széher úton.

Egy magyar alapítás

A gazdasági és a társadalmi fejlődés felgyorsulása erőteljesebben vetette fel a szociális problémákat, melyek sürgetően várták a megoldást. Az 1890-es évek egyházpolitikai harcai nyomán megélénkült az egyházi körök politikai és társadalmi tevékenysége, előtérbe kerültek a keresztényszocialista áramlatok. Ezekben jelentős szerepet játszott Prohászka Ottokár püspök is. Az ő köréhez tartozó Farkas Edit kezdeményezésére 1908-ban új szervezet jött létre *Szociális Missziótársulat* néven, bel- és kültagokkal. A beltágok szerzetesi kötelek között éltek.¹¹ 1911-ben létesítették központi házukat, Budapest I. kerületében, a Krisztina körúton. Munkásságuk a szociális problémák terén sokrétű volt: növédelem, fogházmisszió, kiskorúak pártfogása, a háború alatt sebesültek ápolása. Több egyesület és intézmény munkáját irányították, szociális gondozónókat képeztek tanfolyamaikon.

A társulat működésében jelentős volt, hogy munkaterüknek a szervezett szociális gondozást választották. Sikeres működésük és példájuk további alapításokra adott ösztönzést, de ezek már az 1918 utáni időkre estek. Ezeknek az ismertetése már nem feladatunk, de az érdeklődők megtalálják az idevonatkozó színvonalas összefoglalást.¹²

*

A felsorolt rendeken, társulatokon kívül még számtalan próbálkozás, letelepitési kísérlet volt, de ezek kiteljesedéséhez sokszor hiányzott a kellő anyagi alap, vagy a már meglévők elöl vitték volna el a munkaterületet.

A felsorolt társulatok jelentősége főleg az, hogy a magyar kórházhálózat kifejlődése idején segítséget nyújtottak a betegápolói munkában, amellet még volt néhány saját intézményük is. Mint szabállyal irányított, erős fegyelmű közösségek, könnyebbé tették a felmerülő nehézségek áthidalását. Adódtak súrlódások is, de az adott kor igényei szerint igyekeztek megfelelni munkájuknak.

Nem emlékeztünk meg azokról a rendekről, melyek kifejezetten csak gyermek- és ifjúság gondozással foglalkoztak (*Jó Pásztor nővérek, Ferences Mária missziós nővérek, Jézus Szíve karmelita nővérek* stb.), bár az ő munkájuk is szeretetszolgálat, de inkább pedagógiai vonatkozású.

Mindegyik társulat története sok tanulságot és szép példát tud nyújtani a ma emberének a számára is: *Emlékük legyen áldott!*

Jegyzetek: 1. Gergely Jenő: A katolikus egyház Magyarországon 1944–1971. Bp. 1985. 238–41., 243–42. – 2. Bálint Sándor: Ünnepi kalendarium II. Bp. 1977. 481. – 3. Szölösi Károly: Az osztrák-magyar monarchia összes szerzetes rendjeinek történeti és statisztikai rajza... Arad, 1878. 107. – 4. (Borovszky Sámuel szerk.): Pozsony vármegye. Bp. é. n. 389. – 5. Némethy Lajos: A budapest-vizvárosi erzsébetiek. Bp. é. n. – 6. A budapesti Szent Erzsébet Apácarend női kórházának alapszabályai. Bp. 1907. – 7. Blum Béla: A magyarországi Szent Erzsébetről címzett Duna-jobb parti apácák női kórháza 100 éves fennállásának emlékeztetere. Bp. 1885. – 8. Samuel Alajos: Az irgalmas nők. Buda, 1842. – 9. (Ringelhann Béla szerk.): Emlékkönyv az egri megyei kórház fennállásának 100. évfordulójára. Eger, 1960. 35–50. – 10. Tóth Miki: Szerzetesrendek és társulatok Magyarországon. Kalocsa, 1904. 215. – 11. Farkas Edit: A Szociális Missziótársulat rövid ismertetése. Bp. – 12. Szántó Konrad: A katolikus egyház története. II. Bp. 1985. 594.

A szenvedélybetegségek és az egyházak

Sors-törédek – vallomások

Nekem se volt gyerekaszobám! „Nagyon szeretett anyám minket, csak nem tudott velünk mit kezdeni. Állatian féltett minket, de módszerei nem voltak arra, hogy hogyan tartson vissza dolgoktól. Sokat vert minket. Még az utcán is rászóltak a járókelők ezért. A nagyanyámnál szerettem lenni, onnan mindig erőszakkal rángatott haza.” (26 éves fiú, disszidált)

„Az apám nekem nem is apám. Csak a neve az enyém. Anyám azt se tudja, hogy kitől vagyok.” (17 éves lány, állami gondozott)

„Korábban minden pénteken rúgott csak be az apám, most mindennap részeg. Vert minket eleget. Mikor kamaszodtunk, az öcsém ütött vissza először. Utána már rendszeresen megvertük, volt, hogy 10 is ütöttük. Meg kellett védeni magunkat.” (21 éves fiú, értelmiségi szülők gyereke)

Így kezdődött. „Hatodik-hetedikes koromban kezdtem inni. Három deci bortól már berúgtam. Nyolcadikos koromban már minden délután vettem egy liter bort magamnak. Aztán jött a ragasztó, szintén nyolcadikban. Nem mentünk be az iskolába két hétig, helyette szipuztunk a garázsban. Tizenöt éves voltam, amikor az első Hydrocodint beadtam magamnak vénásan. Ezzel jobban kibírom a dolgokat, mint józanul. Szüleim akkor jöttek rá, hogy valami nem stimmel, amikor már tizenhat kilót leadtam magamról.” (23 éves fiú, elvált szülők gyereke)

„Tizenhárom éves voltam. Egyszer kiszöktünk az intézetből egy lánnyal. Találkoztunk kint haverokkal. Kérdezték, hogy megyünk-e ragasztózni. Hát persze hogy megyünk, válaszoltuk, pedig azt se tudtuk, hogy mi fán terem, meg hogy kell. Töltöttek nekünk is a zacskóba Palmatextet. Hamar rájöttünk, hogy szívni kell a gőzét. Zsibongott a fejem, aztán már nem láttam semmit, csak színeket, álomhoz hasonló képeket.” (17 éves állami gondozott lány, anyja meghalt, apját nem ismeri)

Érdemes? „Először dobolás volt a fejemben, aztán fények jöttek. Néha halálfélelmem is volt. A tüdőm gyakran fáj, és féltem, hogy ragasztózás közben halok meg. Egyszer úgy éreztem, hogy Isten előtt vagyok. Mondtam neki, hogy eljöttem. Azt válaszolta, hogy még menjek vissza, mert nem jött még el az időm. Erre ébredtem föl az »utazás« után.” (17 éves fiú, szakközépiskolás)

„Feküdtem egy országúton, jött felém egy ezüstös kocsi. Elkezdtem futni. Futás közben teljesen elfogyott a testem, a végén már csak a fejemen gurultam. Hű, de rossz volt! Ittam, szipuztam fölvaltva. Ha nem volt bennem semmi, akkor mindenkitől és mindentől féltem.” (16 éves lány, jelenleg szigorított javító-nevelő intézetben van, családi háttere rendezetlen)

Deviáns karrier. „Egyáltalán nem visolyogtam az ilyen dolgoktól, hogy ki próbáljam akár az LSD-t, vagy valami mást. Nem tekintettem olyan negatív dolognak, mint az emberek tekintik. Most aztán bánhatnám, ha lenne bennem megbánás, de nincs. Még mindig többre becsülöm, mint az alkoholt.

Kloroformmal kezdtem, hatodikos voltam. Édes illata volt, meg kellemes, elszibadt tőle az ember. Később, nyolcadikos koromban jött a Palmatex. Ha volt pénzünk, vettünk egy kilót, de építkezéseknél mászkálva 20–25 kilós dobozokban is találtunk. Aztán jött a „fű” (marihuána), lehetett venni 50 Ft-ért egy szálát. Megnéztük a Hair c. filmet, aztán úgy jöttünk ki a barátommal a moziból, hogy mi is narkózni fogunk.

Kipróbáltam mindenféle gyógyszert. Aztán megtaláltam magamnak a Coderitet, Noxiront. Úgy hallottam, hogy ez együtt jó. Addig csak Parkánt és Gracidint szedtem. Nézegettem a dobozát, bevettem négyet, éreztem, hogy jó, aztán kettőt, még kettőt, meg még kettőt, teljesen mintha röptem volna. Mintha kilóttek volna, könnyűvé váltam, érzelmeim előtérbe kerültek, ... lebegtem ... nem, nem lehet ezt igazából elmondani!

Aztán jött a recepthamisítás és a Hydrocodin. Kávéba öntöttem bele, úgy ízlett a legjobban. Igaz, hogy először kihánytam, de úgy gondoltam, hogy még mindig megéri, a hányással együtt, mert annyira jó." (19 éves fiú, elvált szülők gyereke, apját nem ismeri. Húsz alkalommal volt elvonókúrán, eredménytelenül.)

Tenni kéne valamit! „Amikor valaki még csak egyszer-kétszer gyógyszerezett, akkor kéne, hogy egy olyan ember közelébe kerüljön a gyerek, akire érdemes hallgatni. Ez a valaki megtaníthatná arra, hogy el tudjon érni mindent, előbb-utóbb segítség nélkül. Megtaníthatná arra is, hogy az életben el tudjon igazodni egyedül is.” (17 éves lány, állami gondozott, szüleit nem ismeri)

„Olyan ez, mint a 22-es csapdája: nem tudok kitörni belőle sehogy. Most el vagyok kenődve, mert hat hónapot kapok. Megint kezdődik a herce-hurca. Hát most ezért szedem marékszámra. Aztán, ha majd kijövök, azért, mert hat hónapig nem szedhetek semmit. Tenni kéne valamit!” (35 éves segédmunkás, 48 hónapot „ült” eddig recepthamisítás miatt.)

Megdöböntő ezekben a vallomásokban, élettörténet-darabkákban az a nyíltság és természetesség, ahogy a különféle önpusztító eljárásokról – hatásukat is tudva – beszámolnak. A szakemberek becslése szerint Magyarországon jelenleg 30–35 ezer kábítószeres van. Egyes vélemények szerint legalább kétszer ennyien vannak, ha azokat is ide számítjuk, akik még csak próbálkoznak, de nem élvezik tartósan a szereket.

Szenvedélybeteg, szenvedélybetegség. Gyakran emlegetett fogalmak korunkban. A 70-es évek közepéig hazánkban elsősorban az alkoholisták szinonimájaként használtuk, azóta a kábítószerekkel, gyógyszerekkel, drogpótlókkal visszaélőkre is alkalmazzuk.

Az ember ősi vágya, hogy tudatát kitágítsa, szellemi képességeit megsokszorozva átlépje lényé korlátait, akár egészsége súlyos veszélyeztetésével vagy halálával fizetve is ezért. Ennek eszközeül olyan természetes vagy szintetikus szerek arzenálját vonultatta föl eddig, ami az agy tevékenységét különféle formában és módon befolyásolja. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) Szakértői Bizottsága szerint „Drognak tekintendő bármilyen szer (akár alkalmazzák a törvényes orvosi gyakorlatban, akár nem), amelynek túlzott fogyasztása nem gyógyászati célt szolgál ... Bármilyen droggal való visszaélés közös vonása, hogy a drog a pszichét és a szervezetet egyaránt a hatalmába keríti.”¹

Korunk pestise, lassított öngyilkosság, önpusztítás. E divatos kifejezések utalnak a narkómánia betegség voltára, annak lehetséges, járványszerű terjedésére, szenvedésekkel terhes folyamatára és szomorú végállomására. A mérleg másik serpenyőjében egy bűvös, mindent megszépítő, mindenre feledést nyújtó állapot van, az eufória. Minden kábítószer szedésének a célja ennek elérése. Az eufória megtapasztalása utat nyit a pszichés függőségnek. Ez „az a leküzdhetetlen ösztönzés, mely az eufória elérése érdekében a szer megszerzésére irányul, mivel az ismételt vagy folyamatos szedést nem tudja abbahagyni. A testi (fizikai) függőség nem mindegyik szernél alakul ki, és elvonási tünetekben jelentkezik, ha a szer szedése kimarad.”² Az elvonási tünetektől retteg minden kábítószeres. Magyarázata a következő: a szervezet a különféle szerek bekerülésére reagál, olyan mechanizmusokat fejleszt ki, amelyek ellensúlyozzák a drogok hatását. Így kialakul egy új belső egyensúly, ami az anyag megvonásakor felborul, gyötrő fájdalmakat, neurotikus tüneteket idézve elő.

Hazánkban legnagyobb számban az oldószerek, ragasztók gőzeinek belélgzői (szipusok, szipózók), a nyugtatókat alkohollal kombinálók, és az ópiumszármazékot tartalmazó gyógyszerekkel visszaélők vannak.

A kiváltó okok felkutatása, mérlegelése igen bonyolult, csak néhányat mutatunk be ezek közül.

- Biológiai – genetikai meghatározottság (az ikerkutatások néhány hipotézist már igazoltak e téren, bár még ezek nem egyértelműek).
- Szocializációs zavarok (igen bonyolult folyamat, a családon belüli hibás szereptanulástól, érzelmi zavaroktól, megoldatlan konfliktushelyzetektől a társadalmi makrofolyamatokig terjedhet, pl. közösségihiány, érték-vákuum).³
- A reszocializáció lehetőségének hiánya (a társadalomba való visszahelyezéshez, a társadalmi szerepek újratanulásához szükséges modellek kialakulófélben vannak, de még nem működnek hatásosan).

Megnyugtató választ, megoldást, gyógyítást jelentő terápiát, társadalmi szintű megoldást még nem sikerült a kábítószerrel általi kihívásra adni. Illúzióknak tűnik, bár szép a következő megfogalmazás is: „A küzdelmet mindaddig folytatni kell, amíg el nem érjük, hogy az emberek tudatából eltűnjön, hiányozzon a minden problémát megoldó eufória igénye. Hogy egyszerűen ne is jusson eszükbe mással fokozni az örömeiket, mint magával az örömmel, mással szüntetni kínjaikat, szenvedéseiket, mint azok okainak kiköszöbölésével.”⁴

A kórházi ambuláns betegellátás és az eddigi kísérleti elvonó terápiák is szinte kudarcnak tekinthetők, hiszen nem is lehet csak az egészségügytől várni a gyógyítást. A látszateredményeket gyakran követi visszaesés, ami szinte lehetetlenné teszi a további gyógyítás lehetőségét. Ezenfelül hiányoznak a modern terápiához a személyi és az anyagi feltételek is. „A modern drogfüggőségterápia nem a mérföldnyi távolságban levő értelmiségi sajnálatán és segítési vágyán, hanem a drogbeteg értékeinek felfedezésén alapul. Olyan megismerési folyamaton, amelyben orvos és beteg kifejezési eszközeinek egymáshoz közeledése, kultúrájuk szintézise jön létre. Ha ezt a folyamatot az orvos elhárítja, mert idegenkedik a beteg világától, az érdemi segítség elmarad.”⁵

A segítségnyújtás módozatainak keresése már évek óta tart. A tömegkommunikáció csatornáin egyre többször és nyíltabban találkozunk e témával, ami nem elhanyagolható, mivel egyik formája lehet a megelőzésnek. 1985 őszétől az Állami Ifjúsági Bizottság (jelenleg Állami Ifjúsági és Sporthivatal) koordinál minden kezdeményezést, és készíti elő a széles körű társadalmi összefogást, hiszen csak ez lehet a jövő útja.

A magyarországi egyházak mentő munkájáról

„Az egyház illetékessége a szenvedélybetegek mentésében elsősorban önértelmezésen alapul, azon, hogy létezése küldetés, másodsorban a szenvedélybetegség teológiai értelmezésén, amely szerint az egyház küldetésének különös címzettei ezek az emberek, harmadszor pedig abban áll, hogy az egyház – eltérően minden egyéb segítő igyekezettől – nem elvesz valamit a szenvedélybetegtől, hanem mindenekelőtt adni akar Valakit, akinek az elrejtő, biztonságot adó hatalma alatt helyreáll a megbomlott külső-belső egyensúly, és a kábító- és ajzószer használata feleslegessé válik. Amennyiben képes szerető odafordulásával és Krisztus szabadító evangéliumának a hirdetésével a szenvedélybeteget Jézus Krisztus közelébe segíteni, annyiban eredményes a mentő szolgálata is”⁶

Az önértelmezésen kívül társadalmunk is felismerte az egyházak munkájának szükségességét: „... a hazai egyházak már kialakulóban lévő munkaformáit és új lehető-

ségeit (alkoholistákat mentő szolgálat, öngyilkossági krízishelyzetben segítségnyújtás, narkósok reszocializálása, különféle önszegélycsoportok) célszerű kezdeményezni és támogatni, s szervezett együttműködés keretében tekintetbe venni a hazai intézményrendszer alakítása során... Hosszabb távra szólóan ki kell alakítani az intézményesen szabályozott együttműködés módjait a TBZ (társadalmi beilleszkedési zavarok) visszaszorítása érdekében is.”

A narkománok mentésének három területe van: a prevenció, a terápia és a rehabilitáció. „Ahol jelen van egy hívő ember, akinek életét áthatja a szeretet (Mt 5, 13–16), az a maga életével preventál. Közvetlen családjában, környezetében, akikkel csak kapcsolatban van.”⁸ Több egyházban ezt a tanítások, igehirdetések, prédikációk tudatosítják a hívőkben.

Szintén a prevencióhoz tartozik, és az egész társadalmat érinti az ifjúság cél- és értékvesztésének gondolja. Nagyon fontos lenne ennek a folyamatnak a megállítása, hiszen a szenvedélybetegségek egyik fő oka épp ez. Az etikai tanítás fokozása, megélése, a személyes példaadás alternatívát adhat a veszélyeztetetteknek.

Több egyházban gyakorlattá vált az állami gondozottakkal való törődés. Gyermektelen és gyermekes hívő családok egyaránt örökbefogadnak, vagy a hétvégekre, szünetekre, nyaralásra rendszeresen magukhoz vesznek gyerekeket.

A megelőzés fontos terei a vallási kisközösségek, bázisközösségek. Jellemet, gondolkodásmódot formálnak, szocializálnak, ugyanakkor a rehabilitáció fontos szinterei is lehetnek.

A terápia az egészségügy feladata. A szervezet méregtelenítésére, a kapcsolódó betegségek megszüntetésére, a leépülés megállítására törekszik. A gyógyításhoz szervesen kapcsolódnak a pszichoterápia módszerei, amelyek a személyiség sérüléseit próbálják megszüntetni. Ez viszont már olyan pont, ahol – az eddigi gyakorlat is ezt bizonyítja – már az egyházak is bekapcsolódhatnak a gyógyító munkába. Azok az intézetek, pszichiátriai osztályok, ahol drogos betegek elvonásával foglalkoznak, eddig is szívesen látták a különböző egyházak, gyülekezetek munkatársait.

„A rehabilitáció nagyon fontos. Olyan számban vannak már veszélyeztetett fiatalok, hogy ezeket valami módon meg kell próbálni visszahozni a normális életbe, a közösségbe. Valami módon ezeket vissza kell szeretni a társadalomba!”

A külföldi tapasztalatok (Teen Challenge, USA; Lévi Petrus Intézet, skandináv országok; MONAR, Lengyelország) azt mutatják, hogy ezt az intenzív gondozó szolgálatot kisebb közösségekben (kb. 15–20 fő gondozott, ugyanennyi gondozó) családi, otthonias jelleggel lehet megoldani. Ideális helyszínül szolgálnának erre hazánkban a romos kastélyok, az üresen álló egyházi épületek, romos plébániák. A helyreállítás, berendezkedés a rehabilitáció fontos alkotóelemének, a munkaterápiának lehet része.

„Az épület belső kialakítása ideális lehetőséget nyújt egy kis létszámú otthon beindítására, ahol egyidőben 4–5 gondozottal lehetne foglalkozni bentlakásos jelleggel. A gondozók közösségünk elhivatottságot érző fiataljai közül kerülnének ki, akik az adott lehetőségekkel élve készültek erre a szolgálatra.

A foglalkozás következetesen épít az önkéntesség alapelveire, és amilyen mértékben a szenvedélybetegek személyisége gyógyul, s akaraterejük szabadul, annak megfelelően folyamatosan igényeljük felelősségteljes, aktív közreműködésüket az otthon munkájában való részvétellel, önmaguk gyógyulása érdekében.”¹⁰

A mentő munka hivatalos indulási dátuma 1982. december 28. Az Ökumenikus Tanács Elnökségi Tanácsulása úgy határozott, hogy a kallódó ifjúság (csövesek, alkoholisták, prostituáltak) mentése érdekében felekezeti missziót kíván szervezni. Az alakuló ülésre 1983. október 7-én került sor.

A Kallódó Ifjúságot Mentő Misszió munkája a fiatal munkatársak előképzésével (pszichológiai, szociológiai, orvosi és teológiai előadások hallgatása) kezdődött. Feladatként preventív, illetve mentő, rehabilitáló munkák szerepeltek.

„Magyarországon tulajdonképpen ez az első olyan ökumenikus kezdeményezés, ahol nemcsak nemzetközi kapcsolatokról vagy lazább egyházközi kapcsolatokról van szó, hanem ahol úgy találkoznak egymással a különböző egyházak tagjai, mint munkatársak.”¹¹

Az alábbiakban néhány már megvalósult vagy a közeljövőben megvalósuló egyházi kezdeményezést ismertetünk.

Baptista Egyház: Évek óta működik a budafoki gyülekezetben a Tea Klub, amely kalódó fiatalok, érdeklődők és gyülekezeti fiatalok találkozási helye. Az elmúlt évben jött létre a „menedékcsoport”, a Lares kissozvetkezet ágazataként. Kialakítottak egy „átmeneti otthont”, ahová hosszabb időre fogadnak be csöveseket, otthontalanokat, volt állami gondozottakat. Elsősorban a megelőzés és a családba fogadás a fő területük.

Evangeliumi Pünkösdi Közössége: 1986-ban nyitották meg rehabilitációs otthonukat Dunaharaszttiban, a Teen Challenge (USA) misszió anyagi és szakmai segítségével. Jelenleg három kábítószeres lányt gondoznak. Egy vidéki romos kastélyt munkaterápiás otthonná alakítanak át.

Református Egyház: Budapesten a Gorkij fasori gyülekezet foglalkozik évek óta kábítószeresekkel. Hetenként három este tartanak összejövetelt. Az orvosi kezelés után lévők számára ebben az évben rehabilitációs otthont nyitnak meg. Minden évben nagypéntekről nagyszombatra virradó éjjel imaéjszakát tartanak a szenvedélybetegekért. Karácsony éjszakáján a pályaudvarokon, „csöves-tanyákon” karácsonyi evangéliummal, szendviccsel, szaloncukorral köszöntik az ottlévőket.

Katolikus Egyház: A Szeretetszolgálat szervezésében koordinációs központ kezd el munkáját még ebben az évben. Telefonos segély, családvédő központ és átmeneti otthon működik majd irányításukban. Vidéken egy-két éven belül két rehabilitációs otthon nyílik, jelenleg a tervek elkészítése folyik. – A Józsefvárosi Plébánián már hosszabb ideje gondoznak alkoholistákat.

„A szenvedélybetegek között végzett munkához nem elegendő az irgalmasság és az emberi jószándék, döntően szükséges a személyre szóló isteni hívás. Egy olyan szó, egy olyan belső ráérzés, megragadottság, mint mikor valaki érzi, hogy valami az övé és csakis az övé. Ezt nem lehet képzéssel pótolni, mert ha ez nincs, akkor az egész csak egy szálnalmas erőlködés.

Hiszek a megtisztított szent élet erejében, ebben kell összefognunk. Kis közösségnek, nagy közösségnek, kis egyházaknak, nagy egyházaknak, akik keresztények, messzemenően ezen az úton kell, hogy menjenek.”¹²

Jegyzetek: 1. Dr. Nagy G.–Lovas P.: A kábítószeres világ. Medicina, Bp. 1985. 15. l. – 2. Dr. Huszár I.–dr. Magyar I.–dr. Kuncz E.: Igazságügyi elmekortan. Medicina, Bp. 1986. 171. l. – 3. Gyökössi Endre: Az egzisztenciális vákuum és a szenvedélybetegségek. Vigilia, 1984/7. – 4. Dr. Nagy G.–Lovas P. i. m. 11. l. – 5. Gerevich József: Terápiák tarsadalma – tarsadalmak terápiaja. Magvető, Bp. 1983. 155. l. – 6. Németh Dávid: Az egyházak a szenvedélybetegekért Magyarországon. Teológiai Szemle, 1984/3. – 7. Társadalmi beilleszkedési zavarok Magyarországon I. Társadalomtudományi Koordinációs Bizottság. Bp. 1984. 109. l. – 8. Reszlet a Fabian Attilával, az Evangeliumi Pünkösdi Közösség lelkipasstorával készült interjúból. – 9. Reszlet az Adorján Józseffel, a Kalódó Ifjúságot Mentő Misszió u.v. elnökevel készült interjúból. – 10. F. A. – 11. A. J. – 12. A. Mezes Lászlóval, a Szabadkeresztyén Gyülekezet titkárával készült interjú részlete.

Számunk írói

Rózsa Huba biblikus professzor, a Hittudományi Akadémia dékánja

Rugási Gyula irodalomtörténész

Sasvári László orvostörténeti kutató

Kály-Kullai Károly könyvtáros

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

Dr. Ratkóczi Évával

Dr. Ratkóczi Éva a budapesti Semmelweis Orvostudományi Egyetem Pszichiátriai Klinikáján pszichiáter. Hosszabb ideje foglalkozik narkomán fiatalok gyógyításával, rehabilitációjával.

– *Mióta dolgozik narkomán fiatalokkal?*

– A narkománia problémájával a hetvenes évek végén találkoztam először, és még előző munkahelyemen, a Samu István főorvos által vezetett (és azóta megszűnt) salgótarjáni Krízis Intervenciók Osztályon kezdtem ezzel foglalkozni. Jelenlegi munkahelyemen, a klinika nappali szanatóriumában korábban kiscsoportos formában dolgoztam ilyen fiatalokkal, de ezt a munkát – a helyi feltételek hiányában – körülbelül másfél éve abbahagytuk. Jelenleg az itt működő ifjúsági rendelés keretében foglalkozom egy-két fiatallal. Csak annyival, ahánnyal személyesen tudok foglalkozni, és kezelésük felelősségét, esetleges kudarcait is személyesen tudom vállalni.

– *Hol foglalkoznak még Magyarországon kábítószeresekkel klinikai keretek között?*

– A kábítószeresek helyzete az egészségügyben sokkal rosszabb, mint az alkoholistáké, elmebetegeké, neurotikusoké. A pszichiátriai osztályok ugyan hivatalból vállalják kezelésüket, de sok helyen elégtelen vagy látszatkezelés formájában, pszichoterápiás kezelés, lelki segítségnyújtás nélkül. Ha fel is veszik őket osztályra, alapvető feltételek hiányoznak, mint például a gyógyszerektől izolált osztályrész, vagy a megfelelő létszámú, felkészültségű szakszemélyzet. Van egy-két pszichiátriai osztály, ahol érdemben próbálnak foglalkozni velük, de a feltételek ott is hiányoznak. A probléma megoldását a jelenlegi egészségügyi kereteken kívül, átmeneti intézmények létrehozásával, hosszabb távú szocializációs programok megvalósításában látom. Persze egy szokványos kereteket és kényszerpályákat meghaladó koncepcióhoz nehéz gazdát és tetőt találni, s főleg társakat, embereket. – A megvalósulás sikere első sorban emberi tényezőkön múlik. Tudok még egy-két művelődési házról, ahol szimpatikus megelőzési munkát végeznek; megemlíteném a Tatabányai Művelődési Házat, ahol néhány éve népművelők és pszichológusok szép eredménnyel foglalkoztak egy csoportnyi veszélyeztetett fiatallal. A Bokréta utcai Nevelőotthonban működik még egy képzett és elszánt kis munkacsoport, mely a legsúlyosabb állapotú, legnehezebb helyzetű fiatalok segítésére szerveződött. Képességeik, koncepcióik hasznosítására várnak, mivel azok meghaladják jelenlegi munkaadójuk lehetőségeit. Ennél többről nem tudok, a probléma viszont sok tízezer fiatalot érint.

– *Mi a véleménye arról, hogy megélnékült az egyházak tevékenysége a deviáns fiatalokkal való foglalkozásban?*

– Az egyszerű, higgadt tudomásulvételen túl, kifejezett személyes örömet tudnám ezzel kapcsolatban elmondani, mivel ez a megélnéklés pontosan abban az időben történt, vagy legalábbis én akkor fedeztem fel, mikor én magam is válságba kerültem azért, mert tapasztalnom kellett az egészségügy keretein belüli tehetetlenségemet. Arról van szó, hogy volt olyan gyerek, akinek a csöves-narkós csoportból való kiemeléséhez magam is elég komolyan hozzájárultam. Később olyan helyzetbe kerül-

tem, mint amikor víz fölé emel az ember egy fuldoklót, és hosszas úszás után kiderül, hogy nincs sehol száraz talaj, ahol tartósan felszínen tarthatná, s végül kénytelen visszajejteni.

A valóság még ennél is rosszabb. Ezek a fuldoklók, amíg benne vannak, a saját fuldoklásukat talán nem élik meg akkora szenvedésként, mint azután, hogy egy kiemelés után visszaesnek. Különösen, ha valakinél már belső változás is kezdődött, a megismert külső és belső szintkülönbség nyomása-fájdalma még emelt narkóadag mellett is elviselhetetlen. Ráadásul a narkós csoport is megérzi rajta az idegen szagot. Nem fogadják igazán vissza, mint ahogy ő is más szemmel látja már őket, gyűlölve önmagát is, amiért ismét közéjük tartozik.

A szociálisan legsúlyosabb helyzetű, igazi csöves-narkósok nagyjából harmincéves koruk alatt elpusztulnak. Haláluk előtt viszont többet szenvednek egy átmeneti és eredménytelen segítség után, mintha sorsukra hagynánk őket, s nem avatkoznánk be tragikus, de mégis működő védekezés módjaikkal.

Végül is úgy éreztem, hogy segítő szándékkal csak ártottam ezeknek a fiataloknak. Ugyanakkor a velük való foglalkozás során sokat tapasztaltam, tanultam, s kialakultak a hatékony segítségről való elképzeléseim.

Volt időszak, mikor a klinika neurózis osztályára úgy tudtam felvenni ilyen fiataalt, hogy magam mindennapos állandó kapcsolatot tartottam vele, s emellett – kezdeti konfliktusok után – az osztály közössége, betegek, nővérek, orvosok is elfogadták, sőt megszerették és segítettek. A „beteg”, a kezdeti támadó viselkedés után lecsendesült, együttműködővé vált, szívesen vállalt feladatokat, szerepeket. Az a meggyőződése, hogy értéktelen, haszontalan, mindenféle értelmes tevékenységre alkalmatlan ember, lassan-lassan megingott. Ebben a biztonságos, elfogadó légkörben elkezdett tanulni, fejlődni, teljesíteni.

A klinika rekonstrukciója miatt aztán megváltoztak a körülmények; megszűnt ez az osztályrész, és ezt a fajta kezelést nem lehetett tovább folytatni. Itt, a nappali szanatóriumban nem tudunk éjszakai szállást biztosítani, s ha innen csak az utcára, pályaudvarra, vagy rendőrszobára mehet a téli hidegben egy fiatal, akkor elég nevetéses dolog napközben itt a lelkét simogatni.

Egy-egy ilyen válsághelyzetben, mikor a saját „gyerekemmel” nem tudtam már mire menni, nagyon sok segítséget kaptam egyháziaktól, vagy egyszerű vallásos emberektől. Találkoztam családokkal, akik készek voltak családjukba fogadni; fiatalokkal, akik barátjukká fogadtak ilyen fiataalt. Családtól, főbélrlőtől független otthont, szállást azonban ők sem tudtak biztosítani, ami az alkalmazkodóképtelen állapotban lévő drogos fiatalok esetében az ő segítségüknek is határt szabott. Tehát ezen a szálon indultam el, és aztán megismerkedtem tudatos, szervezett segítőmunkát végző vallási csoportokkal, felekezeti közösségekkel és egyházi vezetőkkel.

Tapasztalataik sok esetben megegyeztek az enyémmel, és azt bizonyították számomra, hogy a türelmes, megértő kapcsolattartás, valamint az elfogadó-befogadó, elvárásokat és kibontakozási lehetőséget megfelelő arányban, és személyre szabott módon biztosító közösségi segítségnyújtás a deviáns-narkomán fiatalok esetében is eredményekkel kecsegtet. Ezen túlmenően az ő munkájuk során olyan különösen gyors és látványos eredményekkel is találkoztam, amilyenek a mi módszereinkkel elképzelhetetlenek. Úgy tűnik, hogy az elfogadó emberi közösség által közvetített, illetve indukált megtérés-élmény olyan gyors és alapvető személyiségváltozást eredményez, amilyenre semilyen eddigi pszichoterápiás módszer nem képes. A megtérés-élmény ezeknél az embereknél a személyiség egész motivációrendszerében hoz egyfajta fordulatot.

A narkómánia fogságában élő ember motivációs rendszerét egy szürrealista képpel tudnám szemléltetni. Képzeljünk el egy többszörösen egymásba kapcsolt mellékkö-

rökből épült kiúttalan, évek óta egy irányban száguldó körforgalmat. Az autópálya-rendszer olyan bonyolult, hogy a száguldó kocsik utasai számára átláthatatlan, és maguk sem értik, miért nem tudnak kijutni belőle. E hibás forgalmat mi úgy próbáljuk megváltoztatni, hogy egyenként elkapdossuk a kocsikat, és felvilágosítjuk a vezetőket, hogy rossz irányban haladnak. El lehet képzelni ennek a következményét és eredményességét: a kocsivezetők előbb-utóbb, már jobb belátásuk ellenére is kénytelenek az eredeti hibás irányba visszafordulni. A megtérésélményt nyújtó vallási megközelítés ezzel szemben a forgalomba úgy avatkozik be, hogy egyszerre, azonos időpontban lecseréli az útjelző táblákat.

– *A közelmúltban itt járt Nicky Crouz, aki New Yorkban bűnöző és kábítószeres fiatalokkal foglalkozik. Ő maga is ebből a közegből tért meg; kifejezetten vallási ihletésű rehabilitációs programot vezet és állítólag 85 százalékos határfokkal gyógyítja ezeket a fiatalokat. Mondana valamit arról, mi lehet az oka különlegesen jó eredményeinek?*

– Igen. Ez egészen fantasztikus eredmény. Az itteni előadása alapján kialakult elképzeléseim szerint az ő munkája a megtérésélmény mellett egy rendkívül szuggesztív, ítéletmentes, megértő, elfogadó kapcsolatteremtésre épül. A már létrejött kapcsolatra és motivációs változásokra aztán több éves, lényegében zárt intézeti jellegű, több lépcsős, bonyolult szocializációs programot épít. A viselkedésselvárások következetesen érvényesülő, könnyen átlátható és egységes keresztény értékrendre épülnek. Az izoláció biztosítja, hogy addig, amíg a személyiség meg nem erősödik, ellentétes irányú deviáns hatások ne érvényesülhessenek. A viselkedés szabályozása továbbra is pozitív megerősítésekkel történik. (Például a szökést nem büntetik, a szökötteket nem hozzák vissza erőszakkal, de a visszatérést jutalmazták stb.)

Az állami gondozásból, alacsony kulturáltságú környezetből vagy kifejezetten deviáns környezetből jövő személyek érzelmi és viselkedési reakcióit sokszor igen nehéz megérteni és dekódolni az egészen másfajta kulturális mintákkal, viselkedésbeidegződésekkel rendelkező segítő személynek. Ezen a nehézségen nyitott és előítéletmentes odafigyelésünk segíthet át bennünket, s ekkor már képesek leszünk páciensünk, illetve bajba jutott testvérünk megértésére s elfogadására. Kérdés, hogy sikerül-e vele ezt elhittetni, és sikerül-e valamiképpen elérni azt, hogy ő is képessé váljon önmaga megértésére és elfogadására? Ne felejtjük el, hogy sokan közülük talán életükben először találkoznak ezzel a feltétel nélküli pozitív megértéssel. Úgy nőttek fel, hogy egész életükben feleslegesnek, elutasítottnak érezték magukat, vagy csak a legrosszabbak között találtak elfogadást. Meg vannak győződve arról, hogy rosszak és elfogadhatatlanok, s viselkedésükkel is ennek a képnek igyekeznek megfelelni. Az elutasító visszajelzések számukra megszokottak és természetesek, az újonnan érkező, szokatlan szeretet-jelzés élettörténetükben és önmagukról alkotott képükben egyaránt elhelyezhetetlen. A beilleszthetetlen jelzés zavart, feszültséget kelt. Hogy lehet ezt a feszültséget feloldani? Mivel nem tudják elhinni, hogy ők szerethetők, a pozitív jelzések mögött valami csalást, hátsó szándékot feltételeznek, vagy személyüktől független (például orvosi) kötelességteljesítésnek minősítik a velük való törődést. Ha ezek a manőverek továbbra is eredménytelenek maradnak, elkezdik bombázni, próbára tenni ezt a szeretetet. Követelő, agresszív, belátástalan viselkedéssel terhelik le a személyes kapcsolatokat, minden szabályt felrúgó alkalmazkodásképtelenségükkel magukra haragítják a közösséget. Ha sikerül végre kiváltani elutasításukat, magukban megállapíthatják: na ugye, hogy ezek sem szeretnek, ugye, hogy nem vagyok szerethető!

A feszültség megszűnik, az önrontó kör viszont gyorsulva pörög tovább.

Súlyos hibát követ el az a segítő, aki belesétál ebbe a csapdába, és maga is összekeveri a kapcsolat irányításának teljes átadását, az agresszív viselkedésformák part-

talán engedélyezését a szeretettel és elfogadással. Ezek a fiatalok sem viselkedési lehetőségeik gazdagságát, sem azok határait nem ismerik, szükségük van rá, hogy a határok megismeréséhez is segítséget kapjanak. Ha kezdettől harag és indulat nélkül tudjuk kifejezni az egyes megnyilvánulásaik iránti nemtetszésünket, és tapasztalhatják közben egész személyükre irányuló elfogadásunk töretlenségét, akkor talán ők sem fogják összetéveszteni egy konkrét viselkedésmód helytelenítését személyük elutasításával.

Mindez csak kis része a deviáns fiatalokkal való foglalkozás speciális nehézségeinek, és sajnos azt kell mondanom, hogy bizony minden próbát kiállva, és minden csapdát elkerülve is előfordulhat, hogy igyekezetünk eredménytelen marad. Szilárdan negatív önértékelésű személyek esetében a terápiás hatások is áldozatul esnek a pozitív jelzéseket torzító manővereknek. A Nicky Crouz-féle vallásos megoldás éppen itt, az önellfogadás biztosításánál tud lényegesen többet nyújtani a mi módszereinknél.

Azok az emberek, akik már nem képesek hinni a saját elfogadhatóságukban, akik már minden emberi szeretetet visszavernek, egyszer csak valakitől azt hallják: „igen, de JÉZUS KRISZTUS TÉGED IS SZERET, neki fontos vagy, számon tartja a cselekedeteidet, neki nem mindegy, hogyan élsz!” Elképzelhető, hogy ettől a közléstől megállnak, ezzel nem tudnak mit kezdeni, ezt nem lehet logikai manőverekkel torzítani, ezt a szeretetet nem lehet szokványos módszerekkel próbára tenni.

– *Lehet-e hitetlennek ilyet mondani?*

– Igen; itt éppen abszolút hitetlenekről van szó. Olyanokról, akik már minden emberi hitüket, céljukat elvesztették, vagy meg sem találták, akik már emberi önmagukra, s a másik emberre régóta nemet mondtak. Emberi tapasztalatokból származó elutasításuk az emberi világra vonatkozik, az istenivel viszont még nem találkoztak. Azt hiszem, először valami ilyesmit éreznek: „egye fene, ezt az egyet még utoljára megpróbálom”.

Innen már a vallásos segítő személy vagy csoport érzelmi támogatása vezetheti el a hívővé váláshoz, ami egyben azt is jelenti, hogy hinni fog élete Istentől rendeltetett értelmében, kénytelen lesz az eddig pusztán ördögi vonásokból alkotott önképe mögött pozitív, isteni vonásokat is felfedezni. Ezzel nyitottá válik saját pozitív képességeinek felfedezésére, majd megfelelő külső segítséggel azok gyakorlati hasznosítására. Természetesen az elfogadó isteni szeretet eszméjét csak hiteles emberi viselkedés közvetítheti, ezért fontos, hogy a segítő személy maga is hívő legyen, képes a türelemre, a feltétel nélküli, cselekvő szeretetre.

– *Az agapé ez a szeretet.*

– Pontosan, és örülök is ennek a pontosításnak. Nem szívesen használom a szeretet kifejezést, annyira felhigult már ez a fogalom, és olyan sok szeretet-fajta van, ami egyáltalán nem ilyen egyértelműen gyógyító, személyiségfejlesztő hatású. Ezek is hathatnak, de valahogy úgy, mintha egy növényt természetes napfény helyett intenzív, erősen fókuszált reflektorfényvel akarnánk nevelni. Ilyen az erőszakos, a feltételekhez kötött, a birtokló, a feltékeny szeretet, és ide tartozik az olyan segítő szeretete, aki valamiért folyton úgy érzi, hogy saját önbecsülése, sikeressége, lelki üdvéforog kockán, ha segítsége eredménytelen. Reménytelen betegeinket a legnehezebb szeretni, pedig nekik lenne rá legnagyobb szükségük.

– *Mit tehet egy pszichiáter azokkal, akiknek még ezek után is kevés az emberi szeretet, emberi elfogadás?*

– Rendre megtapasztalom saját magam és szakmai lehetőségeim határait. Úgy gondolom, tisztességtelen dolog lenne, ha nem engedném át az egyébként biztosan pusztulás felé tartó pácienseimet azoknak, akik esetleg ezeket a határokat meghaladóan segíteni tudnak rajtuk. Világnézetem magánügy, e súlyos állapotú testi-lelki betegek minden lehetőséget számba vevő segítséghez juttatása emberi és orvosi kötelességem.

– *Mondana néhány szót a konkrét lehetőségekről, mit tehetnénk mi, egyháziak?*

– Azt hiszem, többféle lehetőséget kellene mérlegelni. Bármilyen látványosan gyors, eredményes és adott esetben utolsó lehetőség a missziós munka azok számára, akiket megérint, ez a megközelítés sem alkalmas minden fiatal megnyerésére. Úgy vélem, hogy a missziós tevékenység mellett érdemes lenne indirektebb megközelítéssel dolgozó, segítségnyújtó központokat is szervezni. Ezek munkája ugyancsak a keresztényi szeretetkapcsolatra, és a keresztényi humán értékrendnyújtásra épülne, de kifejezett térítési cél nélkül. Nem arra gondolok, hogy a vallásos segítőknek titkolniuk kellene saját hitüket, és az is természetes, hogy ez a személyes minta sok esetben vezette „pácienseik” megtéréséhez, de ez a megtérés nem lenne célja, sem feltétele a segítségnyújtásnak. Nem hiszem, hogy a keresztényi szeretettel összhangba hozható lenne egy ilyen feltétel, hogy „segítek neked, de csak akkor, ha átveszed az én hitemet”. Azt viszont mondhatjuk: segíték neked azzal, amivel tudok, azzal, amim van, hitemmel, értékeimmel, szeretetemmel. Többféle módszert kell kidolgozni a különböző szociális és kulturális réteghelyzetű, különböző életformájú, gondolkodásmódú fiatalok felkeresésére, megszólítására is. Több egymással kapcsolatot tartó, egymás mellett működő segítségi módozatot kell létesíteni (az egyéni-alkalmi, illetve rendszeres, vagy folyamatos kapcsolattartástól a közösségi segítségnyújtáson keresztül az intézeti, illetve telephely-jellegű segítségnyújtásig). Minden egyes esetben csak egyénileg lehet eldönteni, hogy az adott fiatal számára a saját környezet megtartása mellett az egyéni vagy közösségi kapcsolatnyújtás, vagy a környezetből való rövidebb-tartósabb kiemelés (ezen belül a családba helyezés vagy az intézeti telep-jellegű elhelyezés) lenne-e a legmegfelelőbb segítségi forma. Ugyanigy egyéni különbségeken múlik az is, hogy a direkt vagy az indirekt vallási megközelítés az alkalmasabb.

Természetesen a kisegyházak segítő tevékenysége szervezettebb, mivel irányítása, ellenőrzése könnyen kapcsolható az amúgy is zárt közösségi jellegű, rendszeres rituális összejövetelekhez. Fontosnak tartanám a „nagy” egyházak részéről is a segítő tevékenység és általában a segítői kapacitás felmérését és szervezettebb hasznosítását. Ide tartozónak gondolom az egyre terebélyesedő narkomania – tágabban önpusztítás – problémájának ismertetését a hívekkel; az érdeklődők számára részletesebb szemináriumok, a segítő munkára jelentkezők számára előkészítő tanfolyamok szervezését – az ilyen munkában már tapasztalatot szerzett lelkipásztorok és hívők, vagy legalábbis a vallási eszmerend-szerben járatos pszichiáterek, pszichológusok bevonásával.

Úgy tudom, katolikus és református fiatalok között egyaránt elindultak már egyéni kezdeményezésű segítőmozgalmak az értékvesztett, önpusztító életmódra tért kortársaik mentésére. Ezeket a mozgalmakat én különösen értékesnek tartom, és azt hiszem, jó lenne, ha az egyházak úgy tudnák ezeket támogatni, hogy az ne menjen egyéni színezetük, spontaneitásuk rovására. Az egyházi szervezésű munkacsoportok tevékenységének irányításánál ugyancsak ügyelni kell a túlszervezettség, az intézményesedés, az elidegenedés veszélyeinek elkerülésére. E személyes kapcsolatra épülő munka nem végezhető egy személytelen irányítású, és formális tervek teljesítésére törekvő gépezet személytelen alkatrészeként. A kis létszámú segítő csoportok szervezése és támogatása létfontosságú. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy ez a buktatókkal, érzelmi kihívásokkal, kudarcokkal terhelt, és lényegében nálunk ismer-

retlen területen végzett munka rendkívüli megterhelést jelent a segítő személyiségére – ami egyben a segítő legfőbb munkaeszköze. Csaknem lehetetlen ezt a munkát tartósan egyedül, emberi, szakmai, közösségi segítség nélkül végezni. A hiteles visszajelzéseket biztosító, őszinte emberi kapcsolatokra épülő munkacsoport nemcsak az egyéni tudás és tapasztalat megsokszorozására alkalmas, hanem a munka során adódó egyéni válságok, holtponatok, zavaró érzések és indulatok megértéséhez, feldolgozásához és meghaladásához is segítséget tud nyújtani tagjainak.

– *Ha jól értem az ön elképzeléseit, ehhez a munkához fizikai együttélést is vállaló, anyagi bázissal rendelkező közösségre lenne szükség.*

– Valamiféle szálláshelyek és szocializációs telephelyek biztosítása nélkül éppen a legsúlyosabb helyzetű, biztos elveszésre, sőt szó szerint halálra ítélt ifjúsági rétegen nem lehet segíteni. Jó lenne, ha az egyházak nem esnének a Magyarországon egyébként megszokott hibába, tudniillik, hogy a díjazás nélkül is dolgoztatható munkavállalókat – önzetlenségükért – éhbérrel fizetett (vagy fizetetlen), elvégezhetetlen mennyiségű munkaleterheléssel büntetik. Bár óriási lehetőség rejlik az önkéntes segítőik bevonásában, főállású, fizetett, felelősségre vonható munkaezők nélkül ezen a területen az igazi, alapos szervezett segítségnyújtás elképzelhetetlen. A munkaidő után nyújtott önkéntes segítség a legsúlyosabb helyzetű fiataloknak kevés. Bármilyen lelkesen foglalkozna is valaki nappal is deviáns fiatalokkal, azért valamiből neki is meg kell élnie, és a személyibe is be kell valamit íratnia. A problémát csak hivatalos státusok létesítésével lehet megoldani.

– *Többek szerint az is kérdés, nekünk kell-e felvállalnunk ezt a problémát?*

– Itt valóban olyan határterületi munkáról van szó, amely nem feltétlenül a vallásszáshoz, vagy vallásos világnézethez, hanem inkább a vallásos embereknel meglévő, vagy inkább így mondanám, a vallásos embereknel gyakoribb humán központú értékrend létehez és bizonyos sajátosságaihoz kötött. A mindennapi életben az emberek többsége pillanatnyi indulatok vagy racionális értékmérő elvek szerint értékeli és minősíti a másik embert. Ezek az emberek szokatlan, deviáns vagy kellemetlen viselkedésükkel reflexszerűen ellenállást, viszolygást, elutasítást váltanak ki a másik emberből. E pillanatnyi reflexünkkel szemben csak egy olyan biztos és mély belső értékrend védhet meg bennünket, mely az emberi személyiséget – *akármilyen is* – magas értékűnek tartja: még egy visszaautasító viselkedésű ember esetében is megsejti a személyiségében rejlő konkrét, egyedi értéklehetőségeket. Mivel a keresztyén értékrendben az emberi élet, az emberi személy – ha jól tudom – Isten után az első érték, a másik ember, a „felebarát” tisztelete első közötti követelmény, természetes, hogy vallásos emberek között másoknál gyakrabban találkozunk ilyen belső értékrenddel. Nem hinném, hogy minden vallásos ember alkalmas erre a munkára, és mindenki más alkalmatlan, de van egy erős valószínűségi eltolódás a vallásos emberek javára.

A vallásos értékrend említett sajátosságai mellett a munka vállalására a másik érv maga az értékrend *léte*, tehát az, hogy egyáltalán van. Értékvesztett világunkban valamennyire is stabil, igazi belső, hatékony értékrenddel rendelkezni önmagában is felelősséget jelent. Nem hiszem, hogy születésünk pillanatában bármelyikünk is a narkósoknál vagy a bűnözőknél jobban rászolgált volna arra a különös szerencsére, hogy a társadalom megfogytakozott értékörökségéből nagyobb darabot kaptunk környezetünkben, neveltetésünk során.

Rászorgálni erre csak utólag lehet, éppen az értékek továbbadásával. A szűkölködőknek nyújtott segítség e téren nem tekinthető adománynak, én inkább mindig úgy érzem, mindaz, amit tehetünk értük, csak töredéknyi törlesztés, hajszaányi igazítás-lehetőség egy hatalmas, a világ törvényei ismeretében érthető s természetes, de az

egyén felől tekintve érthetetlenül esetleges és véletlenszerű – aránytalanságon. Többek közt ezért is olyan nehéz a velük való kapcsolattartás; nem tekinthetünk szemükbe anélkül, hogy ne saját, lehetséges arcunkkal szembesülnénk.

A narkós fiatalok értékhiányára Nicky Crouz is utalt az előadásában; azt mondta, hogy az ő régi bandájában az volt a tagok egyetlen közös vonása, hogy üresek voltak és ugyanezt tapasztalja most azoknál, akikkel foglalkozik: „belső hiányt szenvednek ezek az emberek”. Ez nemcsak az egészen szocializálatlan narkomán rétegre vonatkozik, hanem a később narkománná vált, egyébként konformis életvitelű betegekre is. Akkor is kialakulhat, ha egy régebben hatékony értékrend megbomlik, vagy adott helyzetben használhatatlanná válik az egyén számára. Megszűnik számukra az a húzóerő, ami értelmessé teszi az életet, amiért érdemes a holnapot is bekalkulálni, egyetlen cél a jelen átvészélése, átálása, átálmódása, a jövő számukra csak további értelmetlen szenvedéseket rejtget.

Évekkel ezelőtt – mikor még feltettem ilyen buta kérdéseket – egy betegem arra a kérdésre, hogy miért narkózik, miért pusztítja önmagát, pontosan ezt válaszolta: „mert nicsen okom rá, hogy ne tegyem”.

– *Engedje meg, hogy megkérdezzem, mi indította önt arra, hogy ezzel a problémával foglalkozzon?*

– Bár a pszichoterápia során elvben tilos a másik embert értékelvárásokkal befolyásolni, értékrendünk léte mégis nagyon fontos. Pontosan az értékvesztett betegek esetében – azoknál, akiknek legfőbb bajuk, hogy számukra „nincs miért”, akik nem hisznek abban, hogy egyáltalán „létezik miért” – ha nem tudjuk valahogy a létünkkel tükrözni egy használható értékrend *lehetőségességét*, akkor bármilyen kimunkáltak is terápiás módszereink, nem tudunk eredményt elérni. Ez nem feltétlenül szóbeli megbeszélés kérdése, ez meglátszik az embereken. Ezért is fontos a saját magunk karban tartása. Nem arról van szó, hogy én mutogassam az értékrendemet, hanem arról, hogy az adott esetben tudjak mit letenni az aszatra.

Nagyon sok élmény őrződik bennem gyerekkoromból, melyek arra utalnak, hogy a baráti jellegű társkapcsolatok nekem valahogy egészen kicsi koromtól, szokatlanul korán fontosak voltak. Talán mert későn született az öcsém, és magányos voltam, az utcabeli gyerekektől meg valamiféle feltésből elzártak, a másik gyerek, mint ismeretlen csoda, különös kincsek és lehetőségek tárházaként jelent meg számomra. Szinte ugyanezt érzem ma is, a másik ember számomra mindig kimeríthetetlen gazdag csoda.

– *És vonzalma a kitaszítottak iránt?*

– Ugyanilyen messzire nyúlik nálam a kitaszítottak iránti szimpátia és segítőkészség, az emberi „aránytalanságok”, méltánytalanságok iránti érzékenység is. Emlékszem arra, hogy körülbelül négyéves koromban az óvodában egy durván megszegyenített cigánygyereket választottam barátnőmnek. Az emberi segítségnyújtás és a személyes kapcsolatokban való önmegvalósítás nálam egy olyan, gyermekkorból induló belső irány, mely kívülről ugyan nem túl sok megerősítést kapott, saját belső élményeim viszont olyan erősek, hogy egyszerűen nem áll módomban e téren másra hallgatni.

– *Mindig erre a hivatásra készült?*

– Különös szerencsének tartom, hogy hivatásbeli munkám során ma ugyanezt tehetem – legalább többnyire – kötelességből, amit önszántamból is tennék, kevés ember mondhatja el ezt ma magáról. Első pályaválasztásomat irodalmi, művészeti érzékenységem határozta meg, nem mindig akartam orvos lenni, és az egyetemen sem pszichiáternek készültem.

A véletlenek mellett hirtelen, intuitív belső döntések vezettek oda, ahol most vagyok. Viszont az esztétikai érzékenységem sokat segít a pszichoterápiás munkámban, ahol a felszín mögé tekintő intuitív készség, az egész alakzat áttekintését igénylő forma- és arányérzék nagyon jól használható és kiélhető.

– *A családjában nagyon stabil értékrend szerint éltek a szülei?*

– Igen, és elég határozottan meg is kívánták ennek a követését. Aztán volt egy olyan szakasz az életemben, amikor azok az értékek, melyekkel nem tudtam azonosulni, amelyeket idegennek éreztem, mert nem egyeztek az én belső irányaimmal, valahogy leolvadtak rólam. Abból, ami megmaradt, meg amiket hozzáválogattam, huszonöt éves korom körül kialakult a saját értékrendem.

– *Többen úgy tartják Önről, hogy egy önmagával nem törődő, másokért élő ember...*

– Emiatt az ember- és kapcsolatközpontúságom miatt talán kicsit egyoldalú is vagyok; rengeteg minden van, ami másoknak általában fontos, és engem egészen hidegen hagy, és fordítva. Úgy vagyok valahogy a tudományos, technikai, fogyasztói vívmányokkal is, nem tudnak túlzottan lelkesíteni, ha nem javítják az ember életét, nem segítik egymással és a világgal való kapcsolatának gazdagodását, örömképebbé, érzékenyebbé, toleránsabbá válását.

– *A pszichiáter számára a büntudat érték, vagy inkább kiirtandó valami?*

– Belülről vezérelt élethez feltétlen szükség van lelkiismeretre és büntudatra, de funkcióját csak úgy tudja betölteni, ha képesek vagyunk segítőtársunkká fogadni. Nem jó, ha inkvizítorunkká vagy börtönőrünké válik, de az sem, ha egy pincébe rejtve rázza láncait. Le kell tudni ülni vele nyíltan és higgadtan egy asztalhoz. Jó esetben a saját büntudataim ma már inkább önvizsgálatra és megoldáskeresésre serkentenek, mint önmarcangolásra, de persze ez azért nem mindig sikerül.

– *Valahol olvastam ezt a megállapítást – bár nem értek egyet vele – de szeretném, ha elmondaná róla a véleményét: „A pap és a pszichiáter olyan, mint a tűzoltó. A pap nem tudja, hogy hol a tűz fészke, de van vize, a pszichiáter talán ismeri a tűz fészket, de nincs az oltáshoz szükséges vize...”*

– Talán éppen a narkósok esetében mintha lenne benne valami – ezért is készül ez az interjú –, persze ez azért túlzott leegyszerűsítés. Mi sem találjuk meg mindig a tűz fészket, és jellemzőbb ránk, hogy mi mindent meg tudunk magyarázni, mint az, hogy mindent tudunk. Sokféle személyiségelméletünk, rengeteg tünetmagyarázó elméletünk van, de mindent összerakva is kicsike tudás ez az emberi lélek gazdagságához mérve. Valamit azért mégiscsak tudunk, és eszközeink is, eredményeink is vannak.

Nekem az tetszik ebben az aforizmában, hogy egymás mellé helyezi ezt a két hivatást, és világosan látja, hogy egyazon terepen dolgozunk. Jelzi az egymásrautaltságunkat is bizonyos helyzetekben. Tudom, hogy mindkét oldalon sokakban berzenkedést vált ki ez a gondolat, mindkét oldalon sok az előítélet, az egymástól való idegenkedés. Ismerek olyan missziós munkacsoportot, mely elmarasztalást kapott egyházi vonalon, mert „orvosokkal paktált”. Létezik egy ilyen félelem, mely szerint az orvosi, pszichológiai tudás és szemlélet veszélyes, ártalmas, mótelyező lehet az ilyen munkában. A hit, mely különbözik a vakhittól, elképzelésem szerint inkább egy bizonyos irányban való fokozott nyitottságot jelent, nem pedig börtönt vagy bezártságot. Nem hiszem, hogy bármiféle tudás ártalmára lehet egy másik tudásnak. Nem látom be, hogy miért kellene a lekipásztort a lelki működés tudományos ismeretétől megfosztani. Attól még használhatja saját eszközeit, és talán differenciáltabban, célzottabban használhatja, ha több irányú megvilágításban látja a terepet. És ezt fordítva is így

gondolom, nekünk is lenne mit hasznosítanunk a több évszázados lelkipásztori tapasztalat során nyert tudás kincsestárából.

Visszakanyarodva hasonlatunkhoz és a narkós kérdéshez, ismerve az egyre fiatalabb korosztályok felé tolódo kábítószerhasználat és egyéb önpusztítási módok, öngyilkosságok emelkedési trendjét, belegondolva a fiatal korosztályban terjedő értékvesztettség több nemzedékre előre vetíthető, beláthatatlan következményeibe – azt hiszem, joggal beszélhetünk ebben az esetben futótűzről vagy erdőtűzről. Ma már az állami szervek is belátják, hogy egy kicsit későn kezdtünk kapkodni nem létező fecskendőinkhez.

Úgy gondolom, hogy luxus lenne ebben a helyzetben lemondani az egymásnak nyújtható segítség lehetőségeiről, és nem érünk rá most előítéleteink pátyolgatására. Minden perc drága, most kevéske vizünket kell összerakni, és az sem mindegy, hogy vaktában, készületlenül pazaroljuk, vagy okosan, képzetten, szervezeten használjuk erőinket.

Szabó János

ÉLŐ VILÁGEGYHÁZ

XAVIER THEVENOT

Az alkoholbeteg és a keresztény hittudomány*

Mindjárt az elején meg kell vallanunk, hogy a teológia csak nagyon korlátozott mértékben tud konkrét segítséget nyújtani a betegeknek. A teológiai fejtegetés bizony nagyon elvont lehet annak, aki az alkohol okozta elidegenedéstől szenved. Az a veszély is fennállhat, hogy a teológus csupán arra törekszik, hogy a társadalmat megvédje azoktól, akiket az jobb esetben betegeknek, rosszabb esetben züllötteknek tart. Pedig a teológia sok téves nézetet eloszlathat az alkoholbeteg és Jézus Krisztus Istenének viszonyára vonatkozóan. Hozzásegítheti az alkoholbeteget azokhoz a lelki erőforrásokhoz, amelyek lehetővé teszik, hogy társas kapcsolataiban jobban éljen azokkal a lehetőségekkel, amelyeket a zsidó–keresztény tradíció nyújt.

* 1984 júniusában, Nizzában „Az alkohol és a vallások” című tanácskozás keretében elhangzott előadás.

I. Az alkoholbetegek: az Örömhír részesei

Az orvostudomány ma már elismeri azt a tényt, hogy az alkoholizmus betegség, mégpedig különösen félelmetes betegség, mert a személy szabadságát veszélyezteti. Az alkoholista észreveszi, hogy az italozás vágya hatalmába kerítette és ez a vágy erősebb nála. Legtöbbször jól tudja, hogy az italozás árt az egészségének, csökkenti munkaerejét, elsíváritja érzelmi életét – mégis szinte tehetetlenül sodródik egyre mélyebbre az alkoholizmus halálos örvényében. Mély szakadék támad tettei és szándékai között. Ebből a betegnek az az érzése, hogy magatehetetlen. Ez aztán belső ingerültséggel tölti el. „Nyomorúságos alak vagyok, a semminél is alávalóbb” – fakad ki végül. Hamarosan a környezet számára is elviselhetetlenné válik az egyre fokozódó italozás. A környezet védekezésül olyan formában reagál, ami rendszerint fájdalmasan érinti az alkoholista személyt. Túlságosan gyámkodnak fölötté, maró gúnnyal „züllött alaknak”, sőt „toprongynak” kiáltják ki; akarata ellenére elvonókúrára akarják kényszeríteni; büntudatát még azzal is tetézik, hogy őt teszik felelőssé a házasság vagy a család minden bajáért; félrehúzódnak tőle stb. Az alkoholtól való függés mélyeséges magányhoz, sőt kiközösítettséghez vezet. Ilyen módon az alkoholista szükség-szerűen a társadalom peremére sodródottak és a kiközösítettek pszichológiai és szociális helyzetébe kerül, s ránehezedik mindaz a belső szenvedés és reménytelenség, ami ezzel az állapottal jár.

Ilyen helyzetben mi mondanivalója lehet a keresztény hittudománynak? Legelőször is az, hogy tudatosítja: Isten Fia, Jézus Krisztus elsősorban a betegekért jött el, az elnyomottakért, a bűnösökért. Tágabb értelemben mindazokért, akiket a társadalom hajlamos kivetni magából, mert gőgös lenézéssel magához méltatlan, zavaró elemnek, „haszontalannak” tartja őket, mert ezek az emberek arra emlékeztetik, hogy saját maga is vétkezik az ő bajukban. Annak, hogy Isten eljött az emberek közé, az Írás szerint első jele az, hogy „a szegényeknek az evangéliumot hirdetik”. A Názáreti Jézus első tanítása Lukács evangéliuma szerint annak a kinyilatkoztatását tartalmazza, hogy általa valósult meg Izaiás próféta jóvendőlése: „Elküldött, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek s hirdessem a foglyoknak a szabadulást.” (Lk 4, 18) Az alkoholisták joggal sorolhatók a foglyok és elnyomottak közé, mert az alkohol rabjai.

A keresztény teológia első fölfedezése tehát az, hogy a hatalom birtokosaival szemben Isten az alkoholbetegek oldalán áll. A keresztény teológia eljuttat bennünket arra a meggyőződésre, hogy Jézus meg kívánja tőlünk, hogy példája szerint minden elnyomottnak felebarátjává legyünk. Ez azonban nem jelenthet gyámkodást. Az Ő magatartásán sem érződött semmilyen fölényeskedő gyámkodás. Őt is borisszának vagy elmebetegnek tartották pusztán azért, mert a kor társadalmi illemszabályai ellenére rendszeresen látogatta azokat, akiket a kor fölfogása bűnösöknek minősített. Jézus annyira együttérző volt a szegényekkel és a szenvedőkkel, hogy az evangélium méltán alkalmazza rá Izaiás prófétának azt a szövegét is: „Magára vállalta bajainkat és hordozta betegségeinket.” (Mt 8, 17) Jézus szolidaritása a kitaszítottakkal még jobban kitűnik abból, hogy saját maga is átéli a társadalmi kiközösítettség legsúlyosabb formáját, a halálbüntetést. Egy társadalom eljuthat odáig, hogy olyan kevéssé bizik egy ember jövőjében, hogy a halálbüntetést szabja ki rá, csak hogy megszabaduljon tőle. Igaz szívvvel olvasva az evangéliumot, egyre inkább meggyőződésünk lesz, hogy ha nem bízunk az alkoholbeteg lehetséges jövőjében, és nem vagyunk hajlandók együttműködni vele ezért a jövőért – elutasító magatartásunk határozottan ellenkezik Istennel az emberre vonatkozó akaratával.

Hangsúlyozom: együtt kell működni a beteggel, nem pedig „foglalkozni” vele. A Názáreti Jézus magatartása egy másik teendőnkre is rávilágít. A testi-lelki betegségben szenvedőknek azzal nyújthatunk leginkább segítséget, ha fölébresztjük felelős-

ségtudatukat. Isten nem szabadítja meg az embert annak közreműködése nélkül. Az isteni segítség nem ment fel az erkölcsi felelősség alól, ellenkezőleg, felelőssé tesz; rávezet arra a felismerésre, hogy Isten a gyöngeségben mutatja meg hatalmát. (2 Kor 12, 9) Isten üdvözítő akaratának akkor teszünk eleget, ha komolyan vesszük az alkoholbeteg személy szabadságát, ha hozzásegítjük, hogy visszanyerje a már elvesztettnek hitt emberi méltóságát; ha ráeszméltetjük arra, hogy ez a méltóság Isten szemében sohasem vészett el, mert Isten nem szűnt meg bízni az emberben, bármit tett is. Vizsgáljuk meg néhány esetben, mit tesz Krisztus a betegek, a kirekesztettek, a bűnösök üdvéért. Így majd jobban megértjük, hogyan válthatja valóra az alkoholbeteg és környezete Isten üdvözítő akaratát.

1. Jézus feltétel nélkül gyógyít

Jézus az őszinte hozzáfordulás szándékán kívül nem köti semmiféle előfeltételhez sem azt, hogy befogadja az eltévelyedetteket. „Nem az egészségeseknek kell az orvos, hanem a betegeknek. Nem az igazakat jöttem hívni, hanem a bűnösöket” – mondja. (Mk 2, 17) Az evangélium számos epizódja tanúsítja, hogy Jézus nem sokat törődik a személyeket megbélyegző társadalmi vagy vallási előítéletekkel. Képesnek tartja az embert arra, hogy akár megváltoztassa saját életmódját, akár megoldja az eléje toronyosuló problémákat. Jézusnak ez a feltétel nélküli elfogadó magatartása figyelmeztet: ne úgy tekintsünk az alkoholbetegre, mint az alkohol rabjára, hanem mint felelős személyre, aki képes arra, hogy döntéseket hozzon emberi fölemelkedése érdekében. Ezért kerülni kell az olyan megbélyegző kifejezéseket, amelyek túlságosan fölmentik a személyt és környezetét a felelősség alól. Nevezetesen, ha az „alkoholista” kifejezést főnévként használjuk, ez azzal a veszéllyel jár, hogy a személyiséget egyetlen személyiségjegyre szűkítjük le. Helyesebb a „beteg” megjelölést használni. A beteg ugyanis inkább képes arra, hogy többé-kevésbé felelős módon szabályozza betegségét vagy a betegséghez való viszonyát. Ezzel eljutottunk a második teológiai megállapításhoz.

2. Jézus a bűnösség helyes megállapításával szabadít meg

Az alkoholbetegnek és környezetének egyik legnagyobb nehézsége, hogy megfelelően meghatározza felelősségének mértékét Isten és az emberek előtt. A beteg gyakran úgy érzi, hogy erköcstelen vagy bűnöző, és úgy is bánnak vele. Akad olyan vélekedés is, mely szerint az alkoholizmus lehet ugyan betegség, de lehet Isten büntetése is a beteg vagy valamelyik őse bűnéért. Ugyanakkor mások szinte bújnak a betegség fogalma mögé, hogy ezzel minden felelősséget elhárítsanak magukról. Az ilyen magatartásokkal szemben az evangélium két megkülönböztető kritériumot jelöl meg.

Az első kritérium: Senki sem állíthatja azt, hogy valakinek a betegsége egy bűn következménye, azaz Istennel való szándékos szembehelyezkedésének az eredménye.

Jézus a vakon született ember meggyógyításánál, tanítványai kérdésére, hogy a betegség a vak ember szülei bűnének következménye-e, azt feleli: „Sem ez nem vétkezett, sem a szülei...” (Jn 9, 3) Valójában a betegség legtöbbször olyan fiziológiai, pszichológiai, szociális okok egybeesésének következménye, amelyek a személy akaratára fejtik ki hatásukat. Ez érvényesül az alkoholbetegség esetében is. Tehát semmiképpen sem kapcsolható össze törvényszerűen a beteg bűnösségével. Annál kevésbé, mivel egyedül Isten az, aki ítéletet mond az ember fölött. (1. Kor 4, 4) Az igaz, hogy a Szentírás kapcsolatba hozza egymással a bűnt, a betegséget és annak megnyilvánulási formáit. (Lk 13, 16; Pt 8, 16) Az a kérdés, hogy az alkoholizmus esetében kimutatható-e ilyen összefüggés. Valószínűleg igen. Az alkoholbetegség ugyanis súlyosbodhat például a társadalom hibájából, amikor embertelen nyereségvágyból az

alkoholfogyasztást növelni törekszik. De az alkoholbeteg is fokozhatja elidegenedését azáltal, hogy szándékosan elutasítja azokat az eszközöket, amelyek szabadulását hozhatnák. Más szóval: az alkoholbeteg elsősorban nem azért hibáztatható, mert alkalmoszerűen iszik. Az ivás ugyanis ellenállhatatlan szükségyszerűség, amely a beteget gúzsba köti. Viszont azért már bűnösnek mondhatjuk a beteget, mert visszautasítja a neki felajánlott lehetőségeket, hogy hosszú távon megszabaduljon betegségétől (például: elvonókúra; csatlakozás volt alkoholisták absztinens csoportjához; családi vagy munkahelyi életkörülmények rendezése stb.). Ezek a megfontolások vezetnek a második kritériumhoz.

A második kritérium: A bűn súlyossága nem okvetlenül arányos a büntudat súlyosságával. A pszichológusok feltárták a tudatalatti én bonyolult és kifinomult működését a büntudat terén. A lelkiismeret-furdalás (a tudatos ént mardosó fölöttes én) ritkán van arányban a bűn objektív súlyosságával. Így gyakran megesik, hogy amikor az alkoholbeteg kijózanodik részszegéből, „rettenetesen haragszik saját magára” és bűnösnek tartja magát, holott szabad akaratának nagyon kevés köze volt az egészhez. Ilyenkor aztán az önmegvetés és önsajnálát hamis tudatába süllyed, amivel csak károsítja önmagát és bezárkózik önmagába. Ezért fontos, hogy környezete segítse őt abban, hogy ki tudjon törni a megaláztatások ördögi köréből, ismerje fel, hogy Isten nem egy büntudattól összetört embert akar maga előtt látni, hanem olyat, aki biztosan áll a maga lábán, vagyis alázatosan elismeri saját korlátait, és jövőjét teremtmegváltó Istenének kezébe helyezi. Lehetséges, hogy a keresztyén alkoholbetegnek legszebb élménye az, amikor ráébred, hogy Isten mindig szereti őt, még bukásai közepette is. Bűnbeesése után mindig bűnbocsánatot nyerhet, ha Krisztushoz visszatér.

3. Jézus a beteget is bevonja a gyógyításba

Krisztus üdvözítő tevékenységének sajátossága, hogy sohasem elégszik meg azzal, hogy követői egy üzenet passzív hallgatói legyenek. Ellenkezőleg, követőit is – ahogyan az evangélium mondja – „emberek halászává” teszi. Ez azt jelenti, hogy akiket Jézus meggyógyít, azokat egyúttal gyógyítókká is teszi. Rájuk bízva, hogy az örömhírt vigyék meg minden szenvedőnek: azt a jó hírt, hogy lehetséges a szabadulás. Isten, aki – ahogyan Jézus anyja mondja hálaadó énekében – „letaszította trónjukról a hatalmasokat, az alázatosakat pedig fölemelte” (Lk 1, 52), szeretetének logikája szerint a világ „hitványait és megvetettjeit” választja ki arra, hogy megszentelje az okosok álbölcsességét. „Így senki sem dicsekedhet Isten előtt.” (1 Kor 1, 27–29) Valóban megfigyelhető az evangéliumban, hogy a keresztyén hit első tanúi legtöbbször alacsony származású férfiak és nők, olykor nagyon zavaros múlttal (prostituáltak), olykor kétes erkölcsiségű foglalkozás üzői (a római hódítók szolgálatában álló adószedők, vámosok), Krisztus-tagadók (Szent Péter) vagy keresztyényüldözők (Szent Pál). Mindezek a személyek, akiket múltjuk alapján méltán elmarasztalhatott koruk jól nevelt társadalma, Krisztusnak hála, kiválasztott hírnökei lettek az Isten ajándékozta megváltásnak. Éppen ezért a keresztyén hit kezdeti eseményeinek ismertetése nagymértékben hozzájárulhat ahhoz, hogy meggyőzzük az alkoholbeteget – akit a társadalom oly gyakran megvet –, nem szükségszerű az, hogy gyámolított legyen. Ellenkezőleg: Isten kegyelmével arra kell törekednie, hogy ő legyen mások segítségére. Nevezetesen, ha ereje engedi, meg kell kísérelnie, hogy más alkoholbetegnek segítsen „kigyógyulni”. Ha pedig túl gyöngének érezné magát ilyen feladatra, akkor saját, a kábító méreggel szembeni gyöngeségének tudata tegye őt megértővé és segítőkészé – ha másképp nem, legalább imádsággal.

A keresztyén hitnek Jézus üdvözítő eljárását szemléltető, meggyőző példái fölszabadító erővel ráébreszthetik a hívó beteget arra, hogy a keresztyén életszentség nem

tévesztendő össze a tökéletességgel vagy az emberi sikerrel. A keresztény felfogás szerint előfordulhat az, hogy valaki emberileg elrontotta az életét, nyomasztják megoldatlan lelki és környezeti problémák, eközben Isten előtt mégis nagy szentté válhat. Világosabban: ha egy alkoholbeteg minden erőfeszítése ellenére sem képes megszabadulni az ital béklyójától, mégis szentté válhat Isten ingyenes kegyelméből. Erre meggyőző evangéliumi bizonyíték a jobb látor példája: elrontotta ugyan az életét, Jézus mégis megígérte neki, hogy Ővele együtt lesz része az örök életben. (Lk 23, 31–33) A szentség nem feltétlenül a „gyógyulás” kísérletének sikerén múlik, sokkal inkább a megújuló folytonos kapcsolatkeresésen Istennel és az embertársakkal. Ha pedig ez a törekvés zátonyra fut, akkor a megszentelődés útja – az emberi tehetetlenségben is – a ráhagyatkozás Isten nagylelkűségére, aki eljött, hogy „megmentsse, ami elveszett”. (Mt 18, 11 és 14) Az alkoholbeteg úgy szentelődhet meg, hogy elvállalja a gyakran zűr-zavaros kivonulást a „szolgaság és hazugság házá”-ból: az alkoholból. Közben fokozatosan eljut annak felismerésére, hogy a szabadság és az igazság Istene benne, a betegben akar „szállást” venni. (Jn 6, 56; 15, 4) A beteg a megszentelődést úgy éli át, mint valóságos exodust, kivonulást. A zsidó-keresztény történet egyik alapvető eseménye, a kivonulás Egyiptomból Mózes vezetésével (Ex 1–34) az alkoholbetegnek példaként szolgálhat arra, hogy milyen lehet az ő szabadulásának útja Istennel.

II. Az alkoholbeteg lelkülete – az exodus lelkülete

Az exodus megünneplése a zsidó nép ünnepei közt központi helyet foglalt el: benne Isten jósága nyilvánult meg irántuk. Így van ez a keresztényeknél is, akik minden szentmisében Jézus Krisztus húsvétját ünneplik, az Újszövetség szerint végső beteljesedését mindannak, aminek előképe a Mózes korabeli húsvét: a kivonulás Egyiptomból, a vándorlás a pusztában, a megérkezés az Ígért földjére.

Úgy vélem, az alkoholbeteg szabadulását valóságos húsvéti megújulásnak és újra végbemenő exodusnak tekinthetjük, hiszen itt e két esemény minden mozzanata megtalálható.

Először: Izrael népének húsvétja azért vált lehetővé, mert az egyiptomi rabszolgaságban eljutott egy olyan pontig, amikor az élet már lehetetlenné vált számára. Hogy az alkoholisták egyik gyakori kifejezését használjuk: „holtpontra jutottak”. Attól kezdve készek elfogadni Mózesnek, Isten küldöttének felhívását a felszabadító kivonulásra, amely hosszú és megpróbáltatásokkal terhes lesz. Valami hasonlót tapasztalunk az alkoholbetegnél, amikor megkísérli, hogy többé ne igyon. Csak amikor „holtpontra jutott”, akkor döbben rá igazán, hogy választania kell: vagy a társadalmi kapcsolatok teljes elhalása, vagy a készség és a nyitottság a másokkal való kapcsolatletteremtésre. A betegnek fel kell ismernie azt, hogy egyedül képtelen a szabadulásra. Neki is, akár Izrael népének, el kell ismernie, hogy rabszolga. De bíznia kell Isten hatalmában, aki ugyan nem fogja őt közvetlenül, mintegy mágikus módon megszabadítani, hanem felszólítja, hogy embertestvéreivel szolidaritásban vegye kezébe saját életének irányítását és egyben hagyatkozzék rá Teremtőjének és Megváltójának jóságára.

Másodszor: az üldözött nép kemény csatával vonult ki a rabszolgaság földjéről, s csak a tengeren átkelve pihenhettek meg kissé. Így van az alkoholbeteg is. Ha elhátározta, hogy szakít az alkohollal, meg kell vívnia az alkoholelvonás nehéz csatáját, miközben az elidegenítő vágyak újra meg újra hatalmukba akarják keríteni. Ezt a sokszor rettenetes csatát nem lehet megnyerni Isten és az embertestvérek nélkül. Ha sikerül túljutni az elvonásnak ezen a szakaszán, még hátravan a továbbélés lényege: az absztinencia hosszú menetelése, mint a zsidó nép hosszú vándorlása a sivatagban.

A zsidó nép szabadulásának ez a harmadik, félelmetes szakasza a tulajdonképpeni exodus. A Biblia arra tanít, hogy ez az út csak akkor zökkenőmentes, ha a nép elfogadja azt, hogy napról napra éljen (Ex 16, 19); nem lehet huszonnég óránál előbbre tekinteni. Az alkoholbetegnek is így kell végigjárnia absztinensen a nélkülözés ismeretlen útját, egy napnál előbbre nem tekintve, huszonnég óráról huszonnég órára élve, tartózkodva az alkoholtól, és bízva, hogy Istennek és embertársainak segítségével végig tudja járni a szabadulás útját.

Az exodus térben folyik le, itt azonban elsősorban az időbeliséget hangsúlyozzuk. Egy alkoholbeteg „gyógyulása” csak lassú folyamat eredménye lehet, annyira nehéz megszabadulni az alkoholfüggéstől. Teljes egészében el kell fogadni az időbeliséget és a bibliai üzenetet, meg azt a végső felismerést, hogy a keresztények Istene, a zsidó nép Istene hosszútűró Isten. A türelem az alapja a kiengesztelődés folyamatának; türelem újrakezdeni a bukások és a visszaesések után is. A transzcendens erők nem okozhatnak rövidzárlatot az emberi kapcsolatokban. Nézzük Jézus első megkísértését Lukács evangéliumában: „Ha Isten fia vagy, nem kell mást tenned, csak mágiával változtasd ezeket a köveket kenyérré.” Rendes körülmények között ahhoz, hogy kenyérhez jussunk, igénybe kell vennünk a társadalmi közvetítőket, mint a pék, a földműves, a molnár, a terménykereskedő, az ipar stb. A táplálkozáshoz társadalmi közvetítőkre van szükség. Jézus elutasítja a vallásosságnak olyan formáját, amely mellőzi az emberi-társadalmi közvetítést. Mélyen hiszek Istenben, hiszek az Isten mindenhatóságának természetfeletti erejében, amely tetszése szerint megnyilvánulhat gyöngeségben, de a természetfeletti mindig arra indít, hogy teljesen igénybe vegyem emberi képességeimet, társadalmi, fiziológiai és pszichológiai vonatkozásban egyaránt.

Végül: a pusztai vándorlás megpróbáltatásai olyan kemények, a rabszolgaság előnyös mozzanatainak kedvező emléke viszont olyan csábító volt, hogy a zsidó nép a kétségek közt visszaesett a bálványimádásba (Ex 32). Hamar elfeledte, hogy a bálvány mindig hazug, és csak Isten szabadsága vezethet a teljes igazsághoz. De Isten hú maradt szabadító ígéretéhez. A zsidó népet újból megtérésre és útjának bátor folytatására szólította fel.

Az alkoholbeteget is gyakran csábítják az ital hamis ígéretei. Mintha azt súgná neki az alkohol gonosz szelleme: „Velem erősebb leszel!” És akkor egy pillanatra elfelejti a „poklot”, amiből kiszabadult. A kísértésnek egy magányos pillanatában az első pohár után nyúl, és hamarosan visszaesik a rabszolgaságba, amelyiktől már végleg szabadnak érezte magát. Ekkor aztán, mint a zsidó népnek a pusztában, neki is újra fel kell ismernie azt az igazságot, hogy Isten visszavonhatatlanul megígérte a jövőt adó szabadságot, hogy soha senkit nem hagy magára a bukásban. Végeredményben a visszaesés fájdalmas élménye teszi lehetővé, hogy meghallja Isten szavát: „Bármit tettél is, én mégis bízom benned!”

*

Végül megjegyezzük, hogy az Isten ígéjével való gyakori találkozás megóvhatja az alkoholbeteget egy hamis vallásosság illúziójától. Az élő Krisztus üdvösséghezó áldozatának megünneplése az Egyházban pedig lehetővé teszi a betegnek, hogy megőrizze magában a számára legszükségesebb lelki magatartást: a reményt, minden kilátástalanság ellenére is. Ha őszintén imádkozott, egy napon majd rájön a megdöbbentő igazságra: Isten nem szűnik meg bízni az emberben, ezért bármi történik is, az ember is remélhet Istenben.

BÓNA LÁSZLÓ

Harangoznak

Abban a pillanatban, amikor reggel a kapun kiléptem, megszólaltak valamelyik közeli templom harangjai. Este, amikor hazatértem, ismét megkondult a harang.

Minden ember tudatában összekapcsolódnak azok az egyszerű véletlenek, amelyek talán eddig is ugyanígy előfordultak, de most a figyelem valahogy rájuk terelődött, és megkezdődött az eddig elsikkadt apróságok babonás összekapcsolása. Hiszen ha a harangok nem akkor szólalnak meg, amikor velünk éppen valami esemény, fordulat történik, akkor a harang megkondulásának sem tulajdonítunk jelentőséget, észre sem vesszük. Biztos, hogy amikor a harangok megszólalnak, éppen csinálunk valamit, és a legteljesebb mértékben tőlünk függ és nem a harangtól, hogy amit csinálunk, azt kapcsolatba hozzuk-e az éppen akkor megszólaló haranggal.

Nem az az érdekes, hogy megértsük, miért így gondolkodunk a világról, hanem hogy milyen képzetek következnek abból, hogy így gondolkodunk.

A harang előre meghatározott időpontokban szólal meg. A harang az idő múlásának jelzése, nem különbözik ebben a vekkertől, rokona a kotyogó kávéfőzőnek, a sípoló teáskannának, amelyik fűttségével jelzi, ha fölforr a teavíz, ha kifolyt a kávé. De nemcsak hang jelezhet időt, hanem látvány is, ilyen például az őrsváltás, a közlekedési lámpa pislogása. Mind ugyanúgy jelzése egy éppen akkori időpont eljövételének vagy közelgő bekövetkezésének, jelei tehát ugyanannak az érzésnek: egy kiszabott idő hamarosan lejár vagy éppen le is járt.

Csakhogy a vekkeróra, a közlekedési lámpa, a sípoló kávéfőző egy saját magunk részére általunk kiszabott idő múlását jelzi. Egy ritmikus változást, ami vagy egy megállapodásból, vagy egy folyamatból következik, vagy az életmódunk követeli meg. A lényeg az, hogy ezek mind az általunk kitalált emberi időt, az élet ritmusait jelzik.

A vekker megszólalása nem öröm, mert amikor álunkból fölriaszt, figyelmeztet arra, hogy nem tudunk elszakadni attól, ahol vagyunk, és attól az időponttól, amit magunk elé állítottunk, vagyis nem tudunk elszakadni az életünktől, folytatnunk kell ott, ahol abbahagytuk, a vekker az időtől különváló életünket visszakényszeríti a folyamatos múlt időbe. A vekker a célokat kitűző lét kínjának jele, a magunk elé állított akadályok kényszerű legyőzésének napi ismétlődése.

Minden ismétlődés, ismétlődő mozdulat és szó, hasonmásság a tárgyak tulajdonsága, tárgyyszerűség, kötöttség az élet szabad áramlásában, ilyenformán a halál lényegének közvetítője, a lezártság, megformáltsága, a befejezettség, változatlanúsága. A vekker az életben rejtőző halál figyelmeztetése, vekkerre felriadni nem életrekelés, hanem halálpillanat. Az a pillanat, amikor naponta megérthetjük életünk és halálunk azonosságát.

A primitív kultúrákban az alvás átmeneti állapot, halál az életben, a test meghal, a lélek valahol máshol tartózkodik. Valakit felébreszteni szerintük halálos bűn, a hirtelen felriadó embernek a lelke nem talál vissza a testébe, így a test élő halottként fog hazátlanul bolyongani a világban. A napi kényszerűségek által felriasztott életmód a lélek nélküli élet robotja, a létezés így halottszerű.

A misztikus kulturális hagyomány szerint mindenféle előre felállított cél nélkül, csak pusztán a teljes elfáradás erejétől fogva elaludni és kipihenten, önmagunktól felébredni és így körülnézni olyan élmény, mintha valóban mindent először látnánk magunk körül. A legmegszokottabb dolgok válnak rendkívülivé, a lét valóban érdekes és újszerű lesz, valóban újjászületés a napot így elkezdni. Ezt a pillanatot nevezik „ébredésnek”.

A harang megkondulása nem a magunk elé állított követelmények sürgető felszólítása. A harang az emberi léten felül álló egyetemes és kozmikus idő múlásának jele. Noha nyilvánvaló, hogy az idő nem emberi mértékegységekkel múlik, számunkra azonban az idő nem létezhet másként, mint általunk kitalált egységekben. Az idő csak így nevezhető meg, és ha valamit nem tudunk megnevezni, beszélni sem tudunk róla, számunkra nincs is.

Ha a harang megkondul, akkor ebből a jelzett időből nem következik számunkra semmi kényszer. Valamikor nyilván ezt jelentette, de megszabadítottuk ettől, külön szerkezeteket készítettünk, hogy ezt a feladatot áthárítsuk ezekre. Az életmód követelte meg, hiszen nem elég többé, hogy napjában két-három nagy időpontban igazodjunk egymáshoz, minden másodperc olyan kijelölt idő lehet, amelyben egymáshoz kell igazodnunk. Többé nem igazodhatunk egyetlen középponthoz, a harang idejéhez. Elveszett a mérték, a középpont, mindenki igazodik külön-külön mindenkihez, más és más kijelölt időpontokban. Mindenkinek mindenkivel külön igazodó pontokat kell kijelölnie nap mint nap újra előről. Egy napunk megszervezése kitölti az egész napi életet. A lét szervezésének ideje a lét elmúlásának idejével válik azonossá. A harang trónfosztása és a karóra hatalomátvétele pontosan jelzi, hogy a szervezettség és az anarchia egy és ugyanaz a dolog.

A harang jogosan lehetett közös középpont, rendezőelv, ugyanis nem egy ember vagy embercsoport speciális életmódjához igazítja az időt, hanem a természet által kijelölt időpontokhoz, a pirkadathoz, alkonyathoz, a nap delelőjéhez. A harang ideje az az idő, amit a nap körbejár felettünk. Az az út, amit a nap körbejár felettünk hajnaltól sötétedésig, olyan, mint a harang, hasonlít is rá. A harang alatti világ olyan, mint az égbolt alatti.

A harang kondulásából tehát semmi sem következik, csak megszólal, nem csak egy időpontot jelöl, hanem az időt magát. Nem csak azt, hogy hány óra, és az késő-e vagy korán, hanem azt is, hogy létezik idő. Vagyis, hogy létezik elmúlás. Amikor a jelentés nélküli, pusztán csak létező idővel találkozunk, akkor az elmúlással találkozunk.

A vekker által jelzett időből az következik, hogy a halál a kötelességeink közben kényszerűségből bekövetkező vég, nem megváltás, hanem pech, kudarc, nem befejezés, hanem kényszerű befejezetlenség, nem beteljesülés, hanem derékbatörés. A halálnak a vekker időszámítása szerint sose lehet időpontja, mindig idő előtti.

Lehet, hogy a halál eleve sosem lehet beteljesülés, megváltás, de más, ha ezt állandóan tudjuk is, és más, ha azt hisszük, hogy a halál lehet befejezés, lezárás, megváltás. Más a vekker felvilágosult tudásában élni és más a harang öntudatlan bűvöletében. Végül is a halál úgyis olyan, amilyennek képzeljük. A halál úgyis azt jelenti számunkra, amit gondolunk róla.

A harang az embertől függetlenül létező, folyamatosan áradó idő jele, a halált mint a természet örök érvényű igazságát mutatja be. Az idő alapjában véve csak halad, megy, azt jelenti ez, hogy a világ, a természet szünet nélkül változik, átalakul. Az idő

csak az ember számára, és csak az elkülönült egyed számára nem halad, hanem múlik, mégpedig „el”-múlik.

Ha éppen akkor teszünk valami fontosat vagy történik velünk valami változás, amikor a harangok megszólalnak, akkor az „el”-múló egyéni létünk találkozik, egybeesik az emberfeletti, örök és haladó nagy természeti idővel. Valami nagyszabású egybeesés történik, mindez olyan rést üt egyéni életünk kereteibe, ami azt az érzést adja, hogy többnek érezzük magunkat, mint amik egyáltalán emberi létünkben lehetünk. Nem saját emberi nagyságunk, hanem emberi létünk fizikai kereteit érezzük kitágultnak. Harangszóra véletlenül cselekedni olyan, mint a hallucináció, az extázis, révület, mint amikor a világ hirtelen aránytalanul kisebb lesz körülöttünk, mint mi vagyunk, vagy mi zsugorodunk össze hirtelen. A harang kondulásában a nagy természeti változások által kijelölt transzcendens idő és egyéni létünk egy jelentéktelen fordulópontja véletlenül egybeesik. Egy tettünk emberfeletti módon megjelölődik, valami nálunk hatalmasabb erő által kiemelődik a jelöletlen mindennapos események közül. Ez az „éppen akkor és éppen ott”, az „épp jókor” érzése, mindennapunk átlagos és értéktelen ideje és tere egy pontba esik valami létünknel nagyobb térrel és idővel, megjelölődik.

Ez az érzés létünket egybekapcsolja minden más olyan étellel, amely a harangszó által ugyanezt éli át. Ha a harangszóra tettünk meg valamit, akkor létünk egybekapcsolódik azzal, aki a harangszóra ugyanúgy tett valamit. A többi emberrel eggyé válni csak a megjelölt pillanatokban lehet, ez az az állapot, amelyben egyetlen közös időpontban és térben élünk, ami az emberfeletti idővel és térrel kapcsol össze minket, és azáltal megjelöli, értékesé teszi ezt az egybeesést.

Amikor a közösség azt éli meg, hogy valamit együtt csinál, és az a tevékenység egybeesik az emberek feletti idő kijelölt pontjával, ez az ünnep maga. Az ünnepi érzés, az emberfeletti, örök természeti változásból származó kijelölt időpontnak és a közösség cselekedeteinek egybeesése. Minden jelentősebb közösségi, népi ünnep is általában a természet fordulóihoz igazodik: a tavaszodáshoz, a nyár elmúlásához, a termés betakarításához. Az ünnepi érzésben az egyén léte feloldódik abban az értékes emberfeletti pillanatban, amit az embereken felül álló időmúlás pillanatának egybeesése szentesít.

Az ünnepi egybeolvadás érzésének ellenkezője az, amikor az egybeolvadás nincs szentesítve egy emberfeletti időpont egybeesése által, pusztán azért történik meg, mert a tömeg valamit egyszerre hajt végre, ilyen például a díszmenet. A díszmenet is elmossa a személyiség határait, az egyént a többivel összekapcsolja, csakhogy az öntudatlanságra szállított lét szintjén.

Ha fel akarjuk kelteni az ünnepi érzést, akkor irányíthatóvá kell tenni a véletlent, működtetni kell az emberfeletti jelenségeket, hogy a manipulált véletlen képes legyen megjelölni a pillanatot, vagyis ünnepivé szentesítse. A véletlen irányítása a harang megkondítása.

Ugyanezért vált kedvelt szokássá az ajtók fölé olyan kis csengettyűket szerelni, amik az ajtók nyitására megcsendülnek. Így ha bárki belép vagy távozik, belépése és távozása különös jelentőséget kap. Mintha egy mondat alá lenne húzva a sorok között, felkelti mindenki figyelmét. Az a pillanat, amikor valaki belép, belépése a megszületése lesz, távozása pedig a halála. Belépése, kilépése fontos fordulópont a bent levők és a kint levők helyzetében. A csengettyű, mint a harangzúgás, megadja az egyén jelentőségét, mindenkinek megadja a magáét. Saját távozásának és érkezésének mindenki főszereplője lehet, a pillanat meg van jelölve, és e jel által az értékesebb lesz, mint az élet egyéb folyamatai és időpontjai. Amikor nem szól a csengettyű, senki sem jön és senki sem megy, ilyenkor semmi értékes sem történik, nem sűrű az idő, hanem egyformán higan folyik.

Amit úgy mondunk, hogy „történik”, az mindenképpen csak olyan dolog, ami meg van jelölve, a többi nem „történik”, hanem van. (Vagy akár mondhatjuk, hogy ami csak van, az nincs, és csak az van, ami „történik.”) Az az élményünk, hogy „valami történt”, azt jelenti, hogy életünk, ami értéktelen, ismétlődő dolgok folyamata, egyik pillanatában megjelölődött.

Ami „történik”, az csak nem várt esemény lehet. Ami várt, az manipulált. Az abszolút váratlan mindig emberfeletti módon megjelölt. Ez a különbség egyben a szerencse és a véletlen között. A szerencse (olyan értelemben, ahogy a szerencsejáték szerencse) is emberfeletti megjelöltség, kiválasztódás, de az esélyt mi adjuk erre. A véletlen az, amire nem vártunk, hanem eljött. Olyan dolog jött el, amit nem is várhattunk, mert nem is létezett addig, amíg el nem jött. A véletlen mindig csoda. Ha egy várt dolog véletlenül, azaz nem várt időpillanatban jön el, akkor az legfeljebb szerencsés vagy szerencsétlen véletlen. De amikor megvalósul valami, amit nem vártunk, nem ismertünk, az az igazi, eredeti véletlenség-élmény. Ez az a pillanat, amikor az az élményünk, hogy „valami történik”, a legerőteljesebben hat át minket. Ez a véletlen az utolsó és mindig megmaradó egyetlen esélye a transzcendenciának.

A hétköznapi tudat találkozása a véletlennel mindig természetfölöttinek mutatja azt. Ha valahol valami véletlenül történik, az a természetfölötti képét hordja magán. A véletlen filozófiája másra irányul, mint a véletlenség-élmény hétköznapi feldolgozása.

Ha a hit megrendül, akkor a véletlen a sors, az igazságszolgáltatás, a kegyelem, a büntetés helyébe lép. A véletlen azonossá válik a sorssal. Ha viszont a véletlen a sorssal, a végzettel azonos, akkor a természetfölöttinek vélt világban a véletlen mégsem véletlen. Ha a véletlennel találkozó ember a véletlen-élményét sorsával azonosítja, akkor ezzel egy természetfölötti világ beavatkozó akaratának létezését állítja. És a beavatkozás szerencsés vagy szerencsétlen kimenetele szerint tartja e véletlen képében jelentkező természetfölöttit jóságosnak vagy gonosznak, áldásnak vagy átoknak. A hétköznapi tudat véletlen-élménye egy létezőnek vélt természetfölötti világ létezésének jele, bizonyítéka, érzete és testetöltése.

A hétköznapi tudat véletlen-élményét a tömegkultúra fogalmazza meg ilyen módon. A „magas” művészetben egy hagyományos esztétika szempontjából a tökéletes műformával ellentétes a véletlen. Esztétikai norma a véletlent kiküszöbölni a műalkotásból, egy elbeszélő vagy egy drámai szerkezetet a véletlen megjelenése hiteltelenít. A tömegkultúra elbeszélő szerkezeteiben viszont a véletlen az egyik legkedveltebb alaphelyzet. A véletlen egy hirtelen szerencse, siker vagy éppen ellenkezőleg, katasztrófa. A véletlen általában megszemélyesített: jóságos idegen lény, istenség, egy másik világról jött látogató vagy szörnyeteg, gyilkos. A megszemélyesített és egy helyzetben megvalósuló véletlen a tipikus, átlagos és érdektelen helyen, időben és emberek között tör be egy olyan hétköznapi világba, amely idáig a leginkább valószínűsíthető módon volt folytonos. A véletlen így, ebben a helyzetben mindenkinek úgy élhető át, mint egy tényleges véletlen, hiszen így a leginkább mindegy, hogy mikor, hol és kik közé ütött be. A véletlen így mindenki számára nyilvánvaló, ami így mindenkit személyesen is érhetett volna, az is véletlen, hogy kit ért és az is, hogy kit nem. A tömegkultúra elbeszélő szerkezeteinek sajátossága szerint erről a legnyilvánvalóbb véletlenről kell kiderülnie, hogy mégsem az, a véletlen beavatkozásának megérthető és megismerhető okai lehetnek. A tömegkultúra véletlen-ábrázolása ugyanúgy, ahogy a hétköznapi tudat véletlen-élménye arra irányul, hogy a véletlent megszelídítse, és ezt csak úgy teheti, ha olyan előfeltevéseket alkot utólag, amelyek a véletlent is bekapcsolják az okokra és okozatokra épülő tervezhető világba. És ennek a gondolkodási műveletnek alapos okai vannak.

A véletlen az, ami abszolút módon nem tervezhető, a kiszámíthatatlan, az esélytelen. Ami nem ilyen, az nem véletlen. Az európai civilizáció életformájában és gondolkodásában az élet csak tervezhető dolgokra épülhet. Végso soron a halál válik minden tervezhetetlennek alapjává, a halál az abszolút tervezhetetlen. A halálnak, úgy, mint a véletlennek, nincs megfelelő, helyes időpontja. Kiszámítható esélyei lehetnek, de a halálnak, mint véletlennek, bármelyik pillanatban egyenlő esélyei lehetnek. És az a véletlen, ami halált jelent, az mindig olyan pillanat, ami nem volt be- tervezve.

Abban a világban, ami a tervezetőségre, esélyekre, irányíthatóságra épül, abban a véletlen mindig ellenség, fenyegetés. És a világ minél teljesebb mértékben törekszik a kiszámíthatóságra, annál inkább fogja a véletlennel való találkozásban az emberi lét korlátaival való találkozást érezni. Így a véletlen-élmény halál-élménnyé válik. A hétköznapi tudatnak és a tömegkultúrának az az egymást erősítő gondolkodási manipulációja, hogy a véletlen elrendelt voltát bizonyítsa, nem más, mint számvetés a halál tényének fenyegető jelenlétével. A véletlen azonosítása a végzettel a halál megszelidítése, a tudat egyik hamis eszköze annak érdekében, hogy az elfogadhatatlanná vált halál mégis érthető legyen. Amennyiben a véletlen nem irányítható, de megérthető és megfejthető, annyiban a létezés keretei is elfogadhatóvá válnak. Végül is bármelyik kor bármelyik kultúrájában bármilyen élményt mindig úgy épít fel a tudat, hogy azáltal az életben maradtak egymásban az életbenmaradást erősítsék. Mert akik nem ezt erősítették, azok nem maradtak életben.

KALÁSZ MÁRTON

Szem

*érzékelem, időmben ott van
ha elrejtve gabonaszem
mely a megtorlást perceknek kiváltja
s fényli vigasztaló*

*csíráink időknek; testembe rejtve
lúktet, ha étető gabonaszem
annyira csitít – ma akár kölcsönvehetne
művünkből kaponyát; nagy fűtöttség szeme*

A Föld sója – az Egyház edényében

P. Bourdieu, a kiváló francia szociológus a vallást olyan szimbolikus rendszernek tekinti, amely kitűnő eszközzel szolgálhat az elnyomó hatalomnak, hogy elfogadtassa uralmát. Meggyőzőnek tűnő érveket sorol fel arra, hogy az egyistenhittel párhuzamosan jelentkezik az osztálytagozódás és az erős szervezet; a papság kisajátítja az üdvjavak monopóliumát. A pappal való viszony a hivatal és az ügyfél viszonyára emlékeztet, a karizma viszont olyan szimbolikus hatalom, amelyet önmaguknak tulajdonítanak a „vallási ágensek”. – Gondolatmenetével szemben hivatkozhatunk arra, hogy a karizma felfogásunk szerint ajándék és feladat; hogy az egyház mindennapi életéhez tartozó sokféle ajándék, amelyet a közösség tagjai feladatul kapnak, méghozzá a közösség, az egyház szolgálatára; hogy a karizma nem a sóhivatal rendjele, hanem a ránk hintett só. Mindezt elmondhatjuk az elvek védelmében és az eszmények tisztázására, de nem védhetjük vele azt a gyakorlatot, hogy az ajándékok áruvá lesznek az üdvjavak piacán, hogy sóhivatali papírokkal helyettesítik a sót.

Sem a hatalom, sem az intézmény önmagukban nem jók és nem rosszak, sőt, ha minősíteni kell őket, inkább jók, mint rosszak, hiszen a hatalom az emberi élet fenntartását és szabad alakítását szolgálja, felelősen. Ha pedig van intézmény, amely rendeltetése szerint a szabadság, az egyenlőség és a testvériség intézménye, akkor az egyház az. Demokratikus intézmény abban az értelemben, hogy a demokrácia nem cél, hanem eszköz; nem népuralom és nem paternalisztikus uralom, hanem Isten gyermekeinek testvéri közössége.

De eltérhetnek-e egymástól a tagok érdekei abban az együttesben, amelyet Isten családjának szeretünk nevezni? Előfordulhat-e feszültség Isten népe és annak hivatalos vezetői között? Mit jelent a kereszténységben a demokrácia? Hogyan tehető az egyházi intézmény demokratikussá? Ha nem a hatalomtól lefelé irányuló demokratizálódásra gondolunk, hanem a Lélektől lefelé és az alulról fölfelé demokratizálódásra, hogyan valósítható meg ez abban az egyházban, ahol Krisztust a legkülönbözőbb jelek, értékek és érdekek képviselik, ahol a hivatalok többnyire még régi mechanizmusok mintájára működnek? Hogyan lehetne ismét és egyre inkább az értékes sokféleségek egysége az egyház? Hogyan válhatnak egymást igazoló szerepekké az egymástól elidegenedő klerikusok és laikusok, vezetők és vezetettek, a kisközösségek és a „nagy” intézmények, a centrum és a remetelakok, a nemzeti és az egyetemes egyház? Elég-e ma is a hagyomány kritikus továbbfejlesztése, vagy radikális reformra van szükség? Megengedhető-e egy katolikusnak is, hogy az őslorrásra hivatkozva, kiapadásáért aggódva protestáljon, kritizáljon, vészharangot kongasson – vagy éppen kötelessége is ez? A szabályok alapján létrejövő jatek vagy az önfelelt rögtönzés-e az egyház, a „Lelkes egyház” igazi műfaja? Elképzeltető, hogy a Lélek, amely ott fű, ahol akar, szervezettel meg határozott helyen és időben fogadóórát is tart? Elegendő-e szilárdan hinnünk, hogy mi vagyunk a föld sója, vagy jól működő, Lelkes „sóhivatalra” is szükségünk van ahhoz, hogy megszüntethessük az ízetlenséget?

Napjainkban divatba jött intézménynek és karizmának szembeállítás. Nem csupán elméleti vita folyik erről a teológia berkeiben, hanem az egyház gyakorlati életében jelentkeznek huzakodások, olykor csatározások is. Az egyház intézményéért – és közösségeért – felelős hatalmat kapott vezetők szembekerülnek az egyház ügyéért buzgólkodó egyének, csoportok, mozgalmak törekvéseivel.

A két szélsőséges nézet a maga nyers valóságában ritkán fogalmazódik meg, de ott bujkálhat egy-egy intézkedésben, kijelentésben. A „hatalom” oldaláról: „Enyém a megbízatás, a felelősség, én tudom, mit és hogyan kell csinálni. Segítőtársakra, aktív közreműködőkre szükség van, de mi lenne, ha a pásztor nem vállalná magára a nyáj gondját, s az egyik birkára bízna a nyáj vezetését.” Az elkötelezett keresztények oldaláról: „A nyáj-pásztor hasonlat már önmagában is sértő, még ha a bibliából származik is. A hatalom automatikusan korrumpál, még az egyházon belül is. Jogom, sőt kötelességem felülbírálni lelki- és főpásztoraink tevékenységét, s aztán majd eldöntöm, együttműködöm-e velük.”

A feszültség kezdettől megtalálható az egyház életében, s azok közé a kényes egyensúlyok közé tartozik, amelyek önmagukban még nem rosszak és károsak, sőt velejárnak az élettel. Ha feloldani vagy megszüntetni próbálnánk őket, az egyház lényegét károsítanánk. Persze minden élettermő feszültség fenntartása állandó figyelmet és fegyelmet követel, a partnerek folytonos összjátékát.

Az egyház életének maradandó modelljét az apostoli kor keresztény közösségeiben találjuk. Az ősegyház még egészen közel állt a krisztusi forráshoz, éltek benne a feláldozás tanúi, folyt a kinyilatkoztatott újszövetségi könyvek születése, az egyház a Szentlélek különleges irányítása alatt élt.

A vezetési struktúrák lassan alakultak ki a születő egyház első évtizedeiben. De már ekkor is jól elhatárolhatóan két góc körül összpontosult a keresztény közösségek élete: a szabad karizmák, az Istentől a közösség javára kapott „szabad” kegyelmi ajándékok hordozói – és a közösség „hivatalos” eljárásai, vezetői körül, akik szintén Isten kegyelmi ajándékával és feladatával látták el tiszttségüket (bármilyen sokféle elnevezés kavargott is még ebben a korban). A két fogalom, karizma és intézmény azonban semmiképpen sem állítható szembe egymással az Újszövetségben. Szent Pál egyetlen lélegzetre sorolja fel a kettőt, nem választja el őket egymástól: „Isten némelyeket apostolokká, másokat prófétákká, ismét másokat tanítókká tett. Adott továbbá csodátévő hatalmat, gyógyító erőt, segítőkészséget, kormányzóképeséget, különféle nyelvadományt és a beszédek magyarázatát.” (1 Kor 12, 28) – Felsorolásaiban az is szembevetendő, mennyire sokfélék és egyszerűek az egyének karizmái is: „A nekünk adott kegyelemnek megfelelően különböző ajándékaink vannak”: prófétálás, tiszttség, tanítás, buzdítás, alamizsnálkodás, előjáróskodás, az irgalmasság gyakorlása. (Róm 12, 6).

A különféle kegyelmek hordozói, a különböző feladatokra vállalkozók között persze már akkor sem volt könnyű összhangot találni. Pál két fontos kritériumot használ a vitás kérdésekben. A „lelkeket meg kell különböztetni” egymástól. A Lélek indításai mindig igazak, de az ember könnyen eshet tévedésnek vagy önámításnak áldozatául. Saját indulatait, önös érdekeit, gonosz sugallatokat vagy legalábbis használhatatlan ötleteket igyekszik a Lélekre hivatkozva elfogadtatni.

Másodszor pedig bármiféle adomány és szolgálat csak addig hiteles, ameddig az egyház építésére szolgál, annak egységét erősíti. Lehetnek hasznos elképzelések, jó szándékú törekvések, amelyekről mégis el kell állnunk, ha kiderül: nincsenek összhangban az egyház egészével, nem építik a közösséget, sőt megbontják az egységet. Az első keresztények „állhatatosan kitartottak az apostolok tanításában és közösségében” (ApCsel 2, 42): Jézus lelkületét tették magukévá, Krisztussal váltak eggyé, s ezáltal kerültek közösségbe egymással, az egy Krisztus-test tagjaiként.

Köszöntjük a hetvenöt éves Doromby Károlyt

A hazai katolicizmus újabb kori történetének egyik legérdekesebb, valóban kereszteni alakja Doromby Károly. Életében és működésében megvalósulni látszik a magvetőről szóló példabeszéd igazsága: amint egy minden irányba nyitott személyiség újra és újra elindul, hogy elvesse a magot, s nem csügged, amikor látja, hogy az még nem kelt ki, feladatát alázatosan, hivalkodás nélkül vállalja tovább is, hiszen tudja, hogy amelyik megfogan, százszoros termést hoz.

Magvetése sokirányú volt, tevékenységének éppoly fontos területe a katolikus újságírás, mint a rendkívül magas színvonalú műfordítói tevékenység – elég, ha ebben a vonatkozásban életművének egyik maradandó részére, a Böll-tolmácsolásokra gondolunk –, de mind között mégis a legfontosabb és a számunkra legkedvesebb az a folyamatos és áldozatos szerkesztői munkája, melyet a Vigilia kötelekében végzett.

Végigszolgált a Vigilia nagy korszakait, melyek nem lettek volna oly nagyok, ha ő nem figyel a világ szellemi és lelki törekvéseit, s azokat a maga módján nem integrálja a hazaiakba. Szókratikus egyéniség: szívesebben osztja meg nagy tudását élőszóban, mint írásban. S hogy századunkban is van szerepe és hivatása ennek az ismeretközlésnek, mi sem bizonyíthatja jobban, mint hogy ő volt összetartója annak a körnek, mely tehetségével és munkásságával lapunkat segítette. Doromby Károly volt központi és meghatározó személyisége annak a „Vigilia-asztalnak”, amelyről a legtöbb emlékező úgy szól, hogy felejtethetetlen ösztönzést kapott mellette.

Kevesen szereztek olyan átfogó tapasztalatokat a katolikus szellemiségű újságírásban, mint Doromby Károly. Sík Sándor egyik legközelebbi munkatársa volt, s kettejük személyét, működését az a tény is egybekapcsolja, hogy ő gyűjtötte egybe a költő posztumusz *Áldás* című kötetének anyagát. A következő korszakban Mihelics Vid mellett vett részt lapunk szerkesztésében, s neki is része volt abban, hogy a Vigilia továbbra is őrizte az előző korszak hagyományait. (Olvasmányai alapján sokszor épp Doromby Károly irányította a tudós professzor figyelmét egy-egy olyan időszerű szellemi jelenségre, mely azután a legendás „Eszmék és tények” rovatban szerepelt.)

Magától értetődő természetességgel, talán még nagyobb kedvvel folytatta működését a következő korszakban, melyet Rónay György neve jelez, de amelynek eredményeiben és nyitottságában Doromby Károly is elévülhetetlen érdemeket szerzett. Természetesnek érezte mindenki, hogy Rónay György halála után ő került a Vigilia élére, ez a tény nemcsak egész életének a lap érdekében kifejtett tevékenységét jutalmazta, hanem egyfajta folytonosságot is jelképezett, s e folytonosság Doromby Károly működésének is meghatározó eleme volt, következetesen őrizte azokat a hagyományokat, melyek a huszadik századi hazai katolikus szellemiség igazi értékei voltak.

Nyugdíjba vonulása után sem szakadt meg kapcsolata a katolikus sajtóval, amely éppolyan értéknek tekinti minden cikkét, mint személyiségének azt a vonzását, az emberi érintkezésnek e ritka megértő kisugárzását, melyet hosszú működése alatt normává tett.

Hetvenötödik születésnapján tisztelettel és szeretettel köszöntjük Doromby Károlyt, s kívánunk neki hosszú, alkotó éveket.

A kép kétes hatalma

Paul Virilio: Krieg und Kino

Egy nemrég napvilágot látott képen minden úgy fest, *mint a moziban*. „Telt ház” van, a nézők könnyű öltözte szabadtéri előadásra utal. Úgy tűnik, sztereoszeművegek mögül élénk figyelemmel követik az előadást. Ami kétségtől *nem mindennapi*. A felvétel ugyanis egy *atomrobbantás* nézőközönségét mutatja. A képaláírás szerint 1951-ben Eniwetok szigetén készült, 12 és fél mérföldnyire Bikini szigetétől, a robbantás színhelyétől.

A kép a *National Geographic* 86/6-os számában jelent meg. Talán – mivel vélhetően először került nyilvánosságra – ezért is nem szerepel *Paul Virilio Háború és mozi* című könyvének remek illusztrációi között. Mint ahogy az ugyanebben a számban látható betontemető, a szaporodóban levő nukleáris hulladéktároló fölé emelt sírhely képe sem. Pedig témájuk hasonló, és könyvünk tárgyára, valamint szerzőjének érdeklődésére annyira jellemzőek, hogy szinte emblémájául szolgálhatnak.

Virilio, aki 1932-ben, Párizsban született és képzettségét tekintve építész, első nagyobb munkáját a második világháborús német betonbunkerek feltárásának szentelte. Nyolcév alatt gyalog végigjárta az Atlanti-óceán partvidékét, hogy e vasbetonba öntött emlékműveket számba vegye és mibenlétüket főljárja.

Bunker-archeológiájának eredményeit 1976-os Centre Pompidou-beli kiállításán tette közzé. Ezek a kimerítően dokumentált leletek – olykor Hölderlin-idézetekkel kontrasztálva – oly revelatív hatásúak voltak, mint az egyiptomi királysírok múlt századi feltárása. Ezek a betonkolosszusok egy letűnt korszak gigászi maradványainak különös panorámáját állítják élénk. Az idő érinthetetlen zárványai, egy korszellem különös emlékművei ezek a betonsírok, melyek a szó szoros értelmében *maradandóbbak az ércnél*.

A több tudományterületen is járatos szerzőnek – aki egyébként a Sorbonne tanára – jó néhány könyve és számos tanulmánya jelent már meg. Munkáiban a technikai (különösen a haditechnikai) fejlődésnek az emberi viszonyokat és a társadalmi szerveződést befolyásoló hatását vizsgálja. (Főbb művei: *Sebesség és politika*; *A szintisza háború*; *Az eltűnés esztétikája*.)

Fuller tábornok szavaiban exponálódik az a helyzet, ami Viriliót a haditechnika tanulmányozása mellett a sebesség kérdésének kutatására vezette: „Amíg a küzdők dárdákat hajítottak egymásra, addig e fegyverek kezdősebessége lehetővé tette azt, hogy röppályájukon semmisítsék meg őket és egy pajzsral védjék ki. Am azóta, hogy a dárdát a golyó váltotta föl, a sebesség oly nagy lett, hogy elhárítása lehetetlenné vált.”

A XIX. századig a társadalmak a mozgások szabályozása révén „domesztikálni” tudták a sebességet. A múlt századtól kezdve, a sebesség ipari előállítása óta, ez a regulálóképesség egyre kevésbé hatékony, és az élet összes színterén mutatkozó gyorsulás a földi élet egészére végzetes következményekkel járhat.

A haditechnika gyorsuló ütemű fejlesztése már egy ideje az ember és a teljes élővilág kipusztításának lehetőségét rejt magában, sőt a berendezések esetleges hibája a belátható jövőben arra vezethet, hogy az emberek – és a katonák is – kiszorulnak a döntési folyamatból és a fegyverek *magukban* vívják meg a *végő* ütközetet. (A „véletlen”, géphibából eredő támadások tisztázására a jelenlegi számítások szerint *percek* állnak csak rendelkezésre. Ezt az időtartamot a hatvanas években még órákban mérték, és nincs olyan távol az a nap, amikor másodpercekben fogják mérni – ez pedig *kizárja* az emberi közreműködést!)

A hadviselés alapelvét Virilio a Kr. e. V. században működő nagy kínai stratégia, Sun-ce *A hadviselés törvényei* c. művében (magyarul: Kínai filozófia II. k.) találta megfogalmazva: „A háborúban a legfontosabb a gyorsaság. Egy hadsereg ütőereje megtévesztőerején múlik.” A technizált csapásmérő eszközöknek ma is nélkülözhetetlen kiegészítője az ellenségek felderítésé-

nek eszköztára. A haditechnika és a képrögzítés technikája e pontban találkozik. Virilio e találkozás történetét és többirányú keresztmetszetét tárja föl. Könyvének, az *érzékelés háttérországának* áttekintését – ahogy a kötet alcímében tárgyát megnevezi – e metszetek köré építette föl.

A film az első világháború idején vált a hadi eseményekre való felkészítés háttérországává. A filmek és filmjeik nézői kijárták az első „modern” háború iskoláját. Az ekkortájt kiépülő mozi-hálózat az érzékes háborús kiképzésének, a rettenet elsajátításának eszközévé vált. „A közönség, mely megtanult úrrá lenni beidegződésén, szórakoztatónak kezdte találni a halált.” Az Egyesült Államokban, mely csak 1917-ben lépett háborúba, a felkészítés már eredményes lehetett. Így aztán „a filmi fikcióból a háborúba való átmenet simán zajlott”.

A film, a harc és a halál közti kapcsolat azonban ennél régebbi keletű. Az ellenség elől rejtőző, és a lőrésen át a harcmezőre figyelő tekintet a film és a fotó *kvadránsának*, négyzetes kivágatának az őse. A hasonlóság még a nézés helyzetében is fennáll: a lőrés mögött rejtőző harcos tekintete előbb csak a környezetére, ma pedig már az egész világra vetül, miközben ő maga védművei mögé rejtőzik. Ez a fajta *voyeur*ség a film nézőinek is elkerülhetetlenül a sajátja. A képrögzítő eszközök és a tüzfegyverek közt egyébként mindig is feltűnő volt a hasonlóság: egy teleobjektívvel ellátott felvevőgép és egy távcsöves ismétlőpuska hasonlósága nem a pusztán véletlen műve.

Némi túlzással azt lehetne mondani, hogy a mozgóképek és a „modern” háborús eszköztár kialakulása és fejlődése egy töről fakad. A képtovábbítás technikája ugyanis a forgópisztoly működési elvének köszönheti létrejöttét. A képrögzítésnek a hadászati való alkalmazása a múlt század közepén, a léggömbös felderítéssel vette kezdetét. Az első világháborúban repülőgépekről, és továbbfejlesztett fotografiai eszköztárral folytatódott. A nagy sebességű közlekedési eszközök mellett a légi felvételek alapozták meg a „filmszerű” érzékelést és megjelenítést. A második világháborúban megjelenő *radar* még szorosabbra fűzte a hadi- és érzékeléstechnikák kapcsolatát. Ennek révén a mindenkori ellenség már a *reális időben*, nem pedig a fotóeljárásoktól késleltetve, és *képszerűen*, vagyis síkvetületében jelent meg. A berendezések fejlesztése és újabbak feltalálása (az elsőként a vietnami háborúban alkalmazott infravörös és hődetektoros, valamint a műholdas felderítés tökéletesedése) révén a felderítés és a hadászat a *képernyőkre* tolódott át.

Amilyen mértékben tökéletesedett a képi felderítés, oly mértékben vált a haditechnika *életbevágó* valósága kép- és filmszerűvé, vagyis veszítette el *veszélyessége realitásának* érzékelhetőségét. A filmgyártásban termelt halál-látszatok arra vezettek, hogy a közönség éppúgy kezdte a filmben megölt hőseket számba venni, mint útközetek után a hadvezérek az „élőerőben” okozott veszteséget, dicsőségük számszerű bizonyítékát... (Hitlerről ismeretes, hogy „filmként” nézte végig az általa kirobbantott háborút: esténként a híradófilmek „kozmetikázott” optikáján át szemlélte művét a „Nagy Rendező”...)

A mozgósított képzetet, a kép és valóság példátlan összecsúszása történik a háborús kinematográfiában. Egy régi japán közmondás szerint – ez Virilio könyvének mottója – „a háború a halál megszépítésének művészete”. Nem kell feltétlenül a hadművészet, a stratégia magyar szavának szöfejtésébe bonyolódnunk ahhoz, hogy belássuk, milyen „művészi” élvezetekkel kecsegtet ez a tájék. Ennek egyik kirívó esetét Virilio idézi is könyvében: „Zuhanóreplésben pontosan a csoport közepébe vetettem a bombámat, amitől az úgy nyílt szét, mint egy bimbójából kibomló rózsza.” Így számolt be egy abesszin törzs elleni támadásról *Mussolini* fia, *Vittorio*.

Clausewitz háborúról szóló hírhedt könyvének az *újoncokról* szóló fejezetében a harcos a „tűzkeresztséget”, az első csatát egyfajta *nézőként* éli át. Egy az élettől idegen szintén, attól gyökereken különböző történésnek közepette találja magát, ezért nem is érzi helyzetét valószerűnek, hanem – a nagy stratégia szerint is – *színházként* éli át. Ez egy mai „újonccal” már aligha fordulhatna elő. Az *érzékelés háttérországának* iskoláit kijárva – ami a háborús filmekkel és a hadijátékokkal már a gyermekkorban kezdetét veszi – a harci gépezetbe kerülve ismerős szintérre lép. A filmként fogyasztott háború látványa nem különbözik lényegesen a *háború filmjének* képeitől. Mert időközben a hadigépezet működése jobbra csak képernyőkön követhető és az elektronikus *hadijátékok* és *flipperc*csaták arculatát ölti.

A harceszközök és a kinematográfia kapcsolata azonban nem egyoldalú, hanem kölcsönös. A különféle szimulációs technikák révén a film a harci *kiképzés* eszközévé vált. Az itt kifejlesztett eszközök aztán utóbb a filmezésben kerülnek felhasználásra, amint ez például a *Csillagok háborúja* esetében történt, ahol az amerikai légierőnél kifejlesztett és a pilótakiképzésben használt különleges kameratechnikát alkalmazták.

Az elsőként a vadász- és bombázógépeken a második világháborúban bevetett radarok képernyőin a messzeség képe a pilótafülke ablakán át látszó közelség képe alá került. Azóta ez a két látómező fokozatosan összecsúszott; a távoli közeliéént jelenik meg és a közeli az, ami gyakran a legtávolibbként, a legismeretlenebbként mutatkozik. A technikai berendezések révén megjelenő művi közvetlenség kikezdi a valódi közvetlenséget. „A háború egyre inkább egy hosszan tartó filmhez, egy véget nem érő tv-adásra hasonlít” – írja Virilio. Ennek a valószerűlenné válásnak nemcsak a filmek nézői, hanem a berendezések működtetői, a filmesek és a katonák is áldozatul esnek. A Nimitz repülőgép-anyahajó legénységének egyik tagja például a következőket nyilatkozta: „A munkánk teljesen valószerűtlen; jó lenne, ha időnként a fikció és a realitás újra összeérne, hogy jelenlétünket nyomatókosan és cáfolhatatlanul bizonyítsa”...

A valóság és látszat, az élet és halál kérdése egyre jobban összemosódik a gépezetek közé falazott világban. „Az új rendszerek révén a háborúban eltűnik a világ és a háború mint jelenség eltűnik a világ elől” – összegzi ezt a folyamatot a szerző. Ennek legsúlyosabb következményeként, az élethez hasonlóan, a halál lehetősége, a háborús pusztítás is filmszerűvé vált. Ahogy a neves amerikai író, William S. Burroughs metsző pontossággal megfogalmazta: a halál nem más, mint „végérvényes elválás a képszalagtól és a hangsávtól.”

A háború fényképpé válásával párhuzamosan zajlott a fény fegyverének terjedése. A megfigyelés mindig is tartozéka volt a harcnak, de itt a kifejezés metaforikus jelentése alá időközben valóságos jelentés épült ki: a fény fegyverré vált. Első „bevetésére” 1904-ben Port Arthurnál került sor, ahol is katonai fényszórókat alkalmaztak az éjszaka berepülő harci gépek felderítésére. Az azóta eltelt évtizedekben az atomfegyverek, és a hadilézerek pusztító fényének kifejlesztése révén sikerült a háború filmjét a végpont lehetőségéhez juttatni. Az atomvillanás fénye, egyfajta szuper-felvevőgépként képes arra, hogy a lények árnyékát, negatív képét rögzítse a megmaradó felületekre, és így az árnyékvilágot megvalósítva tetőzze be a háború filmmé válásának folyamatát.

Virilio könyvének ismertetését lezárva a benne leírt helyzet eredetére kell kérdeznünk. Ehhez Michel Leiris *Az irodalom és a bikaviadal* című, közvetlenül a második világháború után keletkezett esszéjének alábbi részletét tanácsos fontolóra vennünk: „Le Havre java része romokban hever, amit az erkélyemről állapítok meg, mely kellő távolságból és messzeségből uralja a kikötőt ahhoz, hogy a rettenetes tabula rasa helyes megítélése lehetővé váljék; ahol mintha minden arra irányult volna, hogy Descartes ismert eljárás módja egy valóságos világban, egy eleven lényektől népes térségben ismétlődjek meg.”

Leiris elemző leírása a pusztítás gépezetének művét eredetére vezeti vissza. A racionalista redukció eredményeként létrejövő tisztogatás kísérteties hasonlóságot mutat a kinematografikus távlatot megjelenítő képmezővel. A lepusztított város siksága, és a világ felületté lapított látszólagos képe egyaránt ebből az aktusból ered. Ebben az „ösmoziban” a *cogito ergo sum* alanya szubjektumának *sötétkamráját* olyan kísérleti tereppé tette, melyben egy önkényesen megnyitott résen áttörő fénynél – az értelem „természetes világosságánál” – kezdhetette meg a világ átalakítását. Évszázados működése nyomán az így felvilágosított ember mára létrehozta a tökéletes *laterna magicát*, mely az utolsó megvilágosodás bármikor megnyíló kapuján át elvezetheti a végső fény örökkévalóságába. (Hanser. Edition Akzente)

Tillmann J. A.

Következő számunkból

Domokos Pál Péter: Kájoni János

Dalos Margit elbeszélése

Vargha Kálmán és Vasadi Péter esszéje

Beszélgetés Szokolay Sándorral

Krasznahorkai László: Kegyelmi viszonyok

Krasznahorkai László második könyve a *Sátántangó* írása közben vagy korábban keletkezett novelláit tartalmazza. Bár a kötet összességében nem éri el a regény szintjét, néhány novella mindenképpen megközelíti azt. A regény és a novella műfaji különbségéből adódik először is, hogy itt nem találunk olyan nagyszabású kompozíciót, olyan mindenre kiterjedő, szövevényes világábrázolást, mint a regényben. A novella műfajának lehetőségeiből származik eleve valami különbség, amit nagyon nehéz elválasztani az érték pontos megítélésétől, mert agyunk könnyen rááll „a novellánál több a regény” (miként „a prózánál több a költészet”) vélt értékhierarchiájának hallgatólagos beismerésére. Véleményem szerint tehát Krasznahorkai ígéretes novellista is. Bár a nagyobb kompozícióra való erőteljes hajlama a novelláskötetben és azóta is megmutatkozik (*Herman, a vadőr* és *A mesterségnek vége*, illetve *Rendkívüli állapotok* és *Pokol, hirtelen*), rövidebb írásai önállóan is kerek egészek. A *Csapdás Rozi*, *Az állomáskereső* vagy még inkább a *Borbélykézen* pedig azt mutatják, hogy az író mondanivalójának van egy határozott rétege, ami novellába való; és ez a réteg fontos, mert a novella jó. Krasznahorkai novellái pontosan megszerkesztettek, az alaphelyzet, a „tétel” végiggondolt, a köré épülő történet izgalmasan halad a „csattanó” felé, az alakok kevés eszközzel, egy szempontból, de határozottan és érzékletesen megrajzoltak – ahogy azt a novellában kell.

A kötet nyolc írást tartalmaz. A nyolcas szám a *Sátántangóban* is rejtélyesen fontos, hiszen ott nyolc ember megszabadtásáról átveréséről van szó, nyolc hónapi munkájuk eredménye a pénzük, a kápolna nyolc kilométerre van, a doktor nyolc szeggel zárja el magát a külvilágtól, itéli magát lassú kinhalálra, többször szerepel a nyolc óra időmegjelölés, a végtelenségre és a magába zártságra pedig a böglyöök által leírt elfektetett nyolcas utal. *A mesterségnek vége* „bűnös” társasága is nyolc főből áll, *Az állomáskeresőben* az utolsó meg-

adott időpont is nyolc óra. Úgy tűnik, a nyolcas számnak jelentése van Krasznahorkai művészetében. A novelláskötet utolsó (nyolcadik) darabja hitelesíteni látszik feltevésünket: a nyolcas szám összefüggésbe hozható az ebben a novellában előkerülő Hegyi Beszéd „nyolc boldogság”-ával, amennyiben Krasznahorkai művészete a Hegyi Beszéddel, sőt az üdvtörténettel való vita – azaz írásait a mai érvényesség keresése, tehát állandó kétkedő közellét jellemzi.

Ha van a szerző „pályáján” fejlődés, akkor az (ritka módon) már megjelent írásai előtt elért arra a fokra, ahonnan a hiteles, érett művek sora kezdődik. Megtalált, megtapasztalt tudásának keresésére az *El Bogdanovichtól* utal: el a menekülés céltalanságától (az életben és a művészetben) és keresni az értelmet a céltalan menekülésben magában, felismerve, hogy ez az eretnek magatartás is eleve célt tételez, és ha tetszik: küzdelem – mindenek ellenére. Madáchnál azt mondja Adám Lucifernek: „A cél halál, az élet küzdelem, / S az ember célja e küzdés maga.” Krasznahorkainál a küzdelem fonákjára fordul: paradox módon a küzdés itt az arról való lemondást jelenti. A halál pedig mindig eszköz lenne inkább, az egyetlen eszköz, ami még biztosan a kezünkben van a bizonytalan megváltás kicsikarásához. Nem véletlenül *Halálnovellák* tehát a kötet alcíme. A halál szövegszerűen is fontos, minden novellában előkerül. A halállal kapcsolatos témáknál fontosabb azonban az a halálközeli szemléletmód, ami a szövegeket áthatja.

Az élet, a világ értelmére rákérdezni egyben: szembenézni a halállal. Am Krasznahorkai meglepően túl van az élet-halál titkának izgatott, mondhatni fiatalos, borzongató és egyben mámorosító megsejtésén-ábrázolásán, ami például Kosztolányit egész korai korszakában jellemzi, és amin túllépni az irodalomban a nagyság megkerülhetetlen előfeltétele. Az ő világlátása máris a megtapasztalt életből-csesség közelében van. Legyőzni az eredendő kíváncsiságot lemondás a mindent átható értelem kereséséről, mindez azonban nem feltétlenül vezet a világ teljes érthetlenségének gondolatához, mert „a látásnak ezzel a baromi megfeszítésével” – ami már szinte látáson túli

– táruhat fel valami olyan rejtett értelem, aminek nem juthat birtokába az, aki nem mond le róla, mondja Krasznahorkai. Kegyelmi állapot ez, a Pilinszky megfogalmazta értelemben. Ezzel az alkotói állapottal függnek össze a novellákbeli figurák megvilágosodáspillanatai: a narrátoré, mikor Bogdanovich eltorzult arccal ráfordul; Szabó „spiclijéé”, miközben annak megfigyeléseit, jegyzeteléseit figyeli; Hermané, aki miután abbahagyta a „kártékony” vadak legyilkolását, hosszasan megfigyelte őket egészen karácsonyig, mikor is „megértette, hogy életét a legmélyebb tudatlanságban élte le...”; Simoné, aki úgy érezte, hogy „a félig vagy teljesen tébolyult borbélynak a szavai hirtelen bevilágítják egész életét”; és Pálnik volt tanítóé, aki mikor az úttörőruhás gyerekek elfutottak mellette, „e boldog, tiszta hangok, mintha rálöttek volna, egyszeriben... letaglózták, megállt az út közepén” és addig ott állt, amíg a mentőautó meg nem érkezett.

A halállal és a végső felismeréssel szorosan összefügg a mindenre kiterjedő megfigyelés és feljegyzés, ami szintén fontos szerephez jut (miként a *Sátántangó*ban) a novellákban is. A megfigyelés a világ rejtélyének megfejtésére irányul, és vele együtt arra, hogy a megfigyelő (aki maga is megfigyelt!) megértse saját helyét ebben a zűrzavarban. Végső soron azonban ez a görcsös, ám kétségtelenül heroikus tudásvágy teljességgel kilátástalan erőfeszítés, mert – ahogy Szabó gondolja – egyetlen apró kizökkenés miatt „megtörténhet, hogy... elmulasztok egy számomra oly fontos jelzést, és ki tudja, nem követek-e el éppen ezzel valami jóvátehetetlent”. A világ nem annak tárul fel, aki mindenáron ezt akarja – a sätáni rend ostoba áldozatait, akik lennének, egy váratlan megvilágosodás nem kiszámítható pillanatában dőbbenhetünk rá arra, hogy kik is vagyunk tehát, és: „Hogy az ördög az úr.” És ez az egész nem más, mint a csapda – a sätán kegyelméből. A megvilágosodás tehát annak a megérzése, hogy talán egy világméretű becsapás áldozatait vagyunk. A megoldás az, hogy nem kell futni. Mert: „... ha gyűlölettel és undorral nézünk a világra, a világ gyűlöletes és undorító lesz; amennyiben szeretettel és várakozással, úgy kiszámíthatatlan és ellenséges; a legjobb tehát, ha nem nézünk sehogyan.” Nem azt mondja az író, hogy ne lásunk, hanem hogy emelkedjünk felül jön és rosszon, mert a csapda kikerülése csak a már mindent látó halálközeli „vakság” segítségével látszik lehetségesnek.

Mindezek alapján érzésem szerint Krasznahorkai művészete azon a szinten van, ahol már nincs értelme azt tisztázni, hogy az író „alkotói kiindulásként” derű- vagy borúlátó-e. Az a fő, hogy lát, és olyat lát, ami a figyelmes olvasót sem hagyhatja nyugodni. És gondoljuk csak meg: a műalkotás létrehozása maga a mindenek ellenére való legnagyobb bizakodás, ami a művésztől telik.

Krasznahorkai írásai szemléletmódjukban, megoldásaikban kapcsolódnak a latin-amerikai prózához, összefüggnek Kafka művészetével (főleg a *Hőség*, amely talán történetesen a legkevésbé sikerült darab), közelebbről az író a világról való megtapasztalt tudás Bodor Ádámval kapcsolja össze, a halálnak a művészetében betöltött szerepe Mészöly Miklós újabb prózájával, korábbi Kosztolányival is rokonítja. Am Krasznahorkainak máris olyan egyéni hangja van prózáinkban, ami senkiével sem összetéveszthető. A „már-már menthetetlennek látszó nyelvi zűrzavar” – ahogy ő írja egy helyen saját stílusára is utalva – nem fogyatékosság, hanem a megtalált forma, amelyben mondja a magát, ebben a bekezdések nélküli feljegyzés-sorozatban, végtelen és önmagába zárt világban, mindig ugyanazt. Krasznahorkai László szinte páratlan indulása egy mindinkább érezhetően nagy regény: ennek fényében/árnyékában látszik szükségszerűen az eddig elkészült többi írás. Azzal együtt, hogy újabb munkáitól már a *Sátántangó* meghaladását, azaz ugyanannak még pontosabb megírását várjuk, telhetetlennek lenni semmiképp sem lenne helyes olvasói magatartás. Mert a nagy mű nem megcélozható. Írni csak jó műveket lehet. És a dolog innentől kezdve már végképp „kegyelmi kérdés”. (*Magvető*)

Károlyi Csaba

Nyugati magyar esszéírók antológiája 1986

A nyugati világban élő magyar esszéírók és tudósok antológiája a korábban megjelent költői, illetve prózai gyűjteményt követi, és bizonyára a nyugati magyar szellemi élet legkiterjedtebb, legerdekesebb körét mutatja be. A

kötet szerkesztője, Borbándi Gyula már előszavában leszögezi, hogy ennek az irodalomnak a „legerősebb oldala az értekező próza. Szám szerint is jóval többen írnak esszét, tanulmányt, vallomást, kritikát és publicisztikát, mint verset, elbeszélést, regényt vagy színművet.” Mindennek valószínűleg az a magyarázata, hogy a nyugati világban élő magyar értelmiség „írásudó” rétege elsősorban tudományos kutatókból és egyetemi oktatókból áll, s ugyancsak felkészült és tevékeny kutatók találhatók az ottani magyar folyóiratok és lapok szerkesztőseiben.

A jelen kötet munkatársai között Békés Gelért a Rómában megjelenő Katolikus Szemle szerkesztője, Bogvay Tamás a müncheni Magyar Intézet igazgatóhelyettese, Borsody István a pittsburghi Chatham College volt tanára, Czigány Lóránt a kaliforniai Berkeley-ben tanított magyar irodalmat, Fáj Attila a genovai egyetem filozófia professzora, Fejtő Ferenc a párizsi Institut d'Etudes Politiques kelet-európai kérdésekkel foglalkozó szemináriumának volt igazgatója, Ferdinandy Mihály a Puerto Rico-i egyetem történész professzora, Gombos Gyula neves közíró és politológus, Hanák Tibor ismert filozófiatörténész, Határ Győző kiváló londoni magyar író, Kabdebó Tamás egy irországi egyetem könyvtárának igazgatója, Karátson Endre a lille-i egyetem tanára, Molnár József az Új Látóhatár szerkesztője, Sztáray Zoltán Kaliforniában szociológiai kutatásokkal foglalkozik, Vatai László amerikai magyar református lelkész, Veress Sándor pedig neves zeneszerző, egyszersmind a berni egyetem professzora. De tudós kutató a szerkesztő tisztét vállaló Borbándi Gyula is, aki az Új Látóhatár gondozása mellett nemrégiben a népi írómozgalomról, illetve a nyugati magyar emigrációról készült munkáival szerzett komoly elismerést.

A nyugati világban dolgozó magyar tudós vagy esszéíró természetesen igen sok dologról másként vélekedik, mint hazai társa, és ennek a nézetkülönbségnek nemcsak ideológiai és politikai oka van. A nyugati magyar esszéíró többnyire el van zárva azoktól a tudományos forrásoktól és attól a tudományos közélettől, amely a hazai kutató munkáját megszabja, helyzetének ugyanakkor előnyei is vannak: hatalmas és jól szervezett könyvtárak közelében dolgozik, könnyen hozzájut olyan dokumentumokhoz, illetve információkhoz, amelyeket hazai társa nehezen vagy egyáltalán nem szerezhet meg, s általában lépést tud tartani a nemzetközi tudományosság áramlatai-

val és módszereivel. Emellett jól ismer legalább egy-két világnyelvet, és szoros kapcsolatban áll a befogadó ország tudományos életével: egyetemen tanít, szakmai konferenciákon vesz részt, rendelkezésére állnak szaktudományának legújabb nemzetközi eredményei. Helyzete némileg kettős: amerikai, francia, német vagy olasz egyetemi tanár és magyar tudós egyszerre, s munkája bizonyára akkor alakul szerencsésen és termékenyen, ha e két „státusa” kiegészíti egymást, azaz ha magyar tárgyú kutatásait – mint történettudós vagy komparatista irodalomtörténész – kamatoztatni tudja szakmájának művelése során, és szakmai munkájának vannak a „hungarológiai” tudományokat gazdagító eredményei is.

A nyugati magyar tudósok és esszéírók természetesen számos idegen tárgyú és nyelvű publikációval járultak hozzá a befogadó ország tudományos eredményeinek gyarapításához, a jelen gyűjteményben azonban valamennyien magyar történelmi vagy irodalmi tárgyú esszéjükkel, tanulmányukkal vannak jelen – ez egyébként a szerkesztés jogos kívánsága volt. A kialakult kép így is igen gazdag és változatos, csupán néhány példát említenék: Békés Gellért egy bántott utazás naplójegyzeteit adja közre, Bogvay Tamás a Szent Korona történetéről, Fáj Attila az emigrációs irodalom (nemcsak a magyar) általános jellemzőiről, Fejtő Ferenc saját történetírói munkásságának alakulásáról, Ferdinandy Mihály Kerényi Károlyról, Hanák Tibor az antik görög filozófia két gondolkodásformájáról, Határ Győző a költészet mibenlétéről, Hellenbart Gyula Lukács Györgyről, Kabdebó Tamás az inspiráció irodalomalkító szerepéről, Karátson Endre az irodalmi öncenzúráról, Molnár József Tótfalusi Kis Miklós hollandiai tapasztalatairól, Schöpflin Gyula saját életútjának alakulásáról, Szenté Imre Esterházy Péter műveiről, Vatai László Bethlen Gábor politikájáról, Veress Sándor „három mesterről”: Liszt Ferencről, Bartók Béláról és Kodály Zoltánról értekezik. Ezek között az írások között van persze szak tanulmány, útirajz, publicisztika, többségükben mégis esszék: olyan értekezések, amelyek nemcsak a választott tárgyat vizsgálják, hanem érvényesítik a szerző személyiségét is, kifejezik meggyőződését és gondolkodását.

Az antológiában alakot öltő érdeklődés igen változatos, a közölt tanulmányoknak mindazonáltal van egy bizonyos eszmei fókusza, amelyben mintegy összesűrűsödnek a személyes módon felvetett kérdések és gondolatok. Ez alighanem a nemzeti identitás érzésének

és erősítésének szellemi igénye, ez hatja át a gyűjtemény legtöbb írását. A nyugati magyar esszéírók egyetértének azokkal a hazai írókkal és tudósokkal – Illyés Gyulára, Németh Lászlóra, Keresztury Dezsőre, Nagy Lászlóra, Csoóri Sándorra gondolok –, akik szerint a huszadik században elszenvedett történelmi válságok és kataklizmak veszélyes következményekkel jártak a magyarság nemzeti, közösségi tudatának és kohéziójának alakulására, s próbálják kitapintani a kedvezőtlen fejlemények okait és következményeit. Mindez nem nélkülözi az – akár fájdalmas és kritikai szel-

lemű – önvizsgálatot sem, együtt jár a magyarság európai helyének és szerepének meghatározási kísérleteivel és természetesen a kisebbségi létben vagy éppen a nyugati diaszpórában élő magyar népcsoportok gondjainak és jövőjének mérlegelésével. Éppen ezzel válik a nyugati magyar esszéírók antológiája közfigyelemre méltó gyűjteménnyé, amely lényegbevágó közös kérdésekre keresi a feleletet. (*Európai Protestáns Szabadegyetem, Bern, 1986*)

Pomogáts Béla

Filozófia

Raissa Maritain: Nagy barátságok Jacques Maritain: A filozófia alapelemei

A Szent István Társulat kiadásában 1986-ban egy kötetben jelent meg Raissa Maritain Nagy barátságok és Jacques Maritain A filozófia alapelemei című írása. A két írás látszólag igen különbözik egymástól, valójában azonban mégis összetartozik. Raissa visszaemlékezéseiben két igazságot, teljesebb életet kereső lélek szellemi-lelki útját, egymásra találását és megterését rajzolja meg. Mindkettőjükben igen erős vágy él az igazság után. Olyan igazságra szomjaznak, amely nemcsak értelmüket, hanem egzisztenciájukat is képes megragadni és betölteni, amely képes átalakítani életüket. Az igazság keresése közben átélik intelligenciájuk fenyegetettségét, eltévelyedéseit. Elégedetlenségükkel, keresik az életüket átforgató igazságot, de a maguk erejéből mégsem képesek rátalálni. Nem elégszenek meg azzal, hogy egyszerűen elfogadjanak részigazságokat, vagy átvegyenek másolt igazságokat. Ők személyes meggyőződésre törekcsenek. Saját maguk akarják felfedezni és belátni az élet igazságát

és csak megváltó és boldogító erejű igazságot hajlandók elfogadni. A keresetség szentségének fölvétele átalakítja szellemüket és lelkiségüket. S a szentség erejében megújult szellemük ismét a filozófia felé fordul. A kezdők számára Jacques később megírja A filozófia alapelemei című könyvét. Az antik-görög és a középkori skolasztikus filozófia nyomán rávilágít a valóság felé tájékozódó keresztény szellem evidenciáira és racionális szükségleteire.

A több évszázados, elfogadott normák szerint kialakított hagyomány és a minden előfeltevéstől mentes, szabad és kételkedő gondolkodás között folyik a dialógus az egyén föltszabadítása érdekében. Abaelardus és Szent Bernát nyitja a sort. Descartes és Pascal folytatja. Chateaubriand, Lamartine szellemében ismét fölizzik a vallásos szellem. Századunk elején és első évtizedeiben újra erőteljesen fölángol a francia vallásos lelkiség. Huysmans, Bloy, Jammes, Peguy, Claudel, Mauriac, Bernanos, G. Marcel nevei jelzik a keresztény hit újraéledését. Ehhez a szellemi, lelki vonulathoz tartozik a csodálatos házaspár, Raissa és Jacques Maritain. A keresztény hit igazságát, üdvözítő erejét „nagy barátságok” révén ismerik föl.

Raissa és Jacques belső drámájának, szellemi-lelki küzdelmeinek és megterésüknek

előkészítő tényezőit konkrét életükben kell keresnünk. A megtérés szempontjából jelentősége van egyéni élettörténetüknek, a körülményeknek, költőknek, íróknak, a zenének, a tudománynak. Ezeket keresztül éri el őket Isten kegyelme. A legdöntőbb jelentősége azonban a személyes találkozásoknak, a barátságoknak van. Isten nem mint probléma, hanem mint fölhívás, meghívás jelentkezik. A kegyelem pedig mint elutasítás vagy személyes elkötelezettség válik személyes tényezővé. A személyes meggyőződésé vált igazság csak személyes szférában bontakozhat ki. Az Istennel való találkozáshoz először el kell háritani az akadályokat, meg kell hallani a személyes hívást, és aztán szabadon dönteni kell mellette. A Sorbonne-on sok részizgazságot ismertek meg, de ezek szigorúan körülhatárolt pozitív ismeretek voltak csupán. Szert tettek egzakt módszerekre, de ezek nem vezették el őket az élet igazságához, sem annak forrásához. Minél inkább átérték tudásuk, ismereteik viszonylagosságát, annál inkább vágyakoztak az abszolút, a feltétlen igazság után. Még nem ismerték sem Arisztotelészt, sem Szent Tamást, de már sejtészerűen megélték, hogy az ember természeténél fogva metafizikus lény, akiben természetes vágy él az abszolútumra. Az intellektuális szkepszis és a nihilista erkölcs a kétségbeesés örvénye felé sodorja őket. Számukra ekkor egyetlen fontos, szabadon eldöntendő kérdés volt csupán: vajon az élet tényleges tapasztalatában fölfedezhetik-e annak igazi értelmét?

A fenyegetett intelligencia, az üdvösséget sóvárgó egzisztencia a nagy barátságok, a személyes kapcsolatok és eszmecserék segítségével az üdvösség útjára lép. Az anyagiasság, a hatalom, a politika, a pozitív tudományosság világába betörnek a személyes, lelki erők. Ezek között első az igazi, testi-lelki jó barát E. Psichari, akin keresztül a metafizika, a vallás életalakító tényezőként jelenik meg. Tudatosult bennük, hogy számukra a hit fő akadálya a pozitivistá tudományeszmény. Aztán jön Peguy, a rendkívüli, szuggesztív és kihívó barát. Az igazság, a vallás ismét az élet közege át bukkan föl a személyes és szociális kérdések keresztüztüében mint keresztény humanizmus. Az örökkévalóság az időbe testesülten nyilvánkozik meg. Igen nagy jelentősége volt a Bergsonnal való találkozásnak. Bergson előadásai révén az abszolútum homályos, bizonytalan megsejtése kitisztul, evidenssé válik. Kiderül, hogy a vallás és a metafizika között benső és szükségszerű kapcsolat van. Az így megtisztult intelligenciának később az Aquinói Szent Tamással való találkozás ad egész

életre szóló szellemi tartalmat, normát és rendszert. Bloy személyes hatása oly erőteljes, hogy az már a keresztység szentségének fölvételéig vezeti el őket. Bloy szenvedélyesen közzölt keresztény üzenete, annak hitelessége és mélysége már a keresztény hitet, reményt és szeretetet sugározta.

Amikor az olvasó a könyv vége felé a szellemi-lelki dráma csúcspontjára ér, akkor azt reméli folytatásként, hogy megismeri a megtért életből származó gyümölcsöket, a további életutat. És ekkor szinte hideg zuhanyként hat, hogy Jacques Maritain egyszerűen és közérthető módon bevezet a bölcséletbe, megismerteti az olvasót az általa kidolgozott bölcsélet elemeivel. Jacques megtérése után úgy vélte, hogy búcsút kell mondania a bölcseletnek. De aztán boldogan fedezte föl, hogy a keresztény hit megértéséhez szükség van a bölcseletre, az értelem és a hit között benső összefüggés és megfelelés van. Először fölvezet a görög bölcsélet történetét, majd annak alapján a bölcsélet lényegi meghatározását és fölosztását. Jacques tomista bölcselőként azt vallotta, hogy létezik időtálló, maradandó érvényű bölcsélet még a gondolkodás mai zűrzavarában, ellentmondásos sokféleségében is, és a tomizmus a keresztény gondolkodás hiteles és maradandó képviselője.

A *Nagy barátságok* lapjait olvasva meglátjuk, mit jelenthet egyik ember a másiknak, ha igazi találkozás, barátság jön létre közöttük. Az igaz barátságok alkalmat adhatnak az igazi és teljes értelmű találkozásra, a személyes Istennel való találkozásra is. A másokkal való találkozásban ismer önmagára a lélek, és önmagán keresztül fedezi föl személyes létének föltétlen alapját és hordozóját, a személyes Istent. Jacques később Jegyzeteiben 1954-ben így teszi föl a kérdést: Ki is vagyok tehát én? A kérdésre így válaszol: *Professzor? Író vagy talán bölcselő? Inkább olyanvalakinek látja önmagát, aki küzd az igazság kinyilvánulásáért, aki fülét a földre tapasztja, hogy meghallja „a rejtett források moráját és észlelje a láthatatlan csírázások susogását”.*

A könyv súlyos kérdéseket vet föl, és remélhetőleg az olvasóban is komoly kérdések támadnak életére vonatkozólag. És ezek a kérdések a mai kereszténység legsúlyosabb kérdései; hogy a megtérések révén kinyilvánul-e a keresztény hit élettereje, új és teljesebb életet fakasztó ereje.

Fila Béla

A XIX. Magyar Játékfilmszemle

Miközben tengeren innen és tengeren túl a mozifilm válságáról, sőt egyenesen a haláláról beszélnek, idehaza a filmrendezők a régebbinél szűkösebb, korlátozottabb lehetőségek között is teszik, amit hitük szerint tenniük rendeltetett: tükörképet tartanak munkáikkal a mai magyar valóság elé. Őt, tíz, tizenöt esztendővel ezelőtti filmszemlék műveit földévezé úgy tetszik, gazdagabb és áttekinthetőbb viszonyok között szívesebben foglalkoztak a magyar filmesek a múlttal, mint jelenükkel. Most viszont, Vitézy László Érzékeny búcsú a fejedelemtől című, nézői érzelmeinket és gondolatainkat közömbösen hagyó munkáját, valamint a Mikszáth Kálmán elbeszéléséből készült, kellemes hatású ifjúsági filmet, az Akli Miklóst leszámítva (rendezője Révész György), a legtávolabbi históriai múlt, ameddig rendezők és forgatókönyvírók visszafordulnak, 1950 és 1956. Még Jancsó Miklós talányos jelentésű, kiüresedett jancsóizmusaival a rendező egykori híveit is kételkedésre készítő film-allegóriája, a Szörnyek évadja is itt játszódik, miközöttünk, a hetvenes-nyolcvanas évek Közép-Európájában, a filozófiai és erkölcsi alapkategóriák között szinte tehetetlenül keresgélő negyvenesztendősök „vidékén”. De az ötvenes évek földévezése sem a (film)művészeti igazságtevés érdekében történik. Hanem azért, hogy kibeszélje magából végre harminc-negyven éven át cipelt gyermekkori élményeit, félelmeit és szorongásait a mostani középnevezdek (ezt cselekszi Gárdos Péter rendezése, a Szamárközhöz, valamint a „műsoron kívül” bemutatott új Mészáros Márta-film, a Napló szerelmeimnek); hogy tudtára adassék a nehéz idők után született ifjakkal, azt a kort ők sem lapozhatják át könnyedén, akár egy történelmi olvasmányt, hiszen hatása, következménye ezernyi kötással és nyomással jelen van az ő sorsukban is (erről szól Böszörményi Géza Laura című filmje); hogy az ötvenes évek megszenvedett tanulságát úgy vehessék át mostani utódok, majdani örökösök, mint bilincsből formált karperecet: viseljétek kegye-

letes divatból, divatos kegyeletből, de erkölcsi szorítására mindig figyelmezzetek! (Erre a fajta filmes „szolgálatra” meg Dömölky János szép rendezése a jó példa, a Hajnali háztetők, amely Ottlik Géza írásai alapján készült.)

A legjelenebb jelenből nem akármít, hanem a legégetőbb gondokat, a legkétségbeesítőbb jelenségeket emeli ki és ábrázolja a mai magyar filmművészet. Az emberiség kipusztulását, az eszmények, hitek és érdemes célok nélküli, hajszás, felszínes életeket, a reánk bízott sorsokkal (gyermekkel, öregekkel, szerelmekkel, munkatársakkal, tanítványokkal) szembeni felelőtlenséget, fél-törődést. Azt az ijesztő haláltáncot mutatják be a legfrissebb mozifilmek, derűvel, gyilkos szatírával vagy csöndes drámaisággal, amit a kis vágyakkal élő, kis távokra tekintő, rövid időre, az ifjúság éveire, a meggazdagodás esztendeire, legfeljebb egy kurta életre tervező kisemberek járnak. Fél-öntudattal, földre süttöt, az égre föl nem pillantó szemekkel. Zenei divatokért lelkesülnek, kis sikerekért lopni, csalni, árulni is kész, sanda életet élnek, befejezetlen félkamaszként, és hazug álmok síkos gyöngyeit szorítva ellökik maguktól azt is, akibe kapaszkodva megmenekülhetnének a széthullástól, ellökik, elrontják a náluk erősebb és tisztább ifjúságot, gyermekeik őszinte szeretetét. (A Nagy Generáció) – Egyetlen emberséges mozdulat, egy szerencsétlen asszony megsegítése elegendő ahhoz, hogy a siker útjáról letaszítódjék a polgár, mert a bürokrácia és az „ésszerűség” uralma értelmetlen, sőt gyanús jelenségnek tekint a segítőkészséget, az együttérzést, a szánalmat. (Banánhéjkeringő) Alvilági, rút harcokba keveredve elbukik az együgyű jóság, elpusztul az életmentő igyekezet. (Zuhanás közben)

Amit a művészet, kiváltképpen az oly' időszerű művészet, mint a film, egyszer bemutat, az többé el nem feledhető, el nem fedhető. Főképpen, ha egyöntetűen, mondhatni monomániás csökönyösséggel „mondják a magukét” a különböző korcsoportokhoz tartozó, különböző indíttatású és stílusú művészek, a játékfilmszemlén műsorra tűzött filmek szerzői. Nem csupán a filmek gyors egymásutánja okozta, nem is annak a négy-öt tehetséges színésznek (Básti Juli, Udvaros Dorottya, Garas Dezső, Cserhalmi Imre) az állandó szerepeltetése,

akikkel szinte minden filmben találkozni lehetett – de még nem is a kevés találékonysággal kiválasztott, egy-ugyanaz helyszínek, utcarészek, középületek, hogy a nézőben fokozatosan az az érzés alakult ki, egyetlen történetet lát, hatalmas filmfolyamban. Azért e csalóka érzés, mert a mindennapokról egy filmtörténetet mond itt voltaképpen mindenki. Egy történetet, amelynek bizonyos fejezteit Bacsó Péter beszéli el *Banánhéjkerítő* című filmkomédiájával, más részleteit az elsőfilmes Tolmár Tamás írja *Zuhanás* közben cím alatt, a befejező „epizódot” pedig Rózsa János illeszti a sor végére *Csók, anyu „jelzet”* alatt. Fejezetek és részeket külön-külön is, együttesen is arról panaszkodnak dühös nevetéssel, fájdalmas lírával, gúnnyal, haraggal, megbotráncóztató szupernaturalizmussal, szomorúsággal és segítő igyekezettel, hogy a modern ember voltához méltatlan, tartalmatlan életet él. Megváltást sehol nem lát, sehonnan nem remél. Legtöbbjük el sem jut annak a fölismeréséhez, hogy az ő sorsuk is, mint mindnyajunké, megváltásra érdemes. Ehhez a fölismeréshez segíti kicsinykét közelebb jutni a még viszonylag legkönnyebben fogyasztható művészet, a film a vizualitás bűvöletének úgyahogy behódoló embereket. Kusza, értelmetlen, kisszerű és boldogtalan életükkel kényszeríti szembenézni őket, ha beülnek a moziba.

Ha csakugyan beülnek a moziba, magyar filmet nézni ...

A pénztári adatok addig-addig bizonygatták, hogy a magyar filmeknek idehaza sincs közönségsikerük, hogy a rendezők ma már igyekeznek a nagyközönség kedvében járva közérthető, lendületes, látványos, és minden lehetséges módon a figyelmet ébren tartó filmeket készíteni. A tartalmi megújulás, fölfrissülés mellett ez a másik reménykedésre följogosító fölismerése a XIX. Játékfilmszemlének: a kereskedelmi érdekeket, a szerényebb befogadói igényeket és a nézői türelmetlenségeket is tekintetbe vevő munkák kerülnek ki újabban a filmstúdiókból. Az üzlet és a filmforgalmazás szempontjai azonban nem válnak fontosabbakká, mint a művészi teremtés szempontjai. Csak és kizárólag az üzleti haszon kedvéért forgatott filmet nem lehetett látni a szemlén.

Ha azonban azt hiszi valaki, hogy a jövőben csupa kiváló magyar filmet tekinthet meg a filmszínházban, csalatkozik. A bemutatott művek között hibátlan munka alig-alig található. „Kishibás” annál több, és a művészi igyekezetek, balfogások és megvalósulások rendje és módja szerint gyarló munka is szerepel a maj-

dani mozi-műsorokon. (E sorok írójának a legnagyobb csalódást Tolmár Tamás rendezése okozta. Az óriási előzetes hírveréssel „beharangozott” film egy újsághír alapján három szerencsétlen ember véletlen és tragikus találkozását beszéli el, terjengősen, vad naturalizmussal, rendeltetése nincs verbális és képi durvaságokkal.) Arra is találni példát, miként fog kezét – olykor egyetlen filmen belül is – a mesterségbeli mindentudás a kontárkodással, fölkészületlenséggel. Külföldi vendégek szoktak volt udvarias félhangossággal elmélkedni azon, amit olykor a hazai néző is alélmélkodva állapít meg, hogy tudniillik nemzetközi mércék szerint is kiváló operatőrök, színészek közreműködésével születnek itt a nemzetközi középsszernél is gyöngébb mozifilmek. A külföldi, aki pontos vagy pontatlan fordítások révén ismeri meg a magyar mozifilmek szövegét, párbeszédeit, aligha jön rá arra, amit a figyelmes hazai néző előbb-utóbb kénytelen fölismerni, hogy a „gyöngesség” oka rendszerint maga az alapanyag. A nem mesteremberek által megírt forgatókönyv és párbeszédor. A „rendezői filmek” divatja hódít még változatlanul mifelénk. A rendező maga írja filmtörténeteit, és édes ötlet-gyermekeitől még akkor sincs szíve megválni, ha azok tévutakra viszik a film meséjét, agyoncsapják a komédiát, nevetségessé teszik a drámát. Nem véletlen, hogy a két legtöbbet dícsért film, az András Ferenc rendezte *A Nagy Generáció*, és a földijal jutalmazott *Csók, anyu, Rózsa János* munkája, kiváló „alapanyagból” készült. Az egyiknek Bereményi Géza, a másiknak Vámos Miklós írta a forgatókönyvét. No persze Rózsa János filmje nemcsak a jó írói matéria miatt magasodik a többi játékfilm fölé, de azért is, mert mindazok a magyar filmművészet életrevalóságát, megújulásra elszánt igyekezetét bizonyító jelek, amelyeket a játékfilmszemle szemlélője fölfedezhetett – a felelősségteljes jelenidejűség, a jó értelemben vett, mértéktartó közönségszolgálat –, ebben a százket perces, megrendítő mulatságban a lehető legtokéletebb megvalósulásban láthatók. Rózsa Jánosnak régóta „szívügye” a gyermekek világa. Kiszolgáltatottságuk, érzékenységük, esendőségük és felnötteket lepipáló, tiszta és konok erkölcsiségük. Régebbi munkáiból (*Álmodó ifjúság, Pókfoci, A trombitás, Vasárnapi szülők*) is kitetszett, e mostaniban is nyilvánvaló, hogy a gyermekorsók révén gyermeki nyíltsággal sorskérdésekről elmélkedik. Mi dolgunk a világon bukott szabadságküzdelmek után; akkor, ha semmiféle értéket nem tekint

biztosnak a társadalom, ha a legfontosabb kapcsolatok – szülő és gyermek, testvér és testvér között – formálissá váltak, ha a család már csak levelezni tud egymással, beszélni, beszélgetni nem; ha az anyai szeretet „csók, anyu” aláírású levélkéiben realizálódik. Egyesztendő, amerikai tanulmányútjáról hazatérve azt is tudja már Rózsa János, hogy a sorkérdéseket, meg az azokra adható válaszokat a mai emberek még a moziban is csak akkor képesek elfogadni, ha játékos, derűs, jó tempójú, feszes szerkezetű „könnyű, kis darabok” tárják elébük azokat. Ha nincs oktatás, mélység, közvetlen moralizálás, de nincs a történetben hazugság és féligazság sem. Ha a valósággal úgy kerül szembe a néző, hogy kaca-

gó szorongással ismeri el, egy estére, egy napra, ez életre legalább meg kell változtatni maga körül mindent.

Rózsa János filmje nem gyermekeknek való látvány, mint ahogyan a többi, bájos és tehetséges gyermekszereplőkkel csalogató, új magyar film, a Szamárköhögés, a Hol volt, hol nem volt (Gazdag Gyula rendezése) sem az. Nem is családi mulatságok ezek, noha legtöbbszörben csonkán vagy fél-teljesen, nagymamákkal és jótékony nénikkel kiegészítetten megjelenik a jellegzetes, mai magyar család is. Felnőtteknek való filmek ezek, az érett hazai filmművészet tiszteletteljes könyörtelenséggel átnyújtott látletelei 1986-ból.

Lőcsei Gabriella

Pedagógia

Szentmártoni Mihály: A fiatalok világa

Gazdag tanácsadói tapasztalatait kamatoztatja az ismert zágربی jezsuita pszichológus a fenti címen magyar nyelven kiadott tanulmánygyűjteményében. Az írások egy része a Vatikáni Rádióban elhangzott előadásokra épül. A kötet a fiatalságot leginkább foglalkoztató kérdéseket tárgyalja: a felnőttek világával való kapcsolat, a személyiségfejlődés problémái, szülő-gyermek viszony, szerelem, pályaválasztás, házasság. Külön fejezetet szentel a fiatalok és a vallás kérdésének. Az önállóan is értékes írások szerves egységet alkotnak, bár nem mindegyik hatol a problémák mélyére. A szerző a legmodernebb pszichológiai szemléletmódot, a kognitív lélektan eszköztárát is fölvonultatja. Ugyanakkor hiányoljuk a fiatal generációk problémáinak mélyebb szociológiai elemzését. A generációs feszültségek mögött társadalmi és kulturális erők is meghúzódnak (Ld. pl. a „68”-as nemzedéket). Az egyéni, pályaválasztási, családi problémák megoldásában az elkötelezett szerző a keresztény életfelfogásra támaszkodik, s meggyőzően mutatja be, hogy a vallás eligazítást nyújt

sorsdöntő kérdésekben. Sajnáljuk, hogy az egyik legforrongóbb terület, a szexualitás csak érintőlegesen kap helyet a kötetben. Bár külön fejezet foglalkozik ezzel a kérdéssel, hiányoljuk a kérdés alaposabb elemzését. Kétségtelen, hogy a szexualitás bonyolult humán jelenség, amely erkölcsi szabályozást tesz szükségessé. Mégis, talán ez az a terület, ahol nem egyszer a gyakorló katolikusok is vitába szállnak az egyház hivatalos álláspontjával. A szerző csak a házasság előtti nemi élet kérdését taglalja, amely mindig valami mélyebben fekvő problémát árul el (lázas, menekülés, segélykiáltás stb.). Talán túlzó leegyszerűsítése ez a dolgoknak, még akkor is, ha nem kimondottan szak tudományos munkáról van szó. A szexualitással kapcsolatos egyéb problémákkal sajnos nem foglalkozik (fogamzásgátlás, terhességmegszakítás, önkielégítés vagy a homoszexualitás ma különösen forrongó problémája). Pedig a könyv egésze alapján az olvasó joggal várna eligazítást ezekben a nehéz kérdésekben is. Talán nem baj, ha az olvasóban némi hiányérzet marad az egyébként továbbgondolásra, elmélyedésre készítő, hasznos kötet olvastán. Bárcsak minél több pedagógus ajánlaná tanítványainak, s ajánlékozna szülő gyermekének. (Róma, 1985.)

Tringer László

Haza és nagyvilág

KATOLIKUS SZEMLE A Rómában megjelenő Katolikus Szemle 1986. 3. és 4. száma több értékes tanulmány és beszámoló, a többi között Czigány Imre brüsszeli közgazdásznak a változó nyugat-európai gazdasági helyzetről, Szakály Ferenc budapesti történésznek Kapisztrán Szent Jánosról és Jákli Istvánnak az Ómagyar Mária-síralom szerzőségéről írott tanulmányai, továbbá Békés Gellért *Isten népe a magyar?* című vitaindító előadása mellett elsősorban a két világháború közötti korszak társadalmi reformtörekvéseivel, ezeken belül is a katolikus kezdeményezésekkel foglalkozó írásokat közöl.

Vida István *Egy korszak mérlege*hez című tanulmányában az 1945 előtti szociális reformokért folytatott szellemi küzdelemlről ír. Fokent a Korunk Szava, az Új Kor és az Új Élet című folyóiratok, az egyetemi hallgatók Mária-kongregációiban szerveződő Settlement-körök és Szolidarista Klubok, a KALOT, az EMSZO, a Hivatásszervezet és ezeknek a Prohászkakörökkel bővült szövetsége: a Magyar Szociális Népmozgalom kerül említésre. Mindezek az intézmények és szervezetek szoros kapcsolatot tartottak fenn a protestáns Soli Deo Gloriával, a Keresztény Ifjúsági Egyesülettel (KIE) és az Evangéliumi Munkásszövetséggel, a népi írómozgalommal, a kisgazdapárttal és a Parasztszövetséggel is.

Ugyancsak Vida a szerzője a *Keresztény szakszervezeteink (A magyar társadalomtörténet egy kritikás fejezete)* című tanulmánynak, amely a keresztényszociális munkásmozgalom hazai történetének összefoglalását adja. Beszámol a pápai szociális enciklikák szellemi vonzásában szervezkedő katolikus szociális mozgalmakról (Keresztény Szociális Egyesületek Országos Szövetsége [1903], Giesswein-féle Országos Keresztény Szocialista Párt [1907], az 1921-ben újjáalakult Keresztény Szocialista Szakegyesületek Országos Szövetsége). Vida István igen fontos adalékokkal teszi teljesebbé az e mozgalmakról kialakult képet. Ezeket az adalékokat gazdagítja Pap Gyulának, a Hivatásszervezet egykori szervezőjének *Iskolapadból a szociális mozgalomba* című önéletrajzi beszámolója, illetve az a szintén értékes adatokat közreadó tanulmány is, amelyet Nagy Csaba svájci mérnök, közgazdász és közíró írt Bibó István életéről és munkásságáról.

P. B.

MÉRLEG Az eddigiekhez hasonlóan lap-társunk 1986/3. és 4. száma is széleskörűen és színvonalasan tájékoztat a világban zajló szellemi folyamatokról. Mindkét szám a tudományos-technikai reményekkel való számvetés jegyében áll: 1986-ban világszerte nyilvánvalóvá vált, hogy a tudomány és alkalmazása a szó legteljesebb értelmében életveszélyessé vált. A lapban szereplő írások legtöbbje ezt a kérdéskört közelíti meg különböző szempontokból. A 3. számban K. Hilpért *Felelősség a természetért* című tanulmányában az ökológiai etika megközelítésének a mai teológiában ismeretes módozatairól ír. Hasonló a problematikája J. Fuchs *Az istenkép és a világon belüli cselekvés erkölce* c. írásának is. Olvasható még a lapban az ökológiai válságról, a Föld és az ember jövőjéről szóló könyvek böven válogatott szemléje is. A mai technicista testkultúráról szól J. Gritti érdekesítő tanulmánya (*Az emberi test ma*). A Mérleg megszokott tematikájához képest különös – és különösen szép – színfoltot jelent Seattle múlt századi indián törzsfőnöknek a fehérekhez intézett búcsúbeszéde. Egy pusztulása határán álló kultúra tragikumáról és méltóságáról szól – és figyelmeztet minket – ez a költői szépségű szöveg. A kultúrák, vallások és ideológiák közti dialógus szükségességéről szól L. Swidler *A párbeszéd tízparancsolata* c. írása.

A 4. szám közli a világhírű – és válogatott tanulmányai révén nálunk is jól ismert – fizikus-filozófus C. F. v. Weizsäckernek *A fizika felépítése* címen tartott rádióelőadását, melyben hasonló című új könyvének összefoglaló ismertetését adja. A P. Weingartner filozófussal készített hosszú Mérleg-interjú a mai tudományelméletekbe enged betekintést. Weissmahr Bélának a jelenkori metafizikáról írott cikke mellett még a Schillebeeckx-ügy újabb fejleményeinek ismertetése érdemel figyelmet. Érdekes írás még a jeles *Études* c. francia folyóirat hamvasztás-számának ismertetője, amely az egyre inkább technicizálódó halotti szertartások különböző problémáit tárgyalja. A könyvismertetések rovatában az emberarányos (antropikus) univerzumfelfogásról szóló újabb jelentős munkák recenziója olvasható. Ezúttal is helyet kapott mindkét számban több hasznos rövid hír és információ.

RÉSUMÉ

Dans ce numéro de mai, la conférence de Huba Rózsa nous fait connaître la tradition du prophétisme. Plusieurs articles s'occupent des questions brûlantes de l'alcoolisme et de la narcomanie. Xavier Thevenot, théologue français met en lumière les problèmes théologiques de l'alcoolisme. L'étude de Károly Kály-Kullai analyse le rapport des Eglises et des toxicomanes. L'interview fait avec dr. Éva Ratkóczi développe l'aspect psychiatrique et institutionnel du problème de la narcomane. L'étude d'Emil Unger présente l'apparition de la figure de la Sainte Vierge sur les monnaies hongroises. L'article de Gyula Rugási analyse *Le roman de famille*, de Péter Nádas, oeuvre très intéressante de la nouvelle littérature hongroise. Nous publions ensuite les proses de Szilárd Rubin et de Leontin Szili ainsi que les poèmes de René Char et de Tibor Gyurkovics. Dans la rubrique „Méditation” on peut lire cette fois l'étude de László Bóna sur la sonnerie des cloches. La rubrique „Revue” rassemble les comptes rendus des livres de Maritain, Virilio, Krasznahorkai et de Szentmártoni.

INHALT

In unserer Mai-Nummer veröffentlichen wir einen Vortrag von Huba Rózsa über die Tradition der Prophetie. Mehrere Beiträge befassen sich mit den brennenden Problemen des Alkoholismus und der Narkomanie. Der französische Theologe, Xavier Thevenot, beleuchtet die theologischen Fragen des Alkoholismus. Károly Kály-Kullai untersucht in seinem Beitrag das Verhältnis der Kirchen zu den Drogen-Abhängigen. Ein mit Frau Éva Ratkóczi geführtes Gespräch setzt sich mit den psychiatrischen und institutionellen Problemen der Narkomanie auseinander. Eine Studie von Emil Unger berichtet über die ersten Erscheinungen der Figur der Jungfrau Maria auf ungarischen Geldmünzen. Gyula Rugási analysiert ein wichtiges Buch der neuesten ungarischen Literatur, den Roman von Péter Nádas, betitelt: *Das Ende des Familienromans*. Im Literaturteil Prosaschriften von Szilárd Rubin und Leontin Szili, sowie Gedichte von René Char und Tibor Gyurkovics. In der Spalte: Heutige Meditationen ein Essay von László Bóna über das Glockenleuten. Im Journal Rezensionen von Büchern von Maritain, Virilio, Krasznahorkai und Szentmártoni.

CONTENTS

In this May number a paper by Huba Rózsa reviews the traditions in connection with propheticism. Several writings deal with the burning problems of alcoholism and narcotism. The French theologian, Xavier Thevenot points out the theological questions of alcoholism. A writing by Károly Kály-Kullai examines the relations between the Churches and drug-addicts. A conversation with Dr. Éva Ratkóczi reveals the psychiatric and institutional side of the drug problem. A study by Emil Unger deals with the appearance of the figure of the Holy Virgin on Hungarian coins. In a writing, Gyula Rugási analyses „The End of Family Novels” by Péter Nádas, one of outstanding novels of contemporary Hungarian literature. In our literary part we also publish some prose by Szilárd Rubin and Leontin Szili and poems by René Char and Tibor Gyurkovics. In our Meditation column this time, there is a study by László Bóna about bell-ringing. In our book review we review books by Maritain, Virilio, Krasznahorkai and Szentmártoni.

I. LIPÓT NAGYBÁNYAI „IMMACULÁTÁS” TALLÉRJA, 1687.
EREDETI ÁTMÉRŐ: 45 MM

II. RÁKÓCZI FERENC FÉL TALLÉRJA, 1706.
EREDETI ÁTMÉRŐ: 36 MM

II. JÓZSEF FÉL TALLÉRJA, 1782.
EREDETI ÁTMÉRŐ: 34 MM

AZ UTOLSÓ MADONNÁS PÉNZ: 2 PENGŐ, 1939.
EREDETI ÁTMÉRŐ: 27 MM